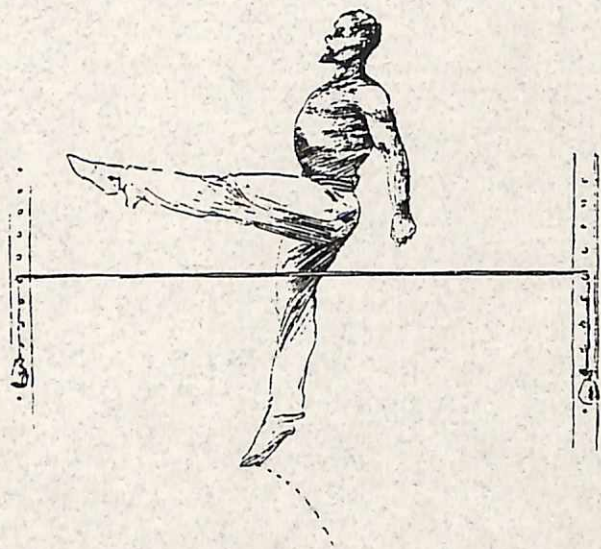

*Historisk
Tidskrift
för
Finland*

1 · 1991 årg. 76

TEMANUMMER

IDROTT

Historisk Tidskrift för Finland

utgiven av Historiska föreningen r.f., Helsingfors

REDAKTIONEN

Ansvarig redaktör: Professor Max Engman

Historiska institutionen, Åbo Akademi, 20500 Åbo

Redaktionssekreterare: Fil.mag. John Strömberg

Skarpskyttegatan 18 A 33, 00150 Helsingfors

Ekonom: Fil.kand. Pertti Hakala

Skriftliga hänvänelser rörande prenumerationer under redaktionens adress:

Berggatan 6 A 9, 5 vån., 00100 Helsingfors

REDAKTIONSRÅD

Eljas Orrman (ordförande)

Martti Ahti · Max Engman

Matti Klinge · Rainer Knapas · Henrik Meinander

Beatrice Moring · Alexandra Ramsay · Per Schybergson · Kerstin Smeds

Henrik Stenius · Nils Erik Villstrand · Anna-Maria Åström

Jubelår och spänst

*Bokmalsbleke snobb-blasé,
Yngkryggskropp med lungotssjäl!
Idrott skingrar tankar tunga,
Hälsa ger åt lemmar unga.*

...

*Kärleksranke svärmare,
Veke lutaknäppare!
Om du vill din sköna vinna,
Sök då täflingsmålet hinna!*

Med dessa strofer propagerade *Finskt Idrottsblads* signatur "Sven Finne" för idrotten år 1906. Idag torde vi ha en mera nyanserad uppfattning om åtminstone toppidrottens hälsobringande inverkan och det är tveksamt om vägen till kvinnans hjärta längre lika ofta går över sportplanen. Som samhällsföreteelse har idrotten däremot vuxit enormt sedan 1910-talet. Den har blivit en storindustri, en massunderhållning och en massysselsättning, liksom även en kulturform som genomtränger våra tänkesätt mer än vi kanske ofta föreställer oss. Det framträder t.ex. i vårt språk. Uttryck som att Caesar tog en slutspurt, Richelieu hade bol-len eller Bismarck spelade rent spel är inte helt ovanliga, ens i historisk text.

Det är därför icke enbart för att bevisa sin ungdomlighet som *Historisk Tidskrift för Finland* valt att inleda sin sjuttiosjätte årgång med ett idrotthistoriskt temanummer. Det hör till de temanummer med vilka tidskriften under en följd av år försökt rikta uppmärksamhet på aktuella områden. Som forskningsöversikter och recensioner i detta nummer visar finns det en livaktig och mångsidig forskning ur ett stort antal infallsvinklar på området.

Man kan förundra sig över att det dröjt så länge innan idrotten blivit ett seriöst forskningsämne. I någon mån kan det bero på att idrotten i dess nuvarande form, i motsats till kroppskultur i olika former, är en

relativt ny företeelse, men främst torde det hänga samman med en snäv syn på historia och en viss snobbism. Så länge historien ansågs handla enbart om Haupt- und Staatsaktion prioriterades kroppsanssträngningar utövade i tävlingssyfte huvudsakligen av de arbetande klasserna inte särskilt högt inom forskningen. Idag då historieforskningen i allt högre grad försöker leva upp till maximen att intet mänskligt bör vara den främmande har också den idrottshistoriska forskningen blomstrat upp. Den har institutionaliserats med egna publikationsserier, konferenser, arkiv, projekt och lärostolar. Det är en i viss mening naturlig utveckling, men liksom i fråga om många andra specialiseringar kan man tvivla på om den långt förd är lycklig ens eller framför allt för ifrågavarande område självt.

Forskningen i idrottens historia visar många exempel på faran av snäva infallsvinklar. Den var länge ett fält för amatörforskare eller idrottsfantaster om vilka man kanske kunde säga att de inte alltid var medvetna om vilken guldgruva de satt på. Forskningen kom sällan längre än till förenings- och grenmonografier eller resultatkataloger. De fyllde en funktion, men genom att så snävt koncentrera sig på idrottens manifesta uttryck, prestationerna och organisationerna, fick de inte syn på idrottens andra, mindre synliga funktioner och konsekver, dess anknytning till samhället, dess förändringar över tid och dess konsekvenser för vårt sätt att röra oss, föra oss och tänka.

Flera bidrag i numret har en anknytning till nationalism, Henrik Meinanders uppsats om en bygdesvensk idrottsfilosof, Max Engmans om en idrottskonflikt som åtminstone på ytan var en språkkonflikt och J. A. Mangans lägesrapport, liksom på sitt sätt även Kenth Sjöbloms uppsats om den finländska historieskrivningens nationalsport, mammutverk i många band. Nationalismen är, som bl.a. Meinanders forskningsöversikt visar, bara en av talrika idrottshistoriska infallsvinklar, men idrottens historia kan uppvisa många exempel på de starka banden mellan idrott och nationalism. Man behöver bara tänka på den gaeliska idrottens uppblomstring i Irland, de tjeckiska Sokolföreningarnas strävan att "turna" bättre än tyskarna själva, DDR:s satsning på forskning i Körperkunde för framgångar i idrott eller på vårt eget land. En korrespondent rapporterade förtjust i *Finskt Idrottsblad* att då meddelandet om de finländska framgångarna vid de olympiska spelen i Stockholm nådde Förenta Staterna talade tidningarna först om "Rus-

sia”, sedan om ”Russia including Finland” och slutligen om ”Finland including Russia” innan storfurstendömet definitivt var insprunget på världskartan.

*

Den uppmärksamma läsaren har noterat att *Historisk Tidskrift för Finland* i och med senaste nummer nådde upp till 75 årgångar. Redaktionsrådet beslöt i ett tidigt skede att uppmärksamma jubileet då årgången var full och att fira det i arbetets tecken. Årgången 1991 kommer därför att bli en jubileumsårgång med ett varierat innehåll. HTF avser att under året, utöver uppsatser och recensioner, bl.a. diskutera historikerns roll i samhället, nyare strömningar, allmänt och nationellt inom historieforskningen, sin egen historia, publicera forskningsöversikter, ge ut ett register samt även i övrigt försöka bjuda på bidrag som något avviker från det sedvanliga.

75 år är en aktningsvärd ålder. En tidskrift skapas av dess medarbetare och envar är så gammal den känner sig. *HTF* har optimistiskt prytt pärm och inledning med Bruno Liljefors klassiska idrottsmän ur *Illustrerad Idrottsbok*. Det har skett i förhoppningen att *HTF:s* medarbetare och läsare skall hålla tidskriften i form så att den spänstigt kan svinga sig över ribban och träffa okritiskhetens, och tråkighetens käglor.

Max Engman

Idrottsmannens bevekelsegrunder

Artur Eklund och 1910-talets idrottsrörelse

HENRIK MEINANDER

Karismatiska och uppseendeväckande personer intar som bekant en framträdande roll i historieskrivningen. De går förbi den anonyma massan i varje kö och får inte sällan framstå som sin samtids tolkar och talesmän, trots att deras liv tvärtom ger vid handen att de har varit undantagsfall och säregna individualister. Däri ligger kanske också nackdelen med att bli "historisk"; enskilda meningar och spontana beslut börjar småningom få epokgörande betydelse och skapar sig anefter en egen historia, en egen mytologi, som har rätt litet att göra med den individ som i tiden uttalat och stått för dem.

Dessa karakteriseringar stämmer förstås in på flera historiska aktörer, men skall här prövas och exemplifieras med hjälp av en studie av Artur Eklund (1880–1927), studentledare, idrottsjournalist och debattör i 1910- och 1920-talens Finland. En genomgång av Eklunds samhälleliga verksamhet och skriftliga produktion stöder nämligen i viss mån Hemingway-forskaren Jeffrey Meyers påstående att personhistorikern hela tiden riskerar att vilseledas av legender och rykten, som i högre grad liknar hotande minfält än vänliga stigar i strävandena att nå full förståelse av forskningsobjektet.¹ Avsikten är därför att teckna Eklunds profil ur två synvinklar; å ena sidan mot bakgrunden av hans inställning till den finländska idrottsrörelsens språkliga polarisering och å andra sidan genom analyser av hans skriftliga produktion och samhälleliga engagemang i övrigt.

¹ Jeffrey Meyers, *The Spirit of Biography* (London 1989), s. 240.

Student och aktivist

Eklund uppväxttid var inte exceptionell. Född i Jakobstad den 21 februari 1880 som son till dövstumskollärarna L.F. och Elise Eklund, skolgången i hemstaden och fr.o.m. 1893 i Svenska Lyceum i Uleåborg, påbörjade han sina studier vid Kejsrerliga Alexanders-Universitetet 1898. Han utmärkte sig under lyceitiden som en god elev och fick klassens högsta vitsord i studentexamen,² men kom inte att framstå som någon enastående begåvning under studietiden. Efter ett års sporadiska naturvetenskapliga studier övergick han till historisk- filologiska sektionen och studier i litteratur och filologi. Hans huvudämne blev estetik och nyare litteratur och bland biämnena kan nämnas sanskrit, som senare kom att leda in honom på studier i indisk filosofi. Kandidatgraden erhöill han i februari 1903.³

Universitetsstudierna sammanföll till stor del med Bobrikoffs generalguvernörsperiod och kom småningom att utmytna i ett engagemang i motståndsrörelsen. Eklund visade tidigt intresse för idrott och deltog därför i fäktundervisningen vid universitetets gymnastikinrättning. Den vägen kom han i kontakt med aktivister, som sökte inspiration i fäktsalen och samarbetade med universitets hanlingskraftiga fäktlärare Mauritz Mexmontan.⁴ Mexmontan lade snart märke till Eklunds begåvning och utsåg honom 1905 till extra fäktlärare. Uppdrag medförde ingen lön, men ledde till en livslång vänskap, som kröntes med att Eklund ett halvt år före sin död ärvde Mexmontans befattning.⁵

En annan, säkert lika viktig kanal för intryck från aktivisthåll, var den svenskspråkiga studentföreningen U.V. (Uleåborgare och vasaiter), som uppkom inom den Österbottniska avdelningen i början av 1880-talet.⁶

² *Svenska Lyceum i Uleåborg. Redogörelse för dess verksamhet 1898–1899* (Uleåborg 1899), s. 42.

³ Nr 2349, Studentmatrikeln 1892–1901 (Bb 4); Mat.nat.- sektionens matrikel 1898 (Ba 6); Hist.fil.-sektionens matrikel 1899–1903 (Ba 5); Fil.kand.-intygen 1903 (Dc 1). Helsingfors universitets centralarkiv.

⁴ Seppo Zetterberg, *Viisi laukausta senaatissa. Eugen Schoumanin elämä ja teko* (Helsinki 1986), s. 135–138.

⁵ *Idrottsbladet* 1927/3, s.3.

⁶ Herman Gummerus, *Studentföreningen U.V.:s historia* (Helsingfors 1933), s. 42–78.

Här knöt Eklund vänskap med många personer, som senare skulle spela en viktig roll både inom Finlands aktiva motståndsparti och jägarrörelsen.

En av dem var historikern Herman Gummerus, som hösten 1902 började utge och redigera det underjordiska organet *Veckans Nyheter*, som trycktes i Stockholm och riktades till den österbottniska bygdebefolkningen. Från och med sommaren 1903 fick Eklund en chans att visa att hans aktivistiska sympatier sträckte sig längre än till morska kampdikter i U.V:s handskrivna organ *Ufven*; han efterträdde Gummerus som redaktör för *Veckans Nyheter*⁷ och deltog troligen ett år senare, sommaren 1904, i ett misslyckat vapensmugglingsförsök – den s.k. Graftonaffären – som i 1920- och 1930-talens aktivistiska äventyrlitteratur framställdes som ett av de första medvetna stegen i riktning mot ett självständigt Finland.

Kretsen kring U.V. förblev dock länge Eklunds främsta referensgrupp. *Veckans Nyheter* drogs in redan i samband med Graftonaffären medan U.V:s roll däremot ökade i och med att språkfrågan kom i förgrunden genom övergången till enkammarlantdag. De nya konstellationerna inom språk- och partipolitiken ledde till att Österbottniska avdelningen spjälktes upp i tre fraktioner. År 1906 skedde en territoriell tuddelning och 1908 ytterligare en språklig då U.V. ombildades till Vasa avdelning (fr.o.m. 1924 Vasa Nation).⁸ Kontinuiteten mellan U.V. och den nya studentnationen betonades inte enbart av att det stora flertalet av medlemmarna var tidigare medlemmar i U.V. Den framgick även av att Artur Eklund, U.V.s ordförande 1904–1905 och ideologiska dynamo, valdes till vasaiternas förste kurator.

Studentpolitikern

Eklund intog egentligen flera roller inom U.V.. Han stod ofta för en stor del *Ufvens* innehåll, han var kretsens främste svensketsman och

⁷ Gunnar Landtman, *Studenter under Finlands kamp år 1898–1909*, SSLF 280 (Helsingfors 1940), s.173.

⁸ Sigtrygg Serenius, 'Vasa nation 1908–1958', *Vasa nation under femtio år. Historik, minnen, matrikel*. Utgiven av Vasa nation vid Helsingfors universitet (Helsingfors 1958), s. 15–30. Matti Klinge, Anto Leikola, Rainer Knapas, John Strömberg, *Kejserliga Alexanders-Universitetet 1808–1917* (Helsingfors 1989), s. 793–794, 885–887.

Artur Eklund, "den österniska floretten".
Karikatyr i Studentbladet 20.2.1919.

antinykterist, och slutligen, han var dess energiske idrottsledare. Var och en av dessa intressen kom att forma hans personlighet, yttre framtoning och rykte för långa tider framöver. Hans texter präglades tidigt av en säker stilistik med patetiskt manliga och krigiska förtecken. Detta framgår tydligt vid en genomgång av sekelskiftets årgångar av *Ufven*. Ett av Eklunds bravurnummer vid denna tid var som sagt metaforiska aktivistdikter, som inte sällan gick i samma tecken som följande strof ur dikten "Östgöternas sista strid" från 1902:

Så såg du äfven tiden,
hur östgötafolket stod
för frihetens sak uti striden
och visste att falla med mod,
att falla med häfdat ära.
Det kunde ej bojor bära;
det hade germanskt blod.⁹

Parallellt med dylika handarbeten, som föröfrigt visar att Eklunds svenskhetsiver till en början hade en starkt göticistisk framtoning, gäckades han i olika sammanhang att med avdelningens nykterhetsför-

⁹ 'Östergöternas sista strid' (strof 3), *Ufven* 1902; Vasa nations arkiv (VN) Eb:4, Helsingfors universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen (HUB).

ening. År 1906 skrev han en nidvers i vilken nykteristens tankegångar utmynnar i följande klagan; ”/Jag får dem ej på dygdens stig,/ hur mycket jag än ville./ Jag ser, jag måste draga mig/ från detta supargille”.¹⁰ Att Eklund det oaktat hade ett allvarligt budskap framgick bl.a. ur hans polemiska inlägg i *Studentbladet* nio senare, i vilken han gjorde gällande att man överdrivit alkoholbrukets skador och glömt att de ädla dryckerna lät ”tankarna sväva in på nya banor, till vidare världar” istället för att snärjas in av sexuell sinnlighet.¹¹

Eklunds tankegång var i detta fall obestridligt dunkel och kullkastades enkelt av en opponent, som hänvisade till vetenskapliga rön om att alkoholmissbruk tvärtom i väsentlig grad befrämjade löst könsumgånge.¹² Men den antyder i alla fall att den unge Eklund attraherades av frågor som rörde de sexuella drifterna och att han i likhet med mången annan samtida såg deras inneboende irrationalitet som ett hot mot en ”sund” samhällsutveckling.

Denna ståndpunkt kan kanske också ses som förklaring till att han bland U.V.:iterna och inom avdelningen ofta uppfattades som en antifeminist, vars inställning till kvinnliga cives som akademiska gelikar präglades av ett visst avståndstagande. Vännen K.Rob.V. Wikman har senare påpekat att Eklund kände sig hämmad av den växande skaran av studentflickor och isynnerhet i yngre år uppfattade kvinnan som ”sublimerad verklighet”.¹³ Senast 1911 måste Eklund emellertid i praktiken ha frångått detta synsätt; han äktade Rosa Mathilda Roos från hemstaden Jakobstad, som födde honom fem barn under de följande femton åren.

Hans antifeministiska rykte var det oaktat inte taget ur luften och förstärktes av att han i olika sammanhang ifrågasatte kvinnans intellektuella kapacitet,¹⁴ men var, såsom följande skämtsamma läkemedelsannons i avdelningstidskriften avslöjar, inte ändå ett alltför allvarligt problem inom avdelningen:

¹⁰ 'Hvad U.V.:iterna tänka under mötena, erkännerligen litet senare', *Ufven* 13.3.1906, VN Eb:5, HUB.

¹¹ 'Ett perspektivfel', *Studentbladet* 2.11.1915.

¹² Gustav Bondestam, 'Bacchusdyrkaren som den studerande ungdomens ledare i 20:de seklet', *Studentbladet* 1.2.1916.

¹³ K. Rob V. Wikman, 'Nationens första kurator', *Vasa nation under femtio år*, s. 145.

¹⁴ Se t.ex. AEs recension av en antifeministisk pamflett i *Nya Argus* 1925, s. 1-4.

ANTIFEMININ

För utdrivande af damer ur föreningar, kommitéer m.m. m.m. hos
O.Y. SPORT ARTUR A.B. OBS! BRUKSANVISNING MEDFÖLJER.¹⁵

Att Eklund förväntades tåla dylika gliringar framgår inte enbart av att han vid samma tid valdes till kurator, utan också av att han inte var främmande för självironi. Han kåserade gärna kring sitt idrottande¹⁶ och aktade sig för att vara alltför hurtfrisk när det gällde att mobilisera kamraterna till de årligen återkommande idrottstävlingarna mellan studentavdelningarna. Denna strategi synes också ha varit framgångsrik; vasungarna deltog under "Sport-Arturs" långa kuratorsperiod (1908–1917) klart aktivare i tävlingarna än sina aboensiska och nyländska kolleger.

Pessimism och bygdesvenskhet

Jämförelsen mellan de svenskspråkiga avdelningarnas idrottsprestationer vore kanske inte värda att nämna om Eklund inte själv skulle ha kastat fram den i en intressant diskussion om den svenskspråkiga ungdomens pessimism, som fördes i början av tiotalet. Debatten utgick från ett inlägg av litteraturvetaren Henning Söderhjelm i *Argus* i vilken han gjorde gällande att "de unga" – d.v.s. i första hand den lilla kretsen av svenskspråkiga studenter vid universitet i Helsingfors – i avsaknad av ideal och positiva framtidsvisioner var modfälda, vilket delvis berodde på att man upplevde att man befann sig "emellan puukkon och nagajkan". Söderhjelm's recept mot denna undergångsmentalitet och känsla av att befinna sig i ett fiendeländ var ett närmare samröre med de finskspråkiga landsmännen,¹⁷ men han fick mothugg från många håll, bl.a. av Eklund som i två artiklar ifrågasatte Söderhjelm's karakteristik och därtill erbjöd en diametralt motsatt strategi för "de unga".

Eklund ansåg att Söderhjelm's prat om ungdomens håglöshet, vräkighet och blaserade världsklokhet i viss mån var ett perspektivfel, som föranletts av att Söderhjelm "sett förhållandena alltför mycket ur Hel-

¹⁵ *Ufungen* 26.1.1907, VN Eb:6, HUB.

¹⁶ Se t.ex. 'På skidtäfling', *Ufven* 13.3.1906, VN Eb:5 samt 'Ditt och datt', föredragsmanuskript 10.3.1910, VN Ee:5, HUB.

¹⁷ Henning Söderhjelm, 'De unga', *Argus* 1910, s. 152–155.

singfors' och Esplanadens synvinkel". Han poängterade att fenomenet var närmast okänt inom Vasa avdelning, men medgav att en kraftlöshet kunde skönjas bland studenterna i övrigt. Som botemedel föreslog han, inte överraskande, att studenterna skulle visa större intresse för idrotten och han vände sig framförallt till nylänningarna och aboensarna, som "år efter år" placerade sig sist i studenttävlingarna. Syftningen var på denna punkt klar; Eklund försökte göra gällande att österbottningarnas ivrigare idrottsengagemang var både ett uttryck för och en bidragande orsak till att de i mindre grad än de urbana snobbarna drabbades av dekadens.¹⁸ Eklunds starka tilltro till idrottens karaktärsdanande effekt framträdde tydligt i hans artikel i *Finskt Idrottsblad*, som anslöt sig till samma debatt:

Förvandla massan af de blaserade "öfverkultiverade" studenterna till idrottsmän, och alla de lyten man klagat öfver skola försvinna som agnar för vinden, och i stället skola vi ha en hurtig, sund, däckkraftig och lefnadsglad ungdom.¹⁹

Eklunds påstående att de svenskspråkiga österbottningarna hade "tillräckligt kvar av ursprunglig sundhet" och starkare band till sitt egen hembygd uppbars av hans föreställning om att "i vår bondestam", d.v.s. i landskapets allmogebefolkning, "rinner landets ädlaste blod".²⁰ Synsättet förklarar på sitt sätt också varför Eklund genom hela sitt liv upplevde att det svenskspråkiga borgerskapet i södra Finland var svagare "svenskar", inte minst p.g.a. att de i likhet med Söderhjelm ofta tenderade att värdera den nationella enheten och en levande tvåspråkighet högre än en isolerad svenskhet.

Eklunds svenskhetsideologi var i denna bemärkelse utpräglat bygdesvensk. Han hade inget emot goda kontakter till landets finskspråkiga befolkning och hade själv många vänner, t.ex. inom de övriga österbottiska avdelningarna, men vidhöll det oaktat i sin replik till Söderhjelm att "den stora utvecklingsströmmen på vardera sidan föra de båda folk-elementen från varandra". Han krävde därför ett aktivt och synligt engagemang till förmån för "den svenska odlingen" och såg med speciell

¹⁸ 'Till frågan om vår svenska ungdoms pessimism', *Åbo Underrättelser* 4.10.1910.

¹⁹ 'Vår svenska ungdom', *Finskt Idrottsblad (FIB)* 1910, s. 230.

²⁰ 'Något om modersmålets betydelse. En påminnelse, som några kanske finna öfverflödiga', *Ufven* 11.11.1905, VN Eb:5, HUB.

Akademiska roddklubbens lag sommaren 1908. Fr.v. inspektör A. Zweyberg, stud. Gösta Zweyberg, fil.mag. Viktor Smeds, fil.mag. Artur Eklund (stroke), stud. Lennart Haglund (cox). FIB 1908, s. 97, 140.

Att Eklund i dessa tider var i utmärkt vigör framgår av hans vikt/längd-balans; 70 kg/179 cm. FIB 1910 s. 133.

missstro på fennomaner av svenskspråkig härkomst, vilkas språkliga identitet han ansåg vara falsk.²¹

Också om Eklunds krav på en insats för svenskheten ingalunda avtog efter detta – 1910-talet utgjorde i många avseende höjdpunkten i hans svenskhetsiver – är det av vikt att notera att han redan som 25-årig magister, d.v.s. 1905, var starkt besjälad av den politiskt inriktade bygdesvenskheten. Hösten detta år höll han ett föredrag inför U.V. i vilket han starkt kritiserade *Helsingfors Postens* Guss Mattsson, som talat för tvåspråkighetsfilosofin:

Vi måste uppfatta vår svenskhet djupare än det vanligen sker. När vi bilda oss begrepp härom, måste vi framför allt tänka på vår svenska bondestam. Vi skola icke rådfråga tidningskrifvande herrar i Helsingfors, herrar, som ofta nog icke har något begrepp om svensk allmoge, utan när de föreställa sig folket, alltid tänka på finntuppen, på Matti från Boken om Vårt Land.²²

Inlägget kan väl läsas som en prolog till allt det som Eklund kom att skriva och göra till förmån för svenskheten. Inte minst därför att senare forskning har ansett att hans kända artikel 'Ras, kultur, politik' i samlingsverket *Svensket i Finland* från 1914 reflekterade den svenskspråkiga

²¹ 'Till frågan om vår svenska ungdoms pessimism', *ÅU* 4.10.1910.

²² 'Något om modersmålets betydelse. En påminnelse, som några kanske finna öfverflödiga', *Ufven* 11.11.1905.

bildade klassens opinioner i språkfrågan.²³ Detta är emellertid ett missförstånd, som härrör sig ur att man inte noterat den klyfta som alltsedan Freudenthals och Estlanders dagar funnits mellan de bygdesvenska och kultursvenska svenskhetsideologierna. Eklund var m.a.o. i inget avseende en talesman för hela den svenskspråkiga bildade klassen, utan framförallt en stilistiskt medryckande tolk för de bygdesvenska traditionerna.

Att en sammanblandning mellan de två svenskhets-ideologierna ofta är överhängande sammanhänger förstås med att man, för att tala med *Merete Mazzarella*, rör sig i det trånga rummet.²⁴ Den svenskspråkiga kulturkretsens ideologiska fält har förvisso inte saknat spänningar, men de har p.g.a. kretsens diminutiva och inåtvända karaktär utifrån ofta uppfattas som betoningar snarare än konfrontationer. Och ändå kan man klart skönja en konfrontation i synsätten då man jämför Eklunds 'Ras, kultur, politik' med den kritik, som artikeln utsattes för av *Gunnar Castrén*, som representerade den progressivaste flygeln av den kultursvenska traditionen.

En genomläsning av Eklunds artikel visar, såsom de flesta läsare även har noterat, att hans teoretiska hållpunkter var rastänkarna de Gobineau och Chamberlain samt att detta givit hans krav på "svensk samling" och tal om "germanska rasegenskaper" en suggestiv och öppet aggressiv framtoning. Sant är också att Eklund härmed kom att blotta många av de attityder och föreställningar som närdes av den yngre krets av akademiker, som stod bakom *Svensket i Finland*. Men mindre, om alls någon uppmärksamhet har fästs vid den bygdesvenska komponenten i Eklunds synsätt i artikeln ifråga.

Ifall den sistnämnda aspekten tas i beaktande kan många av Eklunds rasistiska ställningstagande i lika hög grad uppfattas som en reaktion mot den kultursvenska linjen som ett brandtal till förmån för den "germanska rasen" i Finland. Eklund betonar t.ex. i inledningen att det

²³ Se t.ex. *Pekka Kalevi Hämäläinen*, 'Suomenruotsalaisten rotukäsityksiä valankumouksen ja kansalaissodan aikoina', *Mongoleja vai germaaneja? - rotuteorioiden suomalaiset*, red. *Aira Kemiläinen et al* (Helsinki 1985), s. 409–416.

²⁴ Det trånga rummet får i *Mazzarellas* verk med samma namn från 1989 (Söderströms) visserligen symbolisera det dominerande draget i finlandssvensk prosa skriven av män, men kan med fördel användas även i analyser av kretsens sociologi.

fanns starka motiv för att man skulle sträva till att se den "svenska odlingen" i Finland som ett uttryck för de germanska rasegenskaperna:

Vi måste hålla på detta för att finna den sista fasta grundvalen för den finländsk-svenska kulturbyggnaden och den starkaste positionen för vårt självförsvar.²⁵

Senare i texten medger Eklund att det på svenskspråkigt håll funnits "en viss fruktan för ordet ras- eller åtminstone teoretiska betänkligheter mot begreppet" och att man därför i stället framhållit att rena raser knappast någonsin existerat. Han parerade emellertid dylika dubier med att hänvisa till att den rena rasen inte var ett konkret faktum, utan måste uppfattas intuitivt, samtidigt som han motstridigt nog försvarade sin övertygelse att den svenskspråkiga allmogen var "till stor del i det närmaste rasren" med rationella, om ock inte trovärdiga argument.

Ur detta perspektiv var Eklunds rasidéer underordnade hans svenskhetsideologi. Målsättningen var först som sist att upprätthålla en genuin svensketskänsla genom att återknyta banden till den egna allmogen och därigenom "bringa den gamla bondekulturens skatter i dagen". Denna hållning fick honom också att argumentera för att rasen formades av både medfödda anlag och miljö. Rasegenskaperna utvecklades därför enligt Eklund gynnsammast inom individens naturliga omgivning - kort och gott i hembygden.²⁶

Att detta av samtiden i betydande utsträckning tolkades som ett bygdesvenskt inlägg framgår av Gunnar Castréns recension i *Nya Argus*, som visserligen innehöll kritik av Eklunds tro på existensen av rasgränser, men som i övrigt var en replik med kultursvenska förtecken. Castrén tog fasta på Eklunds isoleringsideologi, som han ansåg vara det "egentligen nya i dagens svenskhet", genom att påpeka att man hade råd att arbeta både för svenskheten och hela nationen samtidigt:

...dels därför att nu en gång oberoende av alla teorier vi äro bundna vid detta land som en helhet så att dess tillstånd och öden verka också på den svenska delen därpå, dels också därför att vi icke ha rätt att frivilligt offra en del av det inflytande vårt lands svenska befolkning ännu äger.²⁷

²⁵ 'Ras, kultur, politik', *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden* (Helsingfors 1914), s. 2.

²⁶ *Ibid.*, s. 6-8.

²⁷ 'Svenskt i Finland', *Nya Argus* 1914, s. 99.

Idrott och språk

Eklunds dialoger med de yngre kultursvenskarna är bra att hålla i minnet då man granskar hans betydelse och insatser inom vårt lands svensk-språkiga idrottsrörelse, inte minst därför att han var dess första och genom tiderna kanske mest betydande ideolog. Eklund framträdde som idrottsledare vid samma tid som han var starkt engagerad i studentvärlden och kom aldrig att mista kontakten med den typ av kulturdebatt, som de ovanrelaterade inläggen stod för. Tvärtom är det uppenbart att han ständigt rörde sig mellan dessa två fält och ofta framstod som en udda figur inom båda.

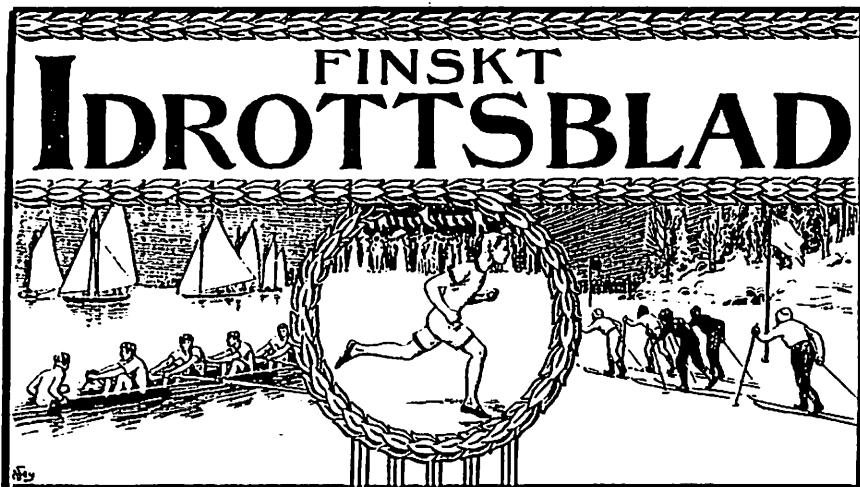
Detta kan förefalla besynnerligt, isynnerhet med tanke på att Eklund, vid sidan av sin karismatiska roll som Vasa avdelnings kurator, vid denna tid utsågs till *Studentbladets* första redaktör och publicerade sin första artikel i *Nya Argus*. Förklaringen kan man till en del finna i Eklunds personlighet och intellekt, som enligt K.Rob.V. Wikman, präglades av en nietscheansk vilja att förena "den apolloniska klarheten med den dionysiska yran, det självfallna, smidiga och vackra med det största, bästa och och högsta resultatet".²⁸

Syftningarna på Nietzsche och höga resultat var träffande; Eklund var uppenbart påverkad av den tyske filosofens "Übermensch"-ideal och strävade efter att överträffa sig själv inom de mest skilda områden. Detta gällde inte minst hans insatser som allround-idrottsman; Eklund var inte bara en framgångsrik fäktare, utan även bl.a. en god roddare och skytt. Påståendet att den moderna idrotten egentligen är en form av manlighetsrit, vars främsta funktion är att stärka den urbaniserade och förborgerligade mannens vacklande självkänsla och könsroll, passar egentligen väl in på Eklunds idrottsideal. För honom var t.ex. friidrotten i högsta grad en uttrycksform för manlig kraft och därför opponerade han sig energiskt mot att kvinnor skulle invadera löpbanorna och kulringarna.²⁹

Eklunds prestationsbehov gjorde sig gällande även i hans offentliga framträdanden. Herman Gummerus påpekar att Eklund i början av studietiden var publikskygg och tog till orda närmast i idrottsärenden, men

²⁸ Wikman, s. 142.

²⁹ Se t.ex. 'Max Nordau och idrotten', *FIB* 1913, s. 231.

Finskt Idrottsblads vinjett togs i bruk 1909 och framhävde på eklundskt vis idrotten som en starkt kroppslig aktivitet. Segelbåtarna fick dekorera horisonten.

tillägger att han småningom övervann sin blyghet och utvecklades till "en ypperlig talare".³⁰ Samma intryck får man också av Wikmans redogörelse, ur vilken det framgår att Eklund pressade sig till en retorik som "flöt fram med styrka och fart som efter en islossning".³¹

Viljan, ja, man kunde nästan säga tvånget till goda prestationer är klart urskiljbar också i hans strävan att konsolidera svenskspråkiga fraktioner av den framväxande idrottsrörelsen. Det hela började visserligen anspråkslöst under studietiden med ett allmänt intresse och propagerande för idrott, men övergick småningom under slutet seklets första årtionde till en mer målmedveten kampanj. Våren 1906 publicerade han sin första artikel i *Finskt Idrottsblad* och ett år senare var han en av initiativtagarna till finländskt deltagande i den sjunde nordiska studentkapprodden i Köpenhamn.

Ingendera av dessa framstötter hade direkta konsekvenser för Eklunds senare organisatoriska engagemang – artikeln var en introduktion till fäktningskonsten³² och kapprodden ett studentkost projekt som sinade

³⁰ Gummerus, s. 224.

³¹ Wikman, s. 146.

³² 'Något om fäktningen', *FIB* 1906 s. 15–17, 64–66.

efter några år³³ – men de antyder i alla fall att han vid denna tid å ena sidan knöt kontakter med kretsen kring *Finskt Idrottsblad* (FIB) och å andra sidan gjorde ansatser för att utveckla det nordiska idrottsamarbetet. Den förstnämnda sonderingen var speciellt betydelsefull, emedan Eklund den vägen kom i samröre med *FIB:s* grundläggare och redaktör Uno Westerholm (1877–1932), en svenskhetsman i gult och blått.

Westerholm var redan starkt engagerad i huvudstadens idrottsliv då han 1904 åtog sig att redigera *FIB* och kom därför också att inta en viktig roll då grundstenarna lade för Finlands Gymnastik- och Idrottsförbund (FGIF) 1906. Han valdes till den nya centralorganisationens sekreterare, men åsidosatte redan följande år då parti- och språkstrider började göra sig gällande inom det officiellt tvåspråkiga förbundet. Westerholm var ingalunda ett passivt offer i den uppblussade kampen, som i all korthet handlade om en prestigekamp mellan förbundets svenskspråkiga konstitutionella och finskspråkiga ungfinnar och suometarianer. Tvärtom har Leena Laine påvisat att Westerholm bl.a. via *FIB* gick hårt ut mot FGIF:s ordförande Ivar Wilskman, som ville frångå de gränsdragningar och stämplingar, som uppkommit under ofärdsåren.³⁴

Hur man än tolkar konfrontationen är det klart att den var ett startskott för idrottsrörelsens språkliga polarisering. Westerholm gick nu med energi in för att bygga upp ett separat svenskspråkigt nätverk av idrottsföreningar genom att blåsa liv ett antal IFK-föreningar, som grundats av läroverkselever i slutet av 1890-talet som finländska filialer till det i Sverige 1895 uppkomna IFK-förbundet. Initiativet lyckades och ledde till att sju föreningar konsoliderades till ett inhemskt IFK-förbund hösten 1909.³⁵

Helsingfors Idrottsförening Kamraterna (HIFK) intog en central position i denna utveckling, men detta berodde inte enbart på att man fungerade i huvudstaden eller hade Westerholm som stöttepelare. En kanske lika viktig bakgrundskraft var Artur Eklund, som via Westerholm kopplats till HIFK då den återupplivades och reorganiserades till en för-

³³ Se t.ex. referatet av de första kapprodden för finländarnas del, 'Studentkapprodden i Köpenhamn den 10 juli 1907', *FIB* 1907 s. 7.

³⁴ Leena Laine, *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856–1917*, Liikuntatieteellinen Seuran julkaisuja 99 (Lappeenranta 1984), s. 352–354.

³⁵ *Ibid.*, s. 421.

ening för vuxna. Eklunds syn på svenskheten kom snart även att sätt spår på IFK-förbundets målsättningar och ideologiska framtoning. Han valdes genast till förbundets viceordförande och övertog redan följande år ordförandklubban av Westerholm.

I samband med förbundets grundläggning ingick i *Finsket Idrottsblad* ett osignerat upprop "Till Finlands IFK-föreningar", som utan tvekan var skrivet av Eklund, ur vilket det framgick att initiativtagarna med alla medel eftersträvade att frammana en trotsig kampanda svenskheten till fromma:

Ännu sjuder ungdomsblodet i våra ådror. Ännu är lifskraften stark hos Finlands svenskar. Ännu så länge behöfva vi ej rista geirsodd. Vi skola visa våra mångdubbla motståndare, att vi trots allt äro nog att gå våra egna vägar!³⁶

Att målsättningen var ett större svenskspråkigt förbund framgår också av att Eklund och Westerholm redan ett par månader tidigare hade startat ett tävlingssamarbete mellan HIFK och svenskspråkiga ungdomsföreningar från den nyländska landsbygden.³⁷ Dylika samarbetssträvanden var emellertid inte de enda tecknen på att den framväxande organisationen ideologiskt sett var starkt inspirerad av Eklunds bygdesvenska synsätt. En genomgång av IFK-förbundets stadgar från 1909 avslöjar att man medvetet gick in för att stöda och sprida idrottsgrenar som kunde utövas även av allmogebefolkningen. Förbundets mästerskap avgjordes ingalunda endast i de urbana bandy- och fotbollsspelen, utan innefattade även flera mer rurala grenar av typen skidlöpning och friidrott.³⁸

Grenvalet berodde visserligen också på att det kring 1910 redan existerade ett antal specialförbund, såsom Finska Seglareförbundet, vars styrelse ännu var starkt svenskspråkig och som anordnade egna mästerskapstävlingar. IFK-förbundet var m.a.o. tvunget att ta hänsyn till den etablerade arbetsfördelningen mellan den stora centralorganisationen FGIF och specialförbunden, inte minst därför att samtliga IFK-föreningar tillhörde FGIF.³⁹ Centralorganisationen tog hand om de grenar, som appellerade till landsbygdsbefolkningen och de lägre medelklasser-

³⁶ 'Till Finlands I.F.K.-föreningar!', *FIB* 1909, s. 247.

³⁷ Laine, s. 423.

³⁸ 'Stadgar för Finlands I.F.K.-förbund', *FIB* 1909 s. 289.

³⁹ Om specialförbundens uppkomst och förhållande till FGIF, se Laine, s. 380-417.

na, medan specialförbunden fick behålla ansvaret för de mer exklusiva grenarna, som enligt FGIF:s ordförande Wilskman inte kunde definieras som idrott utan sport, emedan deras utövning i första hand var beroende av redskap och inte av kroppen.⁴⁰

Gränsdragningen mellan begreppen idrott och sport är semantiskt sett betydligt mer invecklad än vad Wilskman och hans meningsfränder gjorde gällande. Så har Kaj Wikström påvisat att deras betydelser förändrades starkt och småningom började växa in i varandra under slutet av 1800-talet. Idrott hade en göticistiskt biklang och fick länge stå för diverse inhemska och nordiska lekar och kamper, medan man med sport i mitten av 1800-talet ofta förstod något som var av utländsk, främst brittisk härkomst, och som idkades t.ex. med häst, segelbåt, gevär eller biljardkö.

Begreppsdiffusionen var långt framskriden kring sekelskiftet, men hade, såsom också Wilskmans definition avslöjar, ingalunda uttraderat alla de konnotationer som vuxit fast vid begreppsparet ifråga. De utnyttjades redan allmänt som synonymer, men bibehöll isynnerhet i samband med sociala distinktioner flera av sina äldre betydelser. Med begreppet idrott kunde man fortsättningsvis framhäva att en aktivitet var jordnära och bunden till kroppens kapacitet, medan begreppet sport i vissa sammanhang behöll sin stämpel av lyx och överklass.⁴¹

Denna utläggning vore överflödig om inte den på sitt sätt belyste påståendet att IFK-förbundets idrottsliga inriktning hade en ideologisk dimension. Det är som sagt sant att arbetsfördelningen mellan FGIF och specialförbunden hade ett klart inflytande på IFK-förbundets verksamhetsfält, men lika uppenbart är det oaktat att Eklund i Wilskmans begreppsliga argumentation fann stöd för sina egna målsättningar. Slutmålet var alldeles som på finskspråkigt håll en mobilisering av de breda folklagren, även om Eklund förstås hade endast "svenskarna i Finland" i tankarna.

⁴⁰ Ibid., s. 299–303.

⁴¹ Kaj Wikström, *Begreppsältet kroppsövning. Semantiska studier i svenskt idrottspråk*, Acta Universitatis Tamperensis A 83 (Tampere 1976), fr.a. s. 144–177, 212.

Ett svenskt centralförbund

IFK-förbundet framstod under de följande åren i allt högre grad som en organisatorisk bas för den konsolideringskampanj, som Eklund och Westerholm idkade via *Finskt Idrottsblad*. Duon gick medvetet in för att visa att de svenskspråkiga idrottsklubbarna diskriminerades av FGIF:s styrelse – vilket i vissa fall även stämde – och var därför högst troligt initiativtagarna till det förslag om bildandet av ett helt självständigt "svenskt" förbund, som framlades vid HIFK:s årsmöte i februari 1911.

Förslaget fick uppenbarligen ett starkt understöd, emedan det ledde till att man gjorde upp ett stadgeförslag, som behandlades vid IFK-förbundets styrelsemöte i januari 1912. Noteras bör dock att alla inte var övertygade om att den separatistiska linjen var förnuftig. Främst bland opponenterna stod ingen mindre än ordföranden för Finlands olympiska kommitté, friherre R.F. von Willebrand, som med traditionellt kultursvenska argument talade för att man skulle hålla fast vid en enhetlig idrottsrörelse och därigenom undvika negativ publicitet i utlandet.⁴²

von Willebrands argument skilde sig emellertid bjärt från de sakskaäl, som Eklund och Westerholm i spetsen för IFK-förbundet framförde som motiv för en separation. Våren 1912 skickades stadgeförslaget för det tilltänkta förbundet till intresserade föreningar. I april samma år publicerades ett kraftigt ställningstagande i *Finskt Idrottsblad*, som visade att planerna på att sammankalla ett konstituerande möte i maj var allvarliga. Budskapet framgick redan i rubriken, "Vid skiljovägen. Ett svenskt gymnastik- och idrottsförbund bör bildas i Finland", och var, om man utgår från stilistiska och ideologiska betoningar, skriven av Eklund, som framhävde att friktionen hade sin självfallna orsak:

Den besticker sig i den påtagliga naturliga olikheten uti nationalkynnet hos vårt lands tvenne folkelement. Det går helt icke att tvinga ihop alldeles olika sinnade och olika tänkande inom samma organisation. Resultatet blir inre kif i stället för godt samarbete för själva saken.⁴³

⁴² Laine, s. 424–425.

⁴³ FIB 1912, s. 73.

Eklunds hotelse att man alltid kunde "blicka öfver hafvet" där det fanns "meningsfränder nära till hands" var det oaktat inte enbart tomma ord. Han stod via IFK-förbundet i kontakt med Sveriges friidrottsförbund och hoppades våren 1912 på att ett separat svenskspråkigt idrottsförbund i Finland skulle få Sveriges stöd och därigenom en egen representant i en internationella friidrottsorganisation, som man avsåg att grunda i samband med OS i Stockholm.⁴⁶

Förhoppningen visade sig sedermera förhastad, emedan organisationen i fråga inte grundades förrän efter första världskriget, men bidrog utan tvivel till att man tog steget ut och den 25 maj 1912 samlades i universitets gymnastikinrättning till Finlands Svenska Gymnastik- och Idrottsförbunds (FSGI) konstituerande möte. Mötets öppnades föga överraskande av initiativtagaren Eklund, som i egenskap av det inkorporerade IFK-förbundets ordförande hade deltagit i utformandet av det nya förbundets stadgar. Representerade var 21 föreningar med inalles 1557 medlemmar. Till förbundsordförande valdes Fredrik Hackman, en burgen affärsman från Viborg, och till viceordförande Eklund, som därmed även kom att stå bakom den samarbetsinvt, som efter möte inlämnades till FGIF.⁴⁷

Inviten avslöjade att man utgick från att FGIF:s ledning skulle finna sig i utbrytningen, trots man från detta håll redan tidigare hade låtit förstå att inget samarbete var tänkbart med separatistiska förbund och att dessas medlemsföreningar automatiskt skulle utestängas ur FGIF.⁴⁸ Eklund et consortes tanke var nämligen att deras nybildade förbund skulle ingå ett kontrakt med FGIF, som skulle ge parterna likvärdig status både i hemlandet och i internationella sammanhang. En dylik lösning skulle emellertid ha varit alldeles för ofördelaktig för det tiofaldigt större FGIF, som gav ett avböjande svar på inviten vid ett allmänt möte i december samma år. Utbrytningen fördömdes allmänt som en strävan att föra in partipolitik i idrottsrörelsen och man uppmanade därför separatisterna att återvända till FGIF som en särskild svenskspråkig krets.⁴⁹

⁴⁶ 'Förhållandet mellan våra två inhemska idrottsförbund', *FIB* 1912, s. 237. Se även Laine, s. 427–429.

⁴⁷ Protokoll fört vid Finlands Svenska Gymnastik- och Idrottsförbunds konstituerande möte 25.5.1912 (Ca 1), Svenska Finlands Idrottsförbunds arkiv (SFI), Finlands idrottsarkiv (FIA).

⁴⁸ Laine, s. 426.

⁴⁹ Prot. vid FGIF:s möte 8.12.1912, FGIF:s arkiv, FIA.

FGIF:s motförslag emottogs med blandade känslor, men ledde redan våren 1913 till en tillfällig kompromiss, som gick ut på att det svenskspråkiga förbundet behöll sin inre organisation, men utåt framstod som en av FGIF:s kretsar.⁵⁰ Lösningen var otvivelaktigt en eftergift för utbrytarna, men framstod i alla fall i bättre dager än det tävlingsförbud, som FGIF hade hotat med som alternativ i sitt motförslag, och kom därför att utmytna i ett avtal med samma innehåll i april 1914.⁵¹

Eklunds roll i denna karusell var central. Han hade inte enbart varit den drivande kraften inom IFK-förbundet och bakom utbrytningen, utan intog även en viktig position i de underhandlingar, som fördes mellan förbunden åren 1913-1914. Eklunds kompromissvilja kan förefalla överraskande med tanke på att han drivit hårt på separeringen i offentligheten och sommaren 1912 gav sken av att skiljsmässan var slutgiltig då han deltog i följande stolta telegram, som sändes till Svenska Idrottsförbundet i Göteborg i samband det nyssbildade förbundets friidrottstävlingar i Åbo: "Finlands svenska idrottsmän samlade första gången till förbundstäfningar sända broderliga hälsningar till stamförvanterna i gamla Sverige".⁵²

Bakom kulisserna var hans synsätt emellertid klart mer pragmatiskt. Därom vittnar delvis hans i efterhand framförda förklaring till utbrytningsförsöket, ur vilken den ovanrelaterade förhoppningen om en internationell representation framgick, men framförallt hans uttalanden inom den egna kretsen. Sålunda var han beredd till eftergifter då FGIF i december 1912 avvisade separatisternas samarbetsinvt. Han föreslog därför vid ett styrelsemöte i slutet av samma månad att man skulle sträva till en likställdhet, som tog i beaktande "det finska förbundets numerär"⁵³ och medgav vid påföljande årsmöte i februari 1913 att samarbetsinvtiten hade innehållit "en vis(s) prutmån för vidare öfverläggningar".⁵⁴

Ett annat uttryck för att Eklund snabbt fann sig i den nya situationen och aktivt medverkade till att de svenskspråkiga utbrytarna åter knöts till FGIF som en separat krets var att han 1914 lät sig inväljas i FGIF:s verkställande utskott, som hans bundsförvanter före utbrytningen

⁵⁰ Årsmötesprot. 23.2.1913 (Ca 1), styrelseprot. 27.4.1913, 24.10.1913, SFI, FIA.

⁵¹ FGIF:s årsmötesprot. 25.3.1914, FGIF:s arkiv, FIA.

⁵² Styrelseprot. 30.11.1912, §5, SFI, FIA.

⁵³ Styrelseprot. 22.12.1912, §2, SFI, FIA.

⁵⁴ Årsmötesprot. 23.2.1913, §16, SFI, FIA.

stämplat som äktfinskt.⁵⁵ Han ställde t.o.m. upp som kandidat för FGIF:s sekreterarpöst, då den lediganslogs och omvandlades till en avlönad befattning i januari 1914, men fick finna sig i att bli ställd i fjärde förslagsrummet bland fem sökande.⁵⁶

Hur skall man förklara denna kovändning från stursk separatism till flexibel kompromissvilja? Mycket tyder på att Eklund beslöt sig för att stöda kretsarrangemanget p.g.a. att det trots allt var förenligt med hans krav på en konsolidering av de svenskspråkiga föreningarna inom FGIF. Därtill är det uppenbart att han under vårvintern 1913 blev övertygad om att tecknen på att en språkliga splittring eggade arbetaridrottsföreningarna till separatism måste tas på allvar och därför gick in för en snabb förlikning.⁵⁷

Eklund arbetade å ena sidan frenetiskt för det som i dag i propagandistiska sammanhang kallas för enspråkiga lösningar, men var å andra sidan inte beredd att tillspetsa förhållandena till den grad att de ledde till en allmän upplösning av etablerade strukturer. Detta hade varit hans inställning redan i samband med Österbottniska avdelningens uppsjälkning och kom även att vara hans lösningsmodell i senare konflikter inom idrottsorganisationerna. Avsikten var inte att upplösa gemenskapens yttersta ramar utan att reorganisera den så att en svenskspråkig enhet kunde fungera fritt inom sin egen krets och sålunda ostört fick idka sin "svenska odling".

Eklunds lösningsmodell var ingalunda revolutionerande i 1910-talets Finland. Tvärtom är det uppenbart att den i dessa tider började tillämpas inom flera samhällssfärer och sedermera framstod som ett vedertaget handlingsmönster i samband med språklig delning av organisationer och institutioner i vårt land. Något tillspetsat kunde man säga att stora delar av "Svenskfinland" som organisatoriskt fenomen har byggts upp enligt denna princip. Det oaktat kan man anse att Eklunds agerande ideologiskt sett var ovanligt medvetet. Han framlade sin bygdesvenska vision med suggestiva och medryckande formuleringar, som kunde ge ett intryck av kompromisslöshet, men visade ändå en förmåga att tänka strategiskt då det gällde omsätta idéerna i praktiken.

⁵⁵ Laine, s. 424.

⁵⁶ FGIF:s årsmötesprot 25.3.1914, §12, §24, FGIF:s arkiv, FIA.

⁵⁷ 'Ett socialistiskt idrottsförbund', *FIB* 1913/2, s. 9. Se även Laine, s. 432–433.

Hans förtroendeuppdrag inom den svenskspråkiga idrottsrörelsen fortsatte långt in på 1920-talet; vid sidan av två perioder som ordförande för skötebarnet Finlands Svenska Gymnastik- och Idrottsförbund, som 1917 fick sitt nuvarande namn Svenska Finlands Idrottsförbund, innehade han framträdande poster även inom andra svenskspråkiga idrottsorganisationer, såsom Finland Svenska Skidförbund och Svenska Finlands Skytteförbund, vilka uppkom i början av 1920-talet. Bland de tyngst vägande uppdragen bör nämnas framförallt hans period som riksdagsman för Svenska folkpartiet under åren 1919–1922 samt ledamotskapet i Finlands olympiska kommitté åren 1919–1926.

Idrottsfilosofen

Det kan förefalla överraskande att dessa uppdrag synes ha fallit i skuggan av hans insatser som skribent och journalistisk tänkare. För samtiden var detta rykte emellertid självklart. Eklund hade redan i 1910-talets början gjort sig känd som en ivrig debattör och blev därför närmast mot sin vilja vald till *Studentbladets* redaktör hösten 1911.⁵⁸ Uppdraget ledde in honom på en livslång journalistbana, som vid sidan av insatser i idrottspressen innefattade bl.a. recensioner i *Nya Argus*, utrikespolitiska kommentarer och normal nyhetsförmedling i dagspressen samt trosbekännelser i *Församlingsbladet*.⁵⁹

Eklunds år vid *Studentbladet* var av många anledningar av stor betydelse för svenskheten i vårt land, men måste i detta sammanhang lämnas åt sidan⁶⁰ till förmån för en analys av hans verksamhet som skribent och redaktör vid *Finsket Idrottsblad*. Såsom tidigare nämnts publicerades hans första artikel i *FIB* 1906. Under de därpå följande åren fick han allt oftare spaltutrymme i tidningen; vid sidan av kampanjen till förmån för IFK-förbundet och dess efterföljare skrev han regelbundet om studentidrotten.

⁵⁸ Serenius, s. 46.

⁵⁹ Om Eklunds bana som journalist i dagspressen, se Torsten Steinby, *Amos Anderson. Press och kultur*, Föreningen Konstsamfundets publikationsserie III (Helsingfors 1982), s. 74–76.

⁶⁰ För närmare upplysningar kring hans redaktörskap vid *Studentbladet*, se Olof Mustelin, "Finlandssvensk" - kring ett begrepps historia', *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*, red. Max Engman & Henrik Stenius, SSLF 511, Helsingfors 1983, s. 50–71.

Svenska Tidningens redaktion i Helsingfors c:a 1920, fr.v. Artur Eklund, Axel Lindfors (?), Axel Cederberg, Museiverket, historiska bildarkivet.

Eklund var känd för sin flytande penna. Kollegan Cederberg vittnade senare om detta i följande ordalag: "Han kom, satte sig tyst vid sitt arbetsbord och började skriva, reste sig ibland, sträckte på sig, spände ut bröstet och gick mumlande eller smågnolande några slag över golvet, satte sig igen och fortsatte. Och när han hade sin artikel färdig, avlämnade han den till redaktionssekreteraren tyst och stilla med ögonen ännu liksom borta." (Wikman s. 146.)

Småningom började hans texter emellertid få ett mer orginellt och djupsinnigt innehåll. År 1910 skrev han en starkt impressionistisk skildring om sin vistelse vid Salle Jean-Louis i Paris, en av Europas kändaste fäktskolor, som inte bara suger läsaren med sig, utan nästan övertygar honom om att Eklund, som av en ödets nyck, fann en ny skrivrytm och melodi bland de rasslande florettklingorna.⁶¹ Med detta avses inte att han skulle börjat negligera sin målinriktade svenskhetkampanj. Tvärtom är det uppenbart den fick mera pondus av att Eklunds ordkonst mognade och fick egna nyanser.

⁶¹ 'Bland franska fäktare', *FIB* 1910, s. 90–93.

Detta kan klart förnimmas vid en genomläsning av Eklunds essäer under hans aktivaste period vid *FIB* mellan 1912 och 1919; de skilde sig vanligen markant från *FIB:s* övriga innehåll. Att så var fallet berodde säkerligen i betydande utsträckning på att han p.g.a. av sin utbildning och framträdande position inom studentvärlden hade en tendens att vända sig till en akademisk publik snarare än till dem, som i första hand prenumererade på *FIB*. Följden blev att *FIB:s* läsare t.ex. hösten 1912 plötsligt blev bjudna på en skärpt analys av filosofiska spörsmål förknippade med idrotten som överflödade av bildning och eleganta formuleringar.⁶²

Det var sålunda inte en tillfällighet att flere av hans essäer i *FIB* till form och argumentering skulle ha passat bättre in i *Nya Argus* eller *Studentbladet*. Det enda som skilde dem från hans inlägg i de två sistnämnda organen var egentligen deras idrottsliga innehåll. Detta gör också att många av hans texter i *FIB* hade ett tudelat budskap. Målet var inte enbart att upplysa idrottsentusiasterna om att deras verksamhet var en viktig form av mänsklig kultur och därför hade en djupare innebörd. I bakgrunden fanns också en krampaktig önskan att överbevisa alla dem, som såg ned på idrotten som en aktivitet för barn och fånar.

Det sistnämnda motivet hade, som vi tidigare noterade, gjort sig gällande redan under hans verksamhet som idrottsledare inom U.V. och i samband med hans polemik med de kultursvenska kretsarna, men fick med tiden en alltmer sublimerad form i hans essäer i *FIB*. Eklund började undvika formuleringar och ämnen, som kunde uppfattas som direkta maningar till idrottslig aktivitet, och valde istället sådana som framhävde att idrotten hade flera ansikten och därigenom påminde om konsten och litteraturen. Infallsvinkeln passade honom ypperligt och utmynnade mer än en gång i ett lyriskt credo för idrotten som uttryck för kulturell mognad:

Jag känner det alltid synnerligen platt och otillfredställande att tala om idrottens nytta, ty jag måste alltid främst betrakta saken ur denna större synpunkt: idrotten är ett uttryck för människans själfhäfvelse, expansionsbegär, hennes brusande, jublande lifskänsla.⁶³

⁶² 'Filosofer om idrott', *FIB* 1912, s. 249–251.

⁶³ 'Max Nordau om idrotten', *FIB* 1914, s. 231.

Temat lockade honom de facto till flera svindlande synteser, som i sin lärdom, kvickhet och elegans ännu söker sin like, och noterades därför småningom även i vidare kretsar. De citerades, föranledde debatter och publicerades ibland t.o.m. på nytt i *Hufvudstadsbladet* och i den riksvenska parallellen *Idrottsbladet*. Hösten 1917 utkom ett urval av dessa i essäsamlingen *Idrottens filosofi*. Verket emottogs med öppna armar av idrottsentusiaster med akademisk förankring, vilka i likhet med Eklunds vän, den sedermera legendariske idrottsprofeten Lauri "Tahko" Pihkala, antog att det var avsett att skingra fördomar inom vissa kretsar: "Ty naturligtvis kan man ej vänta, att den bildade allmänheten skulle följa med idrottsbladen."⁶⁴ Antagandet kan ha varit korrekt, men man bör dock konstatera verket aldrig recenserades i *Nya Argus*, trots att Eklund hörde till tidskriftens medarbetare.

Ett annat ofta förekommande tema i Eklunds texter med idrottslig förankring från denna tid var idrotten som ett uttryck för ett folks och en nations inneboende kraft. Frågan aktualiserades på ett konkret sätt av första världskrigets utbrott, inte minst därför att Eklund i egenskap av erfaren aktivist och kurator blev inkopplad i jägarrörelsen,⁶⁵ men stod redan tidigare i förgrunden för hans betraktelser.⁶⁶

Den bygdesvenska hållningen hade förstas gjort sig gällande i hans kampanj till förmån för en konsolidering av språkgruppens idrottskretsar, men kunde även i andra sammanhang få en mer direkt framtoning i *FIB*. Som exempel på detta kan anges att att han våren 1913 skrev en artikel om 'Våra sångfester och idrotten', som på sitt sätt förklarade varför han med framgång arbetade för att man skulle komplettera de svenskspråkiga sång- och musikfesterna med gymnastiska och idrottsliga moment.⁶⁷ Festerna var nämligen just den typ av manifestationer

⁶⁴ 'Pressuttalanden om "Idrottens filosofi"' *FIB* 1918, s. 27–29. Citerat från s. 27. Verket utgavs 53 år senare på nytt av Vitterhetskommisionen (Söderströms 1970) och berikades framförallt av Enzio Sevóns förord.

⁶⁵ Matti Lauerma, *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus* (Porvoo 1966), s. 52, 57 (not 5), 76, 109, 242.

⁶⁶ Om den nationalistiska aspekten i Eklunds essäer, se även Henrik Meinander, 'Artur Eklund, idrottsjournalist i första världskrigets skugga', *Pressklipp, fil och forsk.* Brages årsskrift 1990. (Ekenäs 1991).

⁶⁷ Årsmötesprotokoll 23.2.1912, §17 (Ca 1), SFI, FIA. Idrottslig inslag förekom sedermera vid sångfesterna i Hangö (1913), Nykarleby (1914) och Vasa (1921). Ingmar Björkman, *Svenska Finlands Idrottsförbund 1912–1987* (Helsingfors 1987), s. 55.

som motsvarade hans svenskhetsideal: "Man har glädjen att se allt folket, stadsbor och allmoge, rika och fattiga, förenas att som en man värmas och lyftas af det vackra som mottages i toner och ord."⁶⁸

Nietschean på högerkanten

Det vore i alla fall alltför enkelt att påstå att det bygdesvenska projektet skulle ha varit den enda ledstjärnan i Eklunds liv. Det är sant att det i många avgörande skeden kom att styra hans tankegångar och handlande, men lika uppenbart är i alla fall att hans intellekt var alltför mångfasetterat och rörligt för att kunna klassificeras som uttryck för en enda idétradition.

Eklunds tendens att ryckas med av starka visioner drev honom in på drastiska och t.o.m. motstridiga tankegångar. Detta gällde inte endast hans bygdesvenska projekt, som han moderiktigt nog drev med hjälp av rasistiska idéer och kopplade till den framväxande idrottsrörelsen. Detta gällde också hans antinykterism, antifeminism och aktivism, som präglades av ett trängande behov av att göra hela livet till ett stort mandomsprov.

I det avseendet var Eklund verkligen nietschean. Han såg ner på rationella världsåskådningar och kom med tiden att bli allt mer kritisk mot vårt parlamentariska styrelseskick. Därför blir man inte heller överraskad av att finna att hans främsta auktoritet under 1920-talet var Oswald Spengler,⁶⁹ vars efterkrigsproduktion var starkt antidemokratisk, eller av att han var en hängiven Mussolini-beundrare⁷⁰ och i 1926 års *Vem och Vad* uppgav sig vara högerradikal.

Det råder ingen tvivel om han hade gett sitt stöd åt Lappo-rörelsen ifall han fått leva så länge. Han stod nära kontakt med den kommande rörelsens grå eminenser och har i efterhand t.o.m. nämnts som en av de främsta idolerna för den yngre generationen svenskspråkiga Lappo-frälsta,⁷¹ som i rörelsens kölvatten bildade Aktiva Studentförbundet, en

⁶⁸ 'Våra sängfester och idrotten', *FIB* 1913, s. 81.

⁶⁹ Se Eklunds positiva bedömningar av Spenglers *Neubau des deutschen Reiches* (München 1924), 'Spengler och den tyska nationalismen', *Nya Argus* 1924, s. 181–184.

⁷⁰ Se t.ex. 'Mussolini och idrotten', *Idrottsbladet* 1924, s. 146.

⁷¹ Jarl Gallén, muntligt meddelande 2.6.1982.

högerradikal sammanslutning av udda karaktär i 1930-talets Finland.⁷²

Döden skördade honom emellertid överraskande i augusti 1927. Den 47-åriga Eklund hade för vana att löpa ut till familjens sommarstuga, som var belägen på Lysarholmen invid Jakobstad, och ville inte avvika från denna vana trots feberkänning. Tvärtom föredrog han dessutom att ta sig ett dopp när han kom fram. Följden var att han några dagar senare, den 18 augusti, avled i sviterna av en lunginflammation.⁷³

Nyheten om hans bortgång emottogs med stor bestörtning, men beledsagades i alla fall av vetskapen om att sortin på sitt sätt varit mycket eklundsk. Vem vet om inte en och annan t.o.m. mindes hans ord i *Nya Argus* från 1925: ”vi böra alltid minnas, att ingenting är lättare än att vara försiktig – och tråkig”.⁷⁴

⁷² Henrik Meinander, 'Aktiva Studentförbundet. En högerradikal sammanslutning 1931–1945', *Historiska och litteraturhistoriska studier* 64 (1989), s. 241–342.

⁷³ Sevón, s. 15.

⁷⁴ *Nya Argus* 1925, s.1.

Crawl och språkstrid

MAX ENGMAN

I sommar skall det göras politik i simbassängen vid Ursins klippa. De nakna kropparna skola bli politiskt klassificerade. Till en början skall uppdelningen ske efter språkpolitiska synpunkter, men senare kommer man väl också att ta hänsyn till de naknas sociala och utrikespolitiska åsikter. ... Aborrarna, som äro neutrala i språkpolitiskt afseende, ha svårt att fatta hvad frågan gäller.

Hufvudstadsbladet 16.2.1916

Under åren 1916-1921 splittrades simidrotten i Helsingfors språkligt och politiskt. Helsingfors Simsällskap, huvudstadens enda simförening under två decennier, fick vid sin sida två andra specialföreningar. Motsvarande uppdelningar ägde rum på många andra sektorer inom föreningslivet. Det är frestande att försöka se mönster i mångfalden av splittring, svensk eller finsk utbrytning, parallellorganisationer o.a. lösningar på lokal-, distrikts- och centralorganisationsplanen. För närvarande saknas dock underlag för en sådan systematisering.¹

Frågan sysselsatte också samtiden. I en rapport till Svenska folkpartiets partidag 1910 konstaterade Ernst Estlander att även om fred rådde mellan språkgrupperna skulle föreningars ändamål sannolikt bättre främjas genom särskiljande på språklig grund. Hans granskning av huruvida en sådan uppdelning var önskvärd ur partiets synvinkel visade emellertid att det fanns många undantag från detta axiom. Den svenska

¹ Frågan behandlades vid seminariet "Svenskt föreningsliv i Finland" som Svenska litteratursällskapets nämnd för historieforskning anordnade i Svartå i september 1990. Föredragen kommer att ges ut i redaktion av Max Engman och Henrik Stenius. En tidigare version av denna uppsats framlades vid symposiet "Svensk populärkultur i Helsingfors" 1986. Sedan dess har Bror Henriksson förtjänstfullt behandlat HSS:s historia, inklusive språkfrågan, i 'Historik', *Helsingfors Simsällskap 1887-1987* (Helsingfors 1987), s. 26-164.

befolkningen, särskilt den bildade klassen, hade skyldigheter mot landet som helhet och borde ej avstå från arbete för detta mål. Existerande föreningar borde inte delas blott för principens skull, i synnerhet som en utbrytning innebar att man gick miste om sin andel i föreningens fonder och besparingar. Estlander motsatte sig en uppdelning av vetenskapliga, konstnärliga och tekniska föreningar och sammanslutningar för ideella nationella ändamål, men förordade en delning av föreningar för folkupplysning, yrkesföreningar och fackföreningar. Han rekommenderade alltså en långt förd ändamålsenlighetslinje, vilket även blev partidagens beslut.²

Estlander hade egentligen inget att säga om idrotten, utom att han räknade riksidsrottsförbund till föreningar med ett ideellt nationellt syftemål, vilka alltså inte borde delas. Detta skedde dock bara ett år senare då ett svenskt centralförbund bildades. Utvecklingen på föreningsfronten styrdes inte av partierna och bestämdes inte heller enbart av språkfrågor, utan som simningen visar spelade andra faktorer in.

Simningens särdrag

Simningen hör intimt samman med så olikartade aktiviteter som bad, simundervisning, livräddningsfärdighet, tävlingsidrott och solbad. Tyngdpunkten har vid olika tidpunkter lagts på olika aspekter, men samtliga har funnits och finns fortfarande med i den organiserade simningen. Simkunnighetens utbredning, i praktiken simskola och simuppvisningar, har i allmänhet kommit före både föreningar och tävlingar.

Simundervisningens primat kom även till synes i fråga om världens första simförening, Uppsala Simsällskap som 1796 grundades av sedermera astronomiprofessorn Jöns Svanberg, som samma år anordnade den första av de för Sverige och Finland unika simpromotionerna. Genom studenterna fick sällskapet flera efterföljare på andra håll i Sverige. De första simtävlingarna ordnades av ett engelskt simsällskap 1837 i Hyde Park och simningen som tävlingsidrott är närmast en brittisk innova-

² SFP:s centralstyrelsens prot. 16.2.1908 och partidagens prot. 1910, s. 11-14, Svenska Centralarkivet, Helsingfors. Ernst Estlander, *Vore det önskvärt att Föreningar för allmänna ändamål härefter skulle bildas af svenskatalande medborgare för sig?* (Helsingfors 1909).

tion, spridd särskilt av amatörsimmarnas förbund som grundades 1874.³

Till simningens särdrag hör ytterligare att även om den inte kräver specialutrustning, har dess utövning i organiserade former varit knuten till dyra anläggningar, simhus och siminrättningar, tidigare vanligen stora träkonstruktioner i havet med skilda avdelningar för män och kvinnor. Före simhallarnas tid, som i Helsingfors inleddes först 1928, var simningen en utesport som endast kunde utövas under en kort sommarperiod. Eftersom simföreningarna drev och i många fall fortfarande driver inrättningar med bassäng, simskola, kafé, klubbhus m.m. blir "simningen" inte enbart en idrottsutövning, utan ofta en livsstil för sommar-månaderna.

Simningen i Helsingfors

Under 1800-talet fanns bad- och simhus på olika håll i Helsingfors. År 1830 höll fäktmästaren G.M. Pauli simskola och simundervisning förekom sporadiskt senare. År 1883 grundades en siminrättning och simskola för burgnare elever av stud. Lars Krogius m.fl. på Skatuddens norra strand. Simskolan höll sin första promotion 1884. År 1887 uppförde handlande Julius Tallberg och byggmästaren Elia Heikel en siminrättning vid den s.k. Ursins klippa, uppkallad efter den simglade universitetsrektorn N.A. af Ursin.⁴

Helsingfors Simsällskap grundades i januari 1887. Syftemålsparagrafen gick tillbaka på motsvarande paragraf i det kortlivade Aura Simsällskaps år 1881 stadfästa stadgar och fastslog: "Helsingfors Simsällskaps syfte är att på lämpligt sätt söka befordra simkonsten samt bringa enhet och sammanhållning i sträfvandena för detta ändamål."⁵

³ Henrik Sandblad *Olympia och Valhalla*, Lychnos-bibliotek 35 (Stockholm 1985), s. 31-34, 87. *Finskt Idrottsblad (FIB)* 1909, s. 161-162.

⁴ Uno Westerholm & Oscar Forssell, *Helsingfors Simsällskap under tjuguarperioden 1887-1907* (Helsingfors 1907), s. 8-12, 17-21. John Henriksson, 'Historik', *Helsingfors Simsällskap. Minnesskrift vid 50-årsjubileet 1937* (Helsingfors 1937), s. 2-16. En koncentrerad översikt över simningen i Helsingfors i Ivar Wilskman, *Idrotten i Finland i början av tjugonde seklet IV* (Helsingfors 1906), s. 111-121.

⁵ HSS. *Minnesskrift 1937*, s. 266, 269. Aura Simsällskap verkade i fyra år och anordnade en promotion åtminstone 1880, Leena Laine, *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruuminkulttuurin alueella Suomessa v. 1856-1917*, Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja 93 A (Helsinki 1984), s. 103.

Synbarligen till följd av konkurrensen från de två existerande privata siminrättningarna och deras simskolor dröjde det ända till 1892 innan Helsingfors Simsällskaps konstituerande möte hölls i Brandkårshuset. Vid detta såg man fram emot den dag då den "hurtiga och välgörande simsporten" på allvar blev hemmastadd i de tusen sjöars land. Årsmötet i maj 1893 beslöt att inhandla siminrättningen vid Ursins klippa och senare lyckades man utverka anslag av staden för ombyggnader. Samarbetet var även i fortsättningen gott, ty år 1899 lyckades HSS övertala staden att bygga en ny siminrättning ett par hundra meter väster om den tidigare. Den nya inrättningen arrenderades av HSS, men arrendet avskaffades med motiveringen att sällskapet arbetade för ett allmännyttigt ändamål. Från år 1905 fick sällskapet understöd av staden. Som motprestation beviljade HSS gratis bad och simundervisning för skolelever, brandmän och poliser. Stadens beredvillighet att stöda verksamheten förklaras av det stigande elevantalet i simskolan, som 1901 hade 781, 1906 1830 och 1912 2948 elever. År 1912 inledde sällskapet även undervisning i torrsim i folkskolorna på vintern. En av sällskapets drivande krafter, den blivande brandmästaren Oskar Ekman gav 1890 ut *Simkonsten och dess inöfvande på egen hand*, det första originalarbetet i sitt slag i landet.⁶

I fråga om simundervisning och livräddning samarbetade HSS intimt med Finska Sjärräddningssällskapet; simsällskapet fick ekonomiskt stöd av Sjärräddningssällskapet, utbildade stipendiater från landsbygden till simlärare och instruktörer samt bedrev upplysningsverksamhet runtom i landet. Sjärräddningssällskapets *Handbok i simning och lifräddning* utarbetades av HSS-simläraren Uno Westerholm. Sällskapets sekreterare, statistikern mag. G.R. Snellman publicerade 1902 en statistisk undersökning av simkunnigheten bland skolungdomen i Helsingfors.⁷

I detta simundervisnings- och livräddningssällskap, som måhända i Estlanders kategorisering snarast skulle höra hemma i gruppen "folkupplysning" eller föreningar med "ideellt nationellt ändamål", vann tävlingsidrotten endast långsamt insteg och s.a.s. bakvägen. Det centrala i

⁶ *HSS 1887-1907*, s. 24-28, 31, 37-38, 43, 51, 74, 80, 100-101. *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 16-30, 43. *FIB 1907*, s. 139, 1910, s.43, 199, 1911, s. 144.

⁷ *HSS 1887-1907*, s. 52-55, 59, 66-67, 74, 79, 113. *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 31-34, 214. Wilskman, s. 118-120. Westerholm i *FIB 1904*, s. 53-55, 68-69.

Helsingfors Simincättning
tilldelar
vid sin första promotion d. 21 Augusti 1887
den större belöningen

BELÖNINGEN

för utmärkt skicklighet åt
Emil Lindstedt 30 röster,
för berömlig skicklighet åt

Arthur Krogell	25 röster,
John Willberg	24 "
Emil Nordberg	23 "
Hugo Boberg	23 "
Otto Lindstedt	22 "
Knut Heikel	21 "
Theodor Nummelin	20 "
Frans Grünberg	20 "
Albert Petrelius	18 "

för godkänd skicklighet åt
Georg Nummelin 15 röster,
samt den mindre belöningen

BELÖNINGEN

åt Alfred Erikson och Albert Nyman.

PROGRAM.

1. Musiknummer.
2. Promotion.
3. Dykning på längd.
4. Dykning på djup.
5. Flytning i kedja.
6. Räddning af drunknande personer.
7. Afklädnig.
8. Sluthoppning.

Början sker kl. 4 e. m.

Oskar Niskan.
Sim-Iskrare.

HELSINGFORS SIMSÄLLSKAP

Simuppvisning i LUX-belysning
med

Stort briljant vattenfyrverkeri

Torisdagen den 3 sept. kl. 8 e. m.

PROGRAM

1. Musik, fi-fors hornorkester
2. Fontän
3. Sjömansdans
4. Figurflytning
5. „Necken“
6. Vattenfyrverkeri
7. Afklädnig under vattnet
8. Strömhopp med faktör
9. Varierande hopp med faktör
10. Hopp
11. Vattenpolo
12. Vattenfyrverkeri

Program för simpromotion och simuppvisning före tävlingssimningens tid.

verksamheten var simskolan samt uppvisningar av äldre simmare och simskoleelever, ofta i samband med promotioner. Uppvisningarna hörde till sommarens underhållning i Helsingfors. Programmen upptog en mängd varierande nummer, ett stående var "lifräddning och skenbart drunknades behandling".⁸

⁸ FIB 1904, s. 69-70, 85-86, 92-93. Jfr Väinö Tanner, *Nåin Helsingin kasvavan* (Helsinki 1947), s. 177-178.

En simtävling, veterligen landets första, förekom redan vid elevuppvisningen 1893, men det var fråga om en sträcksimning om c:a 500 meter från Ugnsholmen till Ursins klippa och två av de fyra deltagarna avbröt p.g.a. "irakad opasslighet". Som en nyhet infördes vid uppvisningen 1901 kappsimning inom bassäng, "en s.k. stafettäflan mellan folkskoleelever, hvilka under sommaren erhållit undervisning vid simskolan". De verkliga simmarna, ofta mogna män, simmade sträcksimning om minst en halv kilometer.⁹

Vattenpolo, ett ursprungligen skotskt spel, demonstrerades som ett "nytt och intressant nummer" vid promotionen 1901. Lagidrottens sociala, icke-egoistiska innebörd poängterades, men:

Därtill kommer att polospelet uppfostrar den enskilde deltagaren till snabbhet, rådhighet och uthållighet, just de nödvändiga egenskaperna hos en duktig lifräddare. Betydelsen häraf talar för sig själf.¹⁰

Även senare underströks spelets "stora betydelse för utbildande af unga dugliga lifräddare". Den vandringspokal som blev inledningen till finska mästerskapen i vattenpolo donerades följdriktigt med denna målsättning av lotsdirektören, generalmajor Sjöman, senare ordförande i Finska Sjöräddningssällskapet. Den första matchen om pokalen utkämpades 1905 mellan HSS och Helsingfors Idrottsklubb, en av de allmänna idrottsföreningar som hade simning på sitt program.¹¹

Vid denna tid fanns redan ett fullt tävlingsprogram och finska mästerskap i hopp och simning med någorlunda fasta regler, men man tävlade och noterade ännu länge rekord i livräddning och för detta ändamål instiftades 1912 ett vandringspris. En modell hade man i de internationella tävlingarna om The Kings Cup, där simmarna påklädda tävlade i simning i olika simsätt och ilandförande av "levvande subjekt" (senare övergick man allmänt till bogsering av trädockor). I Helsingfors var man full av beundran för "allroundsimmaren" och livräddningsaposteln William Henry och hans insats som grundare och sekretetare för Royal Life Saving Society (1890). Henry besökte 1905 Finland och förvånade sig

⁹ *HSS 1887-1907*, s. 28, 55-57. *HSS 1887-1987*, s. 54-55, 62.

¹⁰ *HSS 1887-1907*, s. 56. *Wilskman*, s. 116.

¹¹ *HSS 1887-1907*, s. 60, 69, 74, 84. *FIB 1904*, s. 78-79, tävlingsbestämmelserna *FIB 1905*, s. 56, de första stadgarna, s. 56-57, 69 och matchreferat, s. 92-93.

Vid sekelskiftet gick HSS kraftigt in för "spridande af kunskap i sättet för räddning af drunkande". Livräddning infördes som obligatoriskt ämne också i simskolan och snart införde man systematisk undervisning i "skenbart drunknades behandling" (Finskt Idrottsblad 1904, s. 69). T.v. Uno Westerholm.

över det kalla vattnet och promotionsleden - han menade att det lönade sig att resa till Finland enbart för detta skådespel. Han var själv promotor vid sällskapets elfte promotion vid 20-årsjubileet två år senare.¹²

Finska Simförbundet grundades år 1906, i rätt hög grad på HSS:s initiativ, två senare än motsvarande förbund i Sverige, men före Norge och Danmark. Inom förbundet spelade också simundervisning och livrädd-

¹² FIB 1904, s. 77, 1905, s. 100, 123-124, 140-141, 1906, s. 85-86, 1907, s. 98, 106-107, 121-122, 133-134, 142. Stadgar för vandringspris, HSS. Minneskrift 1937, s. 275. HSS 1887-1987, s. 73-74. Paavo Teräsvirta, Suomen Uimaliitto - Finska Simförbundet 1906-1956 (Helsinki 1956), s. 24, 38.

Från simningen spreds magister- och kandidatproven även till andra idrotter, åtminstone till friidrotten och gymnastiken, men avskaffades i vardera 1915, medan promotionerna levt kvar inom simningen, Aimo Halila, Suomen voimistelu- ja urheiluliitto SVUL 1900-1960 (Helsinki 1960), s. 132, 146-150.

ning huvudrollen, snarare än tävlingsidrotten. Stadgarnas första paragraf talade om förbundet som en sammanslutning för idrottsföreningar, men ändamålsparagrafen framställde förbundet närmast som en allmännyttig organisation för främjande av simundervisning, livräddning, uppförande av siminrättningar och simhallar samt för påverkan på allmänna opinionen i dylika frågor. Simtävlingar intog en rätt undanskymd plats och ägnades endast två paragrafer i stadgarna. Vid det konstituerande mötet, som valde Eugen Schaumans far, geheimerådet F.W. Schauman, tidigare ordförande i Sjöräddningssällskapet, till president, ägnades också en stor del av förhandlingarna åt utbredningen av simkonsten. Valet av Schauman, som följande år även utsågs till hedersmedlem i HSS, var en markering som visade förbundets politiska hemvist; presidenten hälsades som fader till en livräddare.¹³

Till simförbundets uppgifter hörde att skapa förutsättningar för simning, d.v.s. siminrättningar och simhallar. Särskilt det senare blev en hjärtesak för förbundet även om resultaten under de två följande decennierna uteblev. Förbundet, som 1916 hade 36 medlemsföreningar med 9062 medlemmar, var sålunda både en filantropisk organisation för simundervisning och livräddning och centralförbund för en idrottsgren. För den förra delen av sin verksamhet uppbar förbundet även statsunderstöd. Förbundet var tvåspråkigt och utsåg såväl *Suomen Urheilulehti* som *Finskt Idrottsblad* till sina officiella organ.¹⁴

Till förbundets uppgifter hörde också att representera Finland utomlands och det var 1909 med om att grunda internationella simförbundet, Fédération Internationale de Natation Amateur. Härmed blev Finland grundande medlem, men inte Ryssland, som saknade ett nationellt förbund. Det internationella samarbetet förde med tiden med sig en större betoning av tävlingsidrotten.¹⁵

HSS spelade en central roll i Simförbundet och besatte samtliga funktionärsposter, både på grund av sin ställning och stadgarnas bestämmelse att förbundsstyrelsen skulle finnas i Helsingfors. Uno Westerholm var samtidigt sekreterare för HSS, Simförbundet och Sjöräddningssäll-

¹³ *Stadgar för Finska Simförbundet* (Helsingfors 1906), s. 1, även *FIB* 1906, s. 12, 95, 125-126, 143, 1910, s. 170. Jfr Laine, s. 402-404.

¹⁴ *FIB* 1905, s. 128-129, 144, 1907, s. 7-8, 62-63, 1913, s. 346, 1914, s. 287-288, 1917, s. 23. Teräsvirta, s. 17-18. Laine, s. 403-405.

¹⁵ *FIB* 1912, s. 245. Teräsvirta, s. 18-19. Laine, s. 406.

skapet. Det är sannolikt att tävlingsidrotten spelade en underordnad roll för majoriteten av HSS:s medlemmar i jämförelse med simundervisning och livräddning. Berättelsen över den första tjugoförårsperioden upp- tar fullständiga förteckningar över samtliga promoti som fått eklövs- och pilklövskransen före listan över de fåtaliga rekorden. Medlemskåren omfattade 1913 305 medlemmar, av vilka 195 ständiga. Förteckningen över ständiga medlemmar 1906 upp- tar nästan enbart svenska namn och har en markant överrepresentation för grupper som handlande och före- tagare, akademiker och tjänstemän.¹⁶

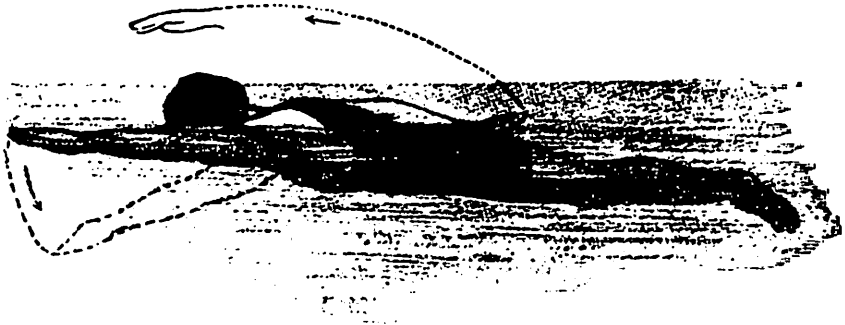
Trudgen och crawl

År 1905 deltog HSS:s drivande kraft Uno Westerholm i den stora sim- nings- och livräddningskongressen i London. Därifrån hemförde han det nya simsättet "troudgen" och placerade sig hemma "som afgjord första man" i en tävling om 50 meter. Tidigare hade bröstsimmet mött konkurrens från öfverarmsim eller engelskt sidsim, genom vilket man ansågs uppnå en otrolig fart. Nu distanserades sidsimmet i sin tur av kastsimningen (hand-over-hand or Indian stroke), varvid simmaren väx- elvis förde händerna ovan vattnet, vanligen i kombination med bröst- simsspark. I England infördes det 1873 av J. Trudgen som lärt sig det i Sydamerika och gav namn åt simsättet, "trudgen" eller "troudgen". Ef- ter vissa förbättringar spreds det snabbt. På längre distanser var det van- ligt att byta simsätt och dessutom förekom tävlingar i kombinerad sim- ning (troudgen, bröstsim, sidestroke och ryggsim).¹⁷

Följande innovation, "the crawl-stroke" nådde Finland vid det andra engelska simmarbesöket 1907; redan i slutet av föregående år hade *Finskt Idrottsblad* emellertid rapporterat om simsättet, "som i sin ur- sprungliga form har förekommit bland Polynesiens vildar sedan urmin- nes tider", men ytterliga fullkomnats av de australiska mästersimmarna. Simsättet var tröttande, men hade blivit av revolutionär betydelse "så- som varande det ovedersägligt snabbaste af alla nu kända simsätt". Au- straliern Dick Cavill hade genom en slutspurt med crawl 1905 tagit hem

¹⁶ *HSS 1887-1907*, s. 30, 138-144. *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 35, 243.

¹⁷ *FIB 1906*, s. 73-74, 124. *HSS 1887-1987*, s. 41-42, 53. Jfr Ralph Thomas, *Swim- ming* (London 1904), s. 40, 137-138, 418.

Trudgen enligt Finskt Idrottsblad 1906, s. 74.

världsmästerskapet på en engelsk mil. De australiska crawlsimmarna besegrade sina amerikanska medtävlare vid världsutställningen i St. Louis och simsättet togs genast upp av amerikanen Leo J. Goodwin:

Det ligger ingenting vackert eller graciöst i crawling, och det berättas att, då Goodwin först begynte öfva sig i densamma i New York Athletic Clubs simhall, han använder sina muskulösa lemmar med en sådan kraft att vattnet strittade från ena sidan af basängen till den andra och hotade att dränka alla dem, som råkade åse hans besynnerliga experiment. Den fart han härvid lyckades uppnå var emellertid så stor att hans våta, men entusiastiska klubbkamrater genast förutspådde att detta simsätt skulle åstadkomma en fullständig revolution.¹⁸

Detta blev också fallet, ty rekorden rasade i snabb takt, även om det tog några år innan crawlsimmarna tog över rekorden på de längre sträckorna och bland damerna. Det nya simsättet slog igenom med enorm kraft. Även om olika simsätt förekom parallellt och kombinerades blev den som inte tillägnade sig de nya ohjälpligt efter. När HSS spelade vattenpolo mot Åbo Idrottsvänners lag beskrevs matchen som en "kamp mellan hajar och löjor. När de gröfre byggda Helsingforsarena med sina kraftiga troudgentag simmade öfver de små Åboiterna, försvunno dessa som om de blifvit uppslukade". Några år senare hånade *Finskt Idrottsblad* de kvinnliga simmarna för deras miserabla "grodtrudgen", som omöjliggjorde goda resultat. Särskilt Vasa Simsällskaps herrar tillägnade

¹⁸ *FIB* 1906, s. 160-161, 1909, s. 199-200. Även *Suomen Urheilulehti (SUL)* 1913, s. 474, 509.

Toivo Aro (Ahlstedt, 1887-1962) i sin specialitet, raka trampolin hopp på Ursins siminrättning omkr. 1906 (Helsingfors stadsmuseums bildsamlingar, foto K.K. Aro). Aro erövrade flera finska mästerskap i raka trampolin hopp för HSS. Han segrade vid de internationella tävlingarna i Stockholm 1905, vilket betecknades som ett inofficiellt världsmästerskap, och deltog i de olympiska spelen i London 1908 och Stockholm 1912.

Aro hör till de personer som blivit både sim- och filosofiexamister, den förra värdigheten erövrade han, tillsammans med bl.a. John Henriksson, i HSS simskola 1901, som leddes av Uno Westerholm. Provtagningen för den senare värdigheten tog längre tid och den uppnådde han vid promotionen 1919. Aro verkade som kurator för Sydryska avdelningen, biblioteksamanuens och redaktör vid Suomen Urheilulehti. År 1920 blev han kamrer och 1925 verkställande direktör vid Helsingin Suomalainen Säästöpankki.

Aro hade en mångsidig karriär som idrottsledare, bl.a. som medlem av olympiska kommittén och Stadion-stiftelsen, ordförande för Finlands skidförbund och styrelsemedlem i internationella skidförbundet samt kommodor för Suomalainen Pursiseura. Hans speciella skötebarn var simningen och han var styrelsemedlem i simförbundet 1909-1947 och ordförande 1930-1947 samt mångårig ordförande för Helsingin Uimarit.

sig crawl, s.k. tvåtakts Vasa-crawl, och for fram "likt sannskyldiga sjöodjur", vilket gav dem frimshegemoni på kortare sträckor för flera år.¹⁹

De nya simsätten beskrevs av samtiden som revolutionära förändringar. På simningens område signalerade de den förändring som de flesta idrottsgrenar genomgick, snabbhets- och prestationsidealets definitiva genombrott, vilket bl.a. framkommer i påpekandena att de var tunga och oestetiska, men effektiva. De nya simsätten hade emellertid inte bara en revolutionerande inverkan på frisimmet, utan också på språksituationen i Helsingfors Simsällskap. Toivo Aro, ledaren för den finska utmarschen ur HSS år 1916, kommenterade långt senare skeendet på ett sätt som betonade "simteknologins" roll:

Kun nyt vuosien takaa näitä asioita muistelee ja tarkkailee niitä historiallisella viileydellä, näkee kaiken aivan toisessa valossa kuin silloin kiivaiden kiistojen keskellä. Silloin meistä tuntui siltä, että pääsyynä Helsingin Uimarien perustamiseen oli kieliriita, mutta ilman sitäkin uusi seura olisi varmaan syntynyt, vaikkei ehkä niin varhain. Se vallankumous jonka uudet uimatavat aiheuttivat m.m. Helsingin Uimaseurassa, kantoi jo kohdussaan uuden uimaseuran sikiöitä. Yhä kiivaammiksi käyvät kiistat olivat vain synnytysspoltteita. Se nuori polvi, joka uuden uimatavan edustajana kilpailussa voitti vanhemman, oli ennättänyt varttua siihen ikään, jolloin jo uskalletaan arvostella johtajia ja opettajia. Kun nämä m.m. lyhytnäköisyydellään kieliasioissa antoivat aihetta arvosteluun, jopa kiihoittivat mieltä vastaansa, menettivät he lopunkin arvovaltansa uuden polven silmissä. Se tahtoi ottaa ohjaket omiin käsiinsä.²⁰

Aros bedömning kan förstås avfärdas som uttryck för efterklokhet eller vinterkrigsanda, men det finns mycket som talar för hans uppfattning att konflikten uppstod ur en klyfta mellan generationer och olika uppfattningar om simsporten.

¹⁹ *FIB* 1908, s. 108, 1910, s. 173, 1911, s. 147. *SUL* 1913, s. 474-475, 509. Jfr även beundran för olympiasegraren Duke Kahanamokus crawl, *FIB* 1912, s. 168. Teräsvirta, s. 20, 24-27, 38-39.

²⁰ Toivo Aro, 'Helsingin Uimarit-seuran perustaminen', *Helsingin Uimarit vv. 1916-1941* (Helsinki 1941), s. 8, 11-12. Även *Helsingin Uimarien toiminta v. 1916-1925* (Helsinki 1926), s. 3-10. Den "simteknologiska" sidan, närmast trudgens ankomst till Finland, betonades även i en osignerad artikel, synbarligen av Aro, som bakgrunden till simförbundets tillkomst, *SUL* 1916, s. 331- 332. Jfr Hans Bonde, 'Den hurtige mand. Mansideal i den tidlige danske sportsbevegelse', (Dansk) *HT* 1988, s. 18-60

Vågsvall

HSS:s första stadgar innehöll inga bestämmelser om språk, liksom inte heller de som antogs 1908. År 1909 gjordes ett försök att minska styrelsens befogenheter, bl.a. i fråga om att utanordna medel och utse simlärare. Samtidigt föreslog Aro en stadgeändring som gick ut på att sällskapets officiella språk var finska och svenska, men det röstades ned på årsmötet med siffrorna 38–11.²¹

Några år senare, 1913, inträffade en annan konflikt, vars bakgrund är något oklar. Vid styrelsevalet blev ordföranden Oskar Ekman invald i styrelsen med knapp marginal och med minst röster. Följden blev att han avsåde sig medlemskap i styrelsen. Han följdes omedelbart av tre andra av styrelsens äldre, svensksinnade ledamöter, bl.a. Uno Westerholm och senare av ytterligare två. Det förefaller inte som om konflikten direkt skulle ha varit förorsakad av språkmotsättningar, eftersom bl.a. de finskspråkigas främsta förespråkare Toivo Aro, som invaldes i styrelsen, försökte övertala Ekman att fortsätta. En konsekvens av regimskiftet var emellertid att verksamheten under 1913 hade en markerat tvåspråkig karaktär. Till promotor utsågs Finlands Gymnastik- och Idrottsförbunds kassör, från 1914 ordförande, direktören i försäkringsbolaget Suomi K.H. Majantie, som talade på båda språken, man tryckte medlemskort också på finska och årsberättelsen 1913 avfattades och trycktes på båda språken.²²

I sin analys av orsakerna till schismen 1916 nämnde Aro "kortsyntet" från de äldres sida. Man kan identifiera flera missnöjesorsaker bland de finskspråkiga simmarna. Redan 1906 hade Aro själv protesterat mot att HSS inte annonserade sina simuppvisningar i *Uusi Suometar*; resultatet blev att föreningen utestängde honom från deltagande i finska mästerskapen. Saken gav upphov till en polemik där Aro av *Finskt*

²¹ *HSS 1887-1987*, s. 76.

²² Årsmötesprot. 28.2.1913, styr.prot. 27.6.1913, Majanties tal som bilaga till årsberättelsen 1913, HSS arkiv, Helsingfors stadsarkiv, om Majantie, *FIB* 1918, s. 50. *HSS 1887-1987*, s. 69-70. Synbarligen var det dessa förändringar som *FIB* (1913, s. 93) syftade på då bladet jämförde tillståndet inom sällskapet och den av en storm svårt ramponerade Ursins siminrättning. Båda var illa skadade, men stod kvar: "Den inom simsällskapet påbörjade remonten efter stormen liknar redan väl mycket en nybyggnad."

PROGRAM
VID
HELSINGFORS SIMSÄLLSKAPS
INTERNATIONELLA SIMFEST
HELSINGFORS 14—16 AUGUSTI 1909

HELSINGIN UIMASEURAN
KANSAINVÄLISEN UIMAJUHLAN
OHJELMA
HELSINGISSÄ 14—16 ELOKUUTA 1909

HELSINGIN UIMARIEN
UINTIKISAT
OHJELMA
10—11. 7. 1926

HUMALLAHDEN UIMAKOULULLA
HELSINGISSÄ

PROGRAM
VID
HELSINGIN UIMARITS
SIMTÄVLINGAR
10—11. 7. 1926

HUMMELVIKENS SIMINRÄTTNING
HELSINGFORS

Simmartvåspråkighet före och efter den stora schismen.

Idrottsblad betecknades som en "suometariansk agitator".²³ Det dröjde innan simskolan började utfärda betyg på finska och de finskspråkiga ansåg att svenskspråkiga gynnades vid utnämningen av simlärare. De ansåg även att HSS var redo att bistå föreningar i svenskspråkiga trakter, men var döv för motsvarande önskemål från finskspråkiga.²⁴

Inom HSS märktes huvudstadens ändrade språkförhållanden främst genom en ökad andel finskspråkiga bland de badande, bland simskolans elever och småningom även bland de aktiva simmarna, men däremot i ganska ringa grad inom medlemskåren. Siminrättningen betjänade en stor publik, men simsällskapet hade rätt få betalande och röstberättigade medlemmar. När den finskspråkiga crawl-generationen åren 1913—1915

²³ *FIB* 1906, s. 97.

²⁴ *HU* 1916-1941, s. 9. *HSS. Minnesskrift* 1937, s. 46. *SUL* 1916, s. 414.

nådde majoritet bland de aktiva bäddade detta för spänningar. Många av de unga simmarna kom från Helsingin Suomalainen Realliseo. Skolans idrottsentusiaster grundade föreningen Veikot, som sysslade med bollsport, men som bland sina medlemmar räknade en stor del också av HSS:s aktiva, bl.a. Veikots sekreterare, den senare idrottsledaren och generalen, simhopparen Yrjö Valkama. De egentliga ledarna för de finskspråkiga inom HSS var dock de äldre, viceordföranden Toivo Aro (Ahlstedt) och styrelsemedlemmen, järnvägstjänstemannen Jonni Raita (Eklund).²⁵

Vattendelare

Redan sommaren 1915 uppstod bland de finskspråkiga aktiva simmarna tanken att man inte följande sommar skulle representera HSS. Yrjö Valkama, som 1914 vunnit mästerskapet i trampolin hopp för HSS, representerade 1915 Lahtis-föreningen Ahkera. Hösten 1915 grundade Veikot en simsektion till vilken man började värva medlemmar. Detta var synbarligen ett initiativ från de yngre simmarna, medan Aro och Raita försökte åstadkomma en förhandlingslösning. De räknade synbarligen med att de finskspråkiga småningom skulle ta över till följd av Helsingfors ändrade språkförhållanden.²⁶

Beträffande själva årsmötet 1916 och de föregående förhandlingarna går uppgifterna något i sår, men uppenbart är att det blev en totalkonfrontation:

Aldrig förr har vid en idrottslig sammanslutnings möte den språkliga motsättningen så öppet och skarpt formulerats och konsekvent i praktiken tillämpats. Med kännedom om att å finskt håll planer voro å bane att åstadkomma en finsk majoritet i styrelsen – eller åtminstone ett övergångsstadium till ett dylikt sakernas tillstånd – hade det svenska elementet inom sällskapet infunnit sig i förkrossande majoritet, och sedan fem finsksinnade kandidater föreslagits, svarades med uppställandet af en rent svensk lista, samtidigt med att de svensksinnades talesman, hr U. Westerholm, gaf klart besked om att meningen var att bibehålla sällskapets svenska prägel alla motsatta sträfvanen och den "naturliga utvecklingen" till trots.²⁷

²⁵ *HU 1916-1941*, s. 9-11. Realliseet hemförde 1916 för alltid Koroleffska pokalen i 200 m stafettsimning för skolor, *FIB 1916*, 220. HSS:s kamratkrets, en sammanslutning för de aktiva under vintern, avfattade sin årsberättelse 1914-1915 på svenska, men följande säsong på finska, HSS, årsber, HSSA, HStA, jfr *HSS 1887-1987*, s. 65.

²⁶ HSS:s årsber 1915, HSSA, HStA. *HU:n toiminta v. 1916-1925*, s. 4-6.

²⁷ *FIB 1916*, s. 37. Westerholm var ansvarig utgivare för *FIB*.

Enligt en uppgift hade de finskspråkiga blivit utlovade fyra styrelseplatser, men detta sveptes åt sidan vid mötet. På svenskt håll uppgavs åter att de finsksinnade förberett en kupp och begärt fem platser, d.v.s. majoritet. Bland de bevarade handlingarna finns en lista som uppges vara Aros förslag, den upptar åtta namn. Av dessa kan fyra identifieras som finsksinnade och Aro kan ha varit tänkt som den femte; listan upptar ingen av de svenskspråkiga äldre ledarna inom sällskapet, vilka samtliga återfanns på den färdigt skrivna svenska lista som Westerholm framlade vid mötet.²⁸

Hufvudstadsbladet ansåg att HSS:s ledning inte borde få övergå till personer vilkas insats inte berättigade dem därtill och att dyrköpt erfarenhet hade visat att tvåspråkiga organisationer inte skänkte någon sämja. Tidningens referat visar emellertid också på andra motsättningar än de språkpolitiska:

Finnarna begagnade sig af den motiveringen, att publiken nere vid siminrättningen redan har en finsk prägel. Låt så vara, simsällskapet är i hvarje fall en institution för sig – replikerades från svenskt håll -, och det är icke gifvet, att den simmande majoriteten är lämplig att ha hand om ledningen af inrättningen. Finnarna ville som styrelsekandidater lancera rekordsimmare; men styrelsen är ju icke någon bassäng, och inte någon trampolin heller.²⁹

Enligt motparten hade Westerholm förargad betonat att simsällskapet grundats av de svenskspråkiga och att de finskspråkiga trängt sig in och åstadkommit gräl och förfinskningsförsök. Omröstningen gav den svenska listan en förkrossande majoritet, den sista invalda på den svenska listan fick 92 röster, medan Aro, som fick mest röster av de finskspråkiga, fick 13. Aro förklarade detta med att de finska medlemmarna inte infunnit sig, dels för att de inte frekventerade krogar – mötet hölls på Kämp – dels för att mötet hölls vid en sådan tid på dagen att de flesta inte kunde frigöra sig från sina arbeten.³⁰

Det är svårt att exakt fastslå intentionerna på finskt håll, de sträckte sig åtminstone till att åsidosätta sällskapets äldre ledare. Försöket omin-

²⁸ Handlingar rörande språkschismen 1916, HSSA, HStA. *Hbl* 16.2.1916. Aro uppgav i *SUL* 1916, s. 321, att fyra finska kandidater föreslagits. *HU* 1916-1941, s. 11. *HU:n toiminta v. 1916-1925*, s. 8-9. *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 48-49.

²⁹ *Hbl* 16.2.1916.

³⁰ Årsmötesprot. 12.2.1916, HSSA, HStA. *SUL* 1916, s. 321- 322.

lemsstruktur och årsmötet gett ett utslag som inte lämnade något utrymme för eventuella moderata stämningar bland de finskspråkiga. Mötet väckte stor uppmärksamhet i pressen. Aro, som närmast blivit utkörd ur den förening där han varit viceordförande och som han representerat vid två olympiska spel, konstaterade bittert i *Uusi Suometar* att svenska nationalister tagit över och att simsällskapet nu hade ”yksi kieli, yksi mieli”, medan *Helsingin Sanomat* fastslog att partiståndpunkter blivit dominerande i sällskapets verksamhet. Westerholm hade uppmanat finnarna att lämna simsällskapet i fred och grunda en egen förening.³²

Kallelsen till en ny finsk förenings grundande i Heimola den 19 mars tog fasta på språkfrågan. Aro skrev i *Suometar* att två simsällskap i samma stad var ett svaghetstecken, men att samarbete nu blivit omöjligt sedan de finskspråkiga i praktiken körts på porten. Han vände sig särskilt till de äldre och crawlsimmarna kunde rida på en bred uppslutning; mötet samlade ett hundratal deltagare av vilka största delen anslöt sig. Då HU anslöt sig till simförbundet i april hade föreningen c:a 300 medlemmar och på sommaren 400, medlemmarna i Veikots simsektion anslöt sig in corpore. Under den följande tiden inströmmade nya medlemmar och donationer så att den nya föreningen snabbt blev landets största och välbestäddaste.³³

Mötet, där Aro förde ordet och Raita protokollet, var enigt om allt annat än den nya föreningens namn. En opinion ansåg att eftersom föreningens grundades som en motvikt till en svensk förening vore det med tanke på dess framtida understöd viktigt att betona dess finskhet. Denna riktning ville ha namnen ”Helsingin Suomalainen Uimaseura” eller ”Helsingin Suomalaiset Uimarit”. Initiativtagarna stödde det slutliga namnet ”Helsingin Uimarit” med motiveringen att det var kärnfullare och konstaterade ”ettei seuran pitä ylen räikeästi leimata suomalaisuuttaan, koska on mahdollista, että siihen tulee liittymään ruotsalaisiakin uimareita, jotka eivät halua suomalaisista tovereistaan erota ja joille uima-asia merkitsee enemmän kuin kieliä”. Aro var efter HSS:s årsmö-

³² HSS. *Minnesskrift 1937*, s 48-49. *HU 1916-1941*, s. 9-11. *HU:n toiminta v. 1916-1925*, s. 4-9. *US 14.2.1916*. *HeSa*. 15. o. 17.2.1916.

³³ *US 19.3.1916*. *HeSa 19-20.3.1916*. *SUL 1916*, s. 414. *HU styr.prot. 29.5.1916*. *HU r.y. 1916-1956* (Helsinki 1956), s. 10, 28. *FIB 1917*, s. 222.

te på samma sätt angelägen att betona att det inte fanns någon bitterhet mellan de aktiva simmarna, de svenska hade alltid satt simningen främst och lojalt stött sina finska kamraters rimliga krav. Det var inte deras fel att ledningen inom HSS åter övergått till män som simmarna redan en gång med gemensamma krafter lyckats bli av med och som endast var intresserade av att upprätthålla svenskhetens övervalde. Aro avsåg uppenbart dem som avgått i samband med konflikten 1913.³⁴

Det ideologiska inslaget erkändes också av *Finskt Idrottsblad* om än slutsatsen var en annan:

Det sätt, hvarpå den svenska majoriteten så gott som tvang Helsingin Uimarit att bryta ut sig, utmärkte sig måhända genom en viss hänsynslöshet och hvarför man ej kan undra öfver, att saken väckte ont blod. Men samtidigt var tillvägagångssättet öppet och rättframt, och dess följd - den språkliga uppdelningen - var enligt vår uppfattning lycklig.³⁵

Efter den stora uppståndelsen kom det ideologiska momentet givetvis in i bilden också på finskt håll och HU:s konstituerande möte lockade personer som Aro senare ansåg att simmade bättre i andra vatten än siminrättnings:

Ajan hengen mukaisesti ja asian alkuvaiheista johtuen kokouskutsu oli kirjoitettu agitatoriseen sävyyn ja nimenomaan kielikysymystä tehostettiin kokouksessakin. Varmaan monet osanottajista olivatkin tulleet kokoukseen enemmän suomenkielisyytensä kuin uimaharrastuksen kannustamina. Seuraan liittyi joukko sellaisiakin kannattavia jäseniä, joita ei uimalaitoksella oltu nähty aikaisemmin eikä nähty myöhemminkään.³⁶

Ringar i vattnet 1

Huvudstaden hade nu två simsällskap, men en enda siminrättning. HSS anhöll i normal ordning i mars om att få disponera Ursins på tidigare villkor, vilket även förordades av drätselkammaren. HU vände sig emel-

³⁴ HU:s konstituerande mötets protokoll 19.3.1916, i HU:s förvar. *SUL* 1916, s. 414. I sina erinringar uppgav Aro (*HU 1916-1941*, s. 11) att det fanns flera namnförslag, men nämnde endast "Helsingin hauet", som inte antecknats i protokollet.

³⁵ *FIB* 1916, s. 174-175. Också *Hbl* 16.2.1916 hade sin slutsats klar "de tvåspråkiga organisationerna skänka ingen sämja och afsätta inga goda arbetsresultat. Det är bättre att verksamheten sker på två linjer."

³⁶ *HU 1916-1941*, s. 10.

lertid endast fem dagar efter föreningens grundande till staden med en motsvarande ansökning. Man påpekade att man tvingats grunda en separat förening och att denna, med de krafter den redan förfogade över måste betraktas som stadens, om inte hela landets främsta. Man framhävde vidare att HSS behållit sällskapetets egendom och att den nygrundade föreningen var i större behov av stöd, men erbjöd sig ändå att betala 1000 mk i hyra – HSS hade ju tidigare uppburit understöd av staden.³⁷

I början av april uppvaktades stadsfullmäktige med ytterligare skrivelser. HU framförde ett kompromissförslag som gick ut på att föreningarna skulle dela på förvaltningen av siminrättningen. I ett genmäle framhävde HSS sin stora insats för simundervisningen, sedan 1900 hade simskolan haft 22 500 elever och kreerat 1 400 simmagistrar och -kandidater. Man framhävde med olika argument hur HSS var oförändrat och skilde sig från den nya föreningen:

I enlighet med sina stadgar har Helsingfors Simsällskap till syftemål att utbreda kunskap i simning och lifräddning i Helsingfors och kringliggande omnejd. Föreningen är sålunda i främsta rummet en sammanslutning för utbredande af den elementära simkunnigheten bland massan af ortsbefolkningen och endast i andra rummet en sportförening, som genom systematisk träning och täflingar afser att uppdrifva "spetsar" på simsportens område, hvilket att döma af "Helsingin Uimarits" i pressen synliga meddelanden, kommer att var denna förenings huvuduppgift.

...

Att en ny simklubb bildats – låt vara att det är en partiklubb och att från vår förening till den öfvergått ett tjugotal af de yngsta medlemmarna – anse vi som ett glädjande faktum. Simningen som sport vinner därpå. Men för den elementära simundervisningen vore det ett svårt bakslag, om ledningen af simskolan och dispositionsrätten till dess lokal splittrades.³⁸

Drätselkammaren förordade att siminrättningen och simskolan liksom tidigare skulle anförtros det beprövade simsällskapet, men att HU skulle få disponera över inrättningen för uppvisningar under tre söndagar.

³⁷ HSS t. stadsfullm. 16.3.1916, drätselkammaren t. stadsfullm. 23.3.1916, HU t. stadsfullm. 24.3.1916, Stadsfullm., handl t. 16.5.1916, Cb 82, HStA. HU styr.prot. 24.3.1916.

³⁸ HSS t. stadsfullm. 5.4.1916, HU t. stadsfullm. 3.4.1916, ibid. HSS:s skrivelse tryckt i *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 277-278. Även *Hbl* 3.4.1916 som talar om "en obepröfvad nyss bildad klubb, hvars hufvudsyfte är simsport, icke simkunnighet"; även *Hbl* 6.4.1916.

Frågan väckte betydande uppmärksamhet i pressen. Både Aro och Raita argumenterade i tidningarna för HU:s kompromissförslag och fick stöd av de finska tidningarna. Drätselkammarens förslag segrade likväl i stadsfullmäktige efter en livlig debatt och fyra omröstningar. Stadsfullmäktige beslöt samtidigt på drätselkammarens förslag och efter inlägg i pressen att påskynda uppförandet av fler siminrättningar eftersom Ursins var för liten och led av att vattnet var förorenat.

Lösningen torde inte ha tillfredsställt någondera parten och ledde till vissa slitningar. De konkurrerande föreningarnas uppvisningar granskades noggrant och fick beröm och kritik rätt långt enligt språklinjen. *Lördagen* ansåg att HSS haft en mycket lyckad simuppvisning och att sällskapets arbetade på beprövat sätt sedan "en del finsksinnade bråkmakare" lämnat det. *Hufvudstadsbladet* ansåg att uppvisningen stod helt på nivå med de tidigare och kritiserade åter HU:s första uppvisning för att vara en kopia av HSS:s uppvisningar. *Finskt Idrottsblad* gav däremot fullt erkännande åt uppvisningen, som vittnade om "allvarligt arbete och stor entusiasm" och särskilt åt mästarhopparna Aro och Valkama.⁴⁰

Båda föreningarna ansträngde också sina krafter på andra områden. HU gjorde sig omedelbart gällande inom tävlingssimningen med fem mästerskap under sin första sommar, bland dem mästerskapet på 100 m frisim, som dittills varit förbehållet Vasa-simmarna. I domarsporter som hopp och vattenpolo gav mästerskapen, särskilt sammandrabbningarna mellan representanter för HSS och HU, upphov till konflikter. HU ansåg sig ha blivit bortdömt i vattenpolo, medan HSS ansåg sig ha blivit berövat mästerskapet i trampolin hopp. HSS lyckades, trots de avgångna simmarens förutsägelser om avstannad verksamhet, omedelbart båda upp äldre och yngre krafter och ett nytt simmargarde; sällskapet fick även motta ett antal nya vandringspris och höll flera simskolor.⁴¹

³⁹ *HeSa* 2.4., 14.5., 16-17.5., 28.5.1916. *US* 13.5., 17.5.1916. *DPr* 16.5.1916. Stadsfullm. prot. 16.5.1916 § 18, Ca 53, HStA. *SUL* 1916, s. 566.

⁴⁰ *Lördagen* 1916, s. 230. *Hbl* 10.7.1916. *SUL* 1916, s. 706-707. *FIB* 1916, s. 169. *HU r.y. 1916-1956*, s. 10-11.

⁴¹ Årsber. 1916, HSSA, HStA. *FIB* 1916, s. 163, 220, 1917, s. 139. *HU r.y. 1916-1956*, s. 11-12. HSS framhävde även i fortsättningen att grunddragen i dess verksamhet var "de allvarligt pedagogiska, instruktiva, icke rekordjagande", *Idrottsbladet* 24.7.1922. Simförbundets årsmötesprot. 30.7.1916, styr.prot. 16.8.1916, 8.7.1916, SimF, Finlands Idrottsarkiv (FIA)

Våren 1917 stod man åter inför problemet med siminrättningen. HSS, där Westerholm övertagit ordförandeklubban, anhöll om ograve-rad disposition över siminrättningen. Sällskapet framhävde sin "30-åriga s.a.s. kommunala värneplikt i kampen mot drunkningsdöden" och det oskäligen och ekonomiskt ofördelaktiga i att det måste avstå söndagar till "rena recettföreställningar" åt en "oansvarig sportförening". HU framhöll åter att föreningen var landets största, och på basen av tävlingsresultaten även främsta simförening.⁴²

Drätselkammaren påpekade för föreningarna att deras krav uteslöt varandra varefter de återtog sina ansökningar och inkom med en gemensam skrivelse parallellt på svenska och finska. "I och för undvikande af att behandlingen af detta ärende inom Stadsfullmäktige äfven i år finge samma så väl för Stadsfullmäktige som för oss sökande pinsamma karaktär som i fjol" föreslog man en kompromiss som gick ut på att HSS fick disponera Ursins och HU den iståndsatta siminrättningen på Busholmen samt rätt till tre uppvisningar på Ursins. Kompromissen godkändes av fullmäktige.⁴³

Föreningarna påskyndade även behandlingen av förslaget om en ny siminrättning: "Simskolefrågan i hufvudstaden borde nämligen snarast möjligt lösas sålunda att simundervisningen förlades till tvenne anstalter, en med svenskt och en med finskt undervisningsspråk." Under de följande åren disponerade HU siminrättningen på Busholmen tills man 1919 fick sin nya siminrättning i Hummelviken, först kallad "Bjälla" efter den närbelägna generalguvernörsvillan, senare "Humula".

Ringar i vattnet 2

Splittringen i Helsingfors avspeglades omedelbart inom simförbundet där HSS innehade en klar styrelsemajoritet. Ännu i februari publicerade *Suomen Urheilulehti* emellertid en i huvudsak uppskattande artikel, synbarligen av Aro, inför simförbundets tioårsjubileum. Förbundet hade verkat framgångsrikt och stått på sidan om de språk- och klassgräl som skakat det övriga idrottslivet, därför att entusiasmen för saken hade

⁴² HSS t. stadsfullm. 31.3.1917, HU t. d:o 14.4.1917, stadsfullm, handlingar till prot. 5.6.1917, Cb 85, HStA. HSS:s skrivelse tryckt i *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 244- 245.

⁴³ Stadsfullm. prot. 5.6.1917 § 28, Ca 55, skrivelsen 30.4.1917 som bilaga, s. 1181, om diskussionerna före kompromissen, jfr HSS, styr.prot. 25.4.1917, HSSA, HStA.

segrat över andra intressen. I tio år hade de finska simföreningarna – trots sin mångdubbla majoritet – nöjt sig med en enda plats i förbundsstyrelsen, svenskspråkig ledning vid alla möten och svenskt protokollsspråk. Aro ville inte ta ställning till om en sådan likgiltighet var till heders för föreningarna, men menade att saken visade "kuinka kieroissakin olosuhteissa todellinen asianharrastus voi ylläpitää sopua ja innostusta yhteistyöhön".⁴⁴

Med tanke på att artikeln publicerades bara drygt tio dagar efter HSS:s stormiga årsmöte var den mycket försonlig och kan snarast läsas som en vädjan om fortsatt samarbete på tvåspråkig bas. Snart skärptes emellertid tonen. "En grupp medlemmar" kritiserade i *Urheilulehti* simförbundets styrelse för passivitet och misskötsel av förbundet. De särskilt utpekade HSS:arna Oskar Ekman och John Henriksson tillbakavisade anklagelserna och hävdade att de berodde på illvilja; de såg uppenbart Aros hand bakom "nidskriveriet". Förbundets styrelse tillgrep emellertid också organisatoriska åtgärder inför sommarens årsmöte. Enligt en aldrig tidigare använd paragraf i förbundets stadgar hade dess understödande medlemmar rätt att välja tio representanter till årsmötet. Nu sammankallade styrelsen de understödande medlemmarna till ett dramatiskt möte. Aro hade värvat 243 nya understödande medlemmar, men styrelse beslöt att avvisa dessa "utomstående personer", som antogs som medlemmar först efter mötet. Aro protesterade, liksom även mot att mötet hölls i april trots att stadgarna talade om mars, men mötet valde representanterna av vilka åtminstone hälften var medlemmar i HSS.⁴⁵

Årsmötet i juli 1916 blev dramatiskt; Aro protesterade mot representanterna för de understödande medlemmarna. Ordförande Oskar Ekman varnade honom för att uppträda olämpligt och hotade med att beröva honom rätten att yttra sig. Sedan en majoritet röstat för att Aro skulle få framlägga sina skäl förklarades valet av de understödande medlemmarnas representanter ogiltigt. Resultatet blev att samtliga styrelsemedlemmar utom Aro och Elis Sivén från Tammerfors avgick, trots att deras mandat utlöpte först vid årsskiftet. De avgående med presiden-

⁴⁴ *SUL* 1916, s. 332.

⁴⁵ *SUL* 1916, s. 464, 481, 484, 486, 491-492, 541-543. Simförbundets styrelseprot. 16.4.1916, SimF, FIA.

ten, kommerserådet Lars Krogius i spetsen följd av HSS:arna Ekman, Westerholm, Henriksson och Forssell samt representanterna för Björneborg och Vasa, hänvisade till "en smädelsekampanj, som i illvilja och tarflighet torde söka sin like" i den finskspråkiga dags- och idrottspressen. De avgående representerade HSS:s ledning och årsmötet valde nu i stället en ledning som stod nära HU. Som president ersattes FÅA-direktören av direktören i försäkringsbolaget Suomi, V.A. Lavonius, medan posterna som ordförande, viceordförande och sekreterare övertogs av HU-ledningen Vartiovaara, Aro och Raita. Styrelsen hade med ett slag övergått från stark svensk majoritet till en helfinsk sammansättning. I *Urheilulehti* beklagade Aro utgången, svenskarna hade vägrat ta emot 3 poster av 9, och att svenskarna medvetet planerat en demonstration: "Rent ut sagt är styrelsen nu finskspråkigare än själva de finskspråkiga väljarna önskade".⁴⁶

Den nya förbundsstyrelsen övergick omedelbart till finska som protokollspråk och återtog *Urheilulehti* som förbundets officiella organ, en ställning som den tidigare styrelsen berövat bladet i stridens hetta. Konflikten ter sig m.a.o. som en "klassisk" språkkonflikt, men då *Finskt Idrottsblad* i en översikt över förbundets historia och konflikten talade om en vändpunkt avsåg bladet något annat än enbart den naturliga utvecklingen att det finska elementet efterstävade och småningom skulle ha fått ledningen. Det konstaterade att tävlingssimningen i landet i brist på simhallar inte kommit så långt:

Men Simförbundets verksamhet har ej heller varit i främsta rummet inriktad på framdrifvandet af rekordbrytare. Nej, det har ställt sin uppgift vidare och större, det har främst haft den praktiska nyttan som ögonmärke. Att i så vida kretsar som möjligt sprida simkunnighet jämte insikt i sätten att rädda en drunknande och återkalla honom till lif – detta filantropiska mål har förbundet aldrig förlorat ur sikte.⁴⁷

Bladet menade att simförbundet varit exceptionellt i detta avseende, eftersom motsvarande förbund i andra länder nöjt sig med "den lättare och angenämare uppgiften att leda det rent sportsliga arbetet på området." Man kunde vänta att sedan "röjningsarbetet" utförts skulle ut-

⁴⁶ Prot. 30.7.1916, SimF, FIA. *SUL* 1916, s. 715-716. *Hbl* 20.7.1916. Teräsvirta, s. 32-34.

⁴⁷ *FIB* 4.8.1916, s. 173, 179.

vecklingen i framtiden gå i den sportsliga riktningen, särskilt som den nya styrelsen stod så nära HU, som "är ju äfven i vida högre grad än Helsingfors Simsällskap en ren idrottssammanslutning."

Bladets analys att det var fråga om något mer än "den i tvåspråkiga organisationer oslippliga språkfrågan", får stöd förutom av Aros tidigare citerade yttranden av att det fanns visst stöd på finskt håll, bl.a. av Sivén, för den gamla styrelsen. Bakgrunden till hans inställning framgår av hans polemik mot Aro för att denne angripit bröstsimmet och velat införa crawl i simskolornas undervisning. Sivén ansåg crawlen för svår, särskilt i sjögång, och för tung. Aro var ute för att främja tävlingssimningen; om man avskaffade bröstsimningen skulle man kanske få fram flera mästarsimmare, men målsättningen borde vara att få alla med: "I våra nuvarande förhållanden, i avsaknad av simhallar, lönar det sig inte för oss att tänka på att baka världsmästare, utan vi bör fortsätta i den riktningen att simkonsten sprids i så vida kretsar i vårt land som möjligt".⁴⁸

Den nya förbundsstyrelsen drev dock igenom att crawl upptogs på simskolornas program, men Sivén var inte den enda som motsatte sig. Aro deklarerade att bröstsimningen inte var "ett naturligt simsätt", utan egentligen hörde till konstsimningens område, grundsimundervisningen borde utgå från crawl. Aro var på intet sätt motståndare till simundervisning, men för honom låg betoningen på tävlingssimningen och de nya simsätten.⁴⁹

Ringar i vattnet 3

Konflikten inom simförbundet kom även till synes på ett annat plan. Redan vid finska mästerskapen 1916 inlämnades en protest mot några av HSS:s aktiva för att de var svenska respektive ryska undersåtar. Simförbundets bestämmelser var något oklara, men den nya styrelsen tolkade dem i enlighet med FGIF:s linje så att endast finska medborgare hade rätt att delta. Frågan behandlades vid årskongressen 1917 då styrelsen

⁴⁸ *SUL* 1916, s. 685. *FIB* 4.8.1916, s. 174.

⁴⁹ A r o i *HU r.y. 1916-1956*, s. 12 och vid simförbundets årsmöte 27.7.1920, även styr.prot. 11.4.1921, SimF, FIA. Jfr hans artiklar om simningens nytta, cit. i *FIB* 1915, s. 155-156 och krav på simundervisning, *SUL* 1913, s. 562-564, 1916, s. 619-620. *Teräsvirta*, s. 36.

ville ändra bestämmelserna på motsvarande sätt. Mot varandra stod HSS:s John Henriksson, som ansåg att bestämmelsernas "finsk amatör-simmare" inte avsåg finsk undersåte och påpekade att internationella simförbundets stadgar medgav simmare rätt att representera ett land om han varit bosatt där i ett år. Aro däremot ansåg att bestämmelsen avsåg undersåtar och att man borde akta sig för "fraternisering" med de många främlingar som vistades i landet.⁵⁰

Henriksson ansåg att förbundets beslut att endast acceptera finska medborgare inte så mycket dikterades av principiella skäl, utan av att HU och likasinnade ville rikta ett hugg mot HSS. Sällskapet ansåg att det var fråga om "en trångbröstad tolkning", som åsidosatte medlemmar som tidigare fått delta. HSS svarade med att inte anmäla några deltagare till mästerskapen 1917 där sällskapet självt stod som arrangör i samband med sitt 30-årsjubileum. *FIB* betecknade sällskapets tillvägagångssätt som "en väl radikal protestform". Följande år ansåg HSS sig i de förändrade förhållandena "moraliskt oförhindrad" att delta.⁵¹

Efter splittringen och nederlagen i simförbundet kände HSS sig skäligen isolerat, vilket man motverkade på olika sätt. Ett var en mera markerad svenskhet, årsmötet 1918 antecknade till protokollet att sällskapets officiella språk var svenska; i stadgarna infördes detta 1925. Ett annat sätt var att intensifiera simundervisningen bland den svenskpråkiga kustbefolkningen, sommaren 1917 i samarbete med Nylands svenska ungdomsförbund i Esbo och Lovisa skärgårdar. Vidare gick HSS in för att söka närmare samarbete med de svenskspråkiga simföreningarna, år 1917 närmast med Åbo Simklubb, "nära nog det enda landsortssällskap, som fullt senterat betydelsen af en Finlands-svensk simmar-front". HSS instiftade en vandringspokal i vattenpolo för dessa två föreningar och man ordnade demonstrativt pokaltävlingar mellan föreningarna samtidigt och i samma grenar som finska mästerskapen. ÅSK avstod från sin finalplats i mästerskapen i vattenpolo för att i stället spela mot HSS. HSS inbjöd heller inte simförbundets styrelse till sitt 30-årsjubile-

⁵⁰ Simförbundets årsmötesprot. 30.7.1916, styr.prot. 16.8.1916, SimF, FIA. *FIB* 1916, s. 167, 195, 1917, s. 223- 224. *SUL* 1916, s. 769. Intressant nog ansåg *Työmies* 19.8.1916 att beslutet i medborgarskapsfrågan var "koko lailla wanhanakainen".

⁵¹ HSS:s årsberättelse 1917, tryckt i *HSS. Minneskrift 1937.*, s. 247. Styr.prot. 25.7.1916, extra mötes prot. 1.8.1917, HSSA, HStA. *FIB* 1917, s. 153, 1918, s. 152. *SUL* 1917, s. 740.

um. Följande år anslöt sig HSS till Svenska Finlands Idrottsförbund och inom detta bildades på HSS:s initiativ ett svenskt förbund som en sektion. Övriga stiftande medlemmar var Åbo Simklubb och Hangö och Ekenäs Simsällskap. Årsberättelsen hoppades

... att detta beslut skall lända simsportens utövare bland den svenska befolkningen i Finland till nytta och sammanföra de svenska simorganisationerna, vilka sedan landets gamla specialförbund råkat helt och hållet i finska händer varit i avsaknad av nödig sammanhållning.⁵²

Föreningarna kvarstod dock i simförbundet. Trots att röster höjdes för att det svenska förbundet skulle organisera sitt förhållande till simförbundet på samma sätt som det svenska centralförbundet till FGIF, kom anknytningen till simförbundet fortsättningsvis att vara viktigare för simmarna än SFI.⁵³

Konflikten i simförbundet blev heller inte långvarig. Vid årsmötet 1921 var man redo för försoning eller som protokollet formulerade saken:

... framgick att den bitterhet vilken för fem år sedan ledde till de svenska simmarens avgång från förbundsstyrelsen, var borta och att en god kamratanda återigen råder bland våra simmare, vilka återigen med gemensamma krafter önska utveckla simidrotten i vårt land. Huvudklämman i talarens andragande var: "Bort med politiken från idrott".⁵⁴

I detta skede hade emellertid arbetarsimmarna redan ställt sig utanför förbundet.

Fortsatt splittring

Det dröjde länge innan specialföreningar i simning uppstod inom arbetaridrotten. Till en del berodde detta på att många arbetaridrottsföreningar var universalföreningar som också hade simning på programmet,

⁵² Årsberättelse 1917, tryckt i *HSS. Minnesskrift 1937*, s. 249. Styr.prot. 1.8.1917, HSSA, HStA. Simförbundets styr.prot. 8.7. o. 4.8.1917. SimF, FIA. *FIB* 1918, s. 39, 133. *SUL* 1917, s. 759, 782-785.

⁵³ *FIB* 1918, s. 133, 153. *HSS 1887-1987*, s. 89, 353.

⁵⁴ Årsmötesprot. 6.8.1921, SimF, FIA, tryckt på finska i *Pöytäkirja tehty Suomen Uimaliiton 16:ssa vuosikokouksessa Helsingin Virkamiesyhdistyksen talolla 6 p:nä elokuuta 1921* (Helsinki 1922), s. 3. Jfr även talen vid HSS:s 35-årsfest 1922, *Hbl* 9.8.1922.

Solbadande skönheter på Rönnskär 1934 (Helsingfors stadsmuseums bildsamlingar, foto Fred Runeberg). På 1920-talet tog solbadandet, havsbaden och sandstränderna, särskilt på Rönnskär och Sandudd, delvis över från siminrättningarna. De båda senare hade plager utan bassäng. HSS flyttade 1934 från Ursins till Ugnsbolmen där det fanns havsbad, bassäng och plage.

såsom t.ex. Ponnistus och Jyry i Helsingfors, till en del på att tävlings-simningen var bunden till siminrättningar. T.ex. Jyry ordnade sina första medlemstävlingar 1908, men använde sig av Ursins. En egen simsektion grundade föreningen sålunda först i juli 1917.⁵⁵

Föregångarna inom arbetarsimningen fanns i Kymmenedalen, landets äldsta simsektion inom en arbetaridrottsförening grundades av Kotkan Riento 1912; den anslöt sig till simförbundet. Föreningen hade grundats 1906 som en underavdelning av röda gardet, men övergick efter gardets upplösning till att vara en underavdelning av arbetarföreningen. Verk-

⁵⁵ Leena Päckönen-Laine, *Helsingin Jyry. 75 vuotta työläisurheilua* (Helsinki 1978), s. 29-30, 37, 48. Seppo Hentilä, *Suomen työläisurheilun historia 1. Työväen Urheiluliitto 1919-1944* (Helsinki 1982), s. 42.

samhetsformerna inom arbetarsimningen var i stort sett desamma som inom de borgerliga föreningarna. Riento höll sålunda simskola och kunde 1917 hålla sin femte högtidliga promotion. Jyrys simsektion anslöt sig till förbundet sommaren 1917.⁵⁶

Efter 1918 organiserades simningen i Jyry inom en simavdelning, som exceptionellt var öppen också för medlemmar i stadens andra arbetaridrottsföreningar. Detta ledde till konflikter då en specialförening, Helsingin Työväen Uimarit grundades 1921. När HU flyttade till Hummelviken fick Jyry överta Busholmens siminrättning som föreningen fr.o.m. 1921 delade med HTU. År 1921 anhöll Jyry och HTU att stadens skulle uppföra en siminrättning på Blåbärslandet och då denna uppfördes 1922 hade staden fyra siminrättningar som disponerades av olika föreningar: HSS på Ursins, HU i Hummelviken, HTU på Busholmen och Jyry på Blåbärslandet. Samtliga hade simskolor för vilka de uppbar kommunalt stöd enligt samma principer som HSS i början av seklet.⁵⁷

Splittringen på organisationsplanet hade alltså lett till en betydande utvidgning av simfaciliteterna, vilka ytterligare förbättrades 1928 då landets första simhall öppnades i Helsingfors. På tävlingsektorn förekom dock inget samarbete. Sedan FGIF uteslutit alla föreningar och idrottsmän som deltagit på den röda sidan 1918 grundades Arbetarnas Idrottsförbund i början av 1919. I enlighet med sin linje förbjöd AIF simföreningarna att ansluta sig till simförbundet och grundade en egen simsektion i april 1919; denna ordnade sina första mästerskap 1920. Även inom AIF tillkom snart en serie specialföreningar, i Tammerfors 1919, Helsingfors 1921, Åbo, Uleåborg och Vasa 1922, vilka tog över från de allmänna föreningarna. Någon tävlingskontakt med simförbundets föreningar förekom inte förrän 1940.⁵⁸

Simningens splittring tog inte slut med arbetarsimföreningarnas grundande. År 1939 nöjde sig de akademiskt bildade simmarna inte med

⁵⁶ *Työväen Urheilulehti (TUL)* 1917, 3-4, 34, 27.9.1917, 113-114. Laine, s 410. Hentilä, s. 53. *FIB* 1917, s. 222.

⁵⁷ Pääkkönen-Laine, s. 131-132. *TUL* 1921, s. 154-155. Stadsfullm. prot. 20.6.1919 § 7, 19.5.1920 § 24, 8.6.1921 § 14, 30.12.1921 § 2, 14.6.1922 § 10, HStA.

⁵⁸ *TUL* 1919, s. 114, 123, 1920, s. 238, 252-253, 1922, s. 176, 333. Hentilä, passim, särsk. s. 90, 100-101, 105, 125, 127-129, 148. Pääkkönen-Laine, s. 133-135. Simförbundets styrelseprot. 22.5.1919, SimF, FIA. *HSS 1887-1987*, s. 112-113.

HU, utan bildade specialföreningen Ylioppilasuimarit, som efter två år etablerade sig som den allmänna simföreningen Vetehiset, som beslöt sig för att koncentrera sig på "framtidens stadsdel Munksnäs".⁵⁹ På 1950-talet medförde socialdemokratins splittring att vänstersocialisterna bröt sig ut ur HTU för att bilda föreningen Kuhat.

Djupdykning eller konstgjord andning?

Konflikten åren 1916-1918 följdes av starka emotioner, organisationskamp och presspolemik, men det är frapperande hur snabbt konflikten överbyggades, på 1920-talet fanns inte mycket mer än ädel tävlan kvar mellan de borgerliga simföreningarna. Man frågar sig hur djupt konflikten egentligen gick och vilka faktorer som slutligen betingade den otvivelaktigt intensiva striden 1916-1918.

Konflikten i HSS hade uppenbart anknytningar till de språkkonflikter som skakade idrottsvärlden vid denna tid. De svenskspråkiga ansåg sig ha blivit utrökta ur FGIF och bildade 1912 Finlands Svenska Gymnastik- och Idrottsförbund (från 1917 Svenska Finlands Idrottsförbund), som efter att först ha hävdat en likvärdig position år 1914 accepterade en ställning som distrikt inom FGIF. Av intresse i sammanhanget är att flera av HSS:s ledande personer (Ekman, Westerholm och Henriksson) deltog i grundandet av det svenska förbundet och innehade styrelseposter i detta, Westerholm som ordförande 1916. Två av huvudpersonerna i konflikten i HSS var också engagerade i idrottsbladen, Westerholm utgav *Finskt Idrottsblad* till 1918, medan Aro från 1911 medverkade i *Urheilulehtis* redaktion. Uppenbart är att motsättningarna i dessa andra organ spelade en roll för konflikten i HSS.⁶⁰

"Utrensningen" 1916 inspirerades till en del av 1910-talets bygdesvenska inriktning och aggressiva svenskhet, som Artur Eklund samma år formulerade i satsen "så böra de svenska idrottsmännen i Finland känna, att äfven de bära ansvar för sin stam, sitt språk och sin odling ... att binda dem fast vid den krets de naturligen tillhör". I detta perspektiv blev egna föreningar ett självändamål, men i fråga om kontrollen över en förening som HSS tillkom en psykologisk reaktion och sårad själv-

⁵⁹ *Vetehiset r.y. 50 v. 1939-1989* (Helsinki 1989), s. 23-25.

⁶⁰ Halila, s. 265-269, 287, 291-292.

känsla: "I likhet med hvad fallet varit på bildningens och kulturens områden, så har det ock artat sig på idrottens fält: svensk företagsamhet plöjer marken, men unnas snart ingen del i skörden."⁶¹ Det var inte tilltalande att avstå decenniernas "skörd" på simundervisningens område åt en grupp crawlsimmande skolpojkar.

Konflikten inom simförbundet hade en parallell i den samtida konflikten inom skridskoförbundet där verksamheten på ett något likartat sätt var koncentrerad till städerna och knuten till innehavet av en skridskobana. Förbundet hade monopol på mästerskapen och det internationella samarbetet, men accepterade endast en medlemsförening från varje ort, vanligen de äldsta och därmed svenskt dominerade. Konflikten tillspetsades i Helsingfors där de finskspråkiga skridskolöparna var ovilliga att ansluta sig till Helsingfors Skridskoklubb som dominerade förbundet. Efter att FGIF upprättat en med specialförbundet konkurrerande sektion kunde konflikten biläggas 1918. Simförbundet hade dock ingen motsvarande exklusivitetsklausul i sina stadgar och det fanns därför inga formella skäl för att konflikten HSS-HU skulle splittra också förbundet, utan detta måste närmast tillskrivas att HSS-ledningen hellre demonstrativt avgick än gick med på att dela makten.⁶²

Konflikten sammanföll eventuellt med andra politiska skiljelinjer. Det är oklart i vilken utsträckning de unga simmarna var politiskt intresserade, men Aro utpekades vid flera tillfällen som gammalfinne och skrev i *Uusi Suometar*, medan HSS:s ledning var starkt svenskt och konstitutionellt sinnad. Det är svårt att veta vad Aro ansåg om simförbundets ostentativa hyllande av Eugen Schauman eller HSS:s styvnackade vägran att hissa ryska flaggan högre än andra nationers, vilket ledde till polisingripande vid sällskapet internationella tävlingar 1912. Å andra sidan framträder Aro inte i dessa sammanhang som radikal finshetsman, även om han knappast hade mycket till övers för "svensk separatism". I de aktuella konflikterna var han klart intresserad av kompromisslösningar, men motparten lämnade inget utrymme för sådana.⁶³

Konflikten kan även ses som en avspegling av 1910-talets motsätt-

⁶¹ *FIB* 1911, s. 61, 1916, s. 276. Jfr Henrik Meinanders uppsats ovan, s. 11-23.

⁶² *FIB* 1916, s. 17-18, 1917, s. 4, 9-10, 49-50, 1918, s. 3-4. Halila, s. 198-204, Lai-
ne, s. 395-401.

⁶³ *Hbl* 21.7.1912. *HSS 1887-1987*, s. 65-68. Jfr Matti Klinge, *Studenter och idéer. Studentkåren vid Helsingfors universitet IV* (Helsingfors 1979), s. 42-44.

ningar om idrottens mål. Diskussionen rörde, starkt förenklat, massidrott, harmoniska kroppsrörelser och gymnastik kontra tävlingsidrott med individuella prestationer och "rekordraseri". Förespråkarna för det förra synsättet talade för idrottsutövningens mångsidighet, prestationernas skönhet, gruppövningar och lagsport samt mot intensiv träning, jagandet av rekord och individuell ära. Vidare motsatte man sig tanken att en nations idrottsliga storhet kunde bestå i att "representanter" besegrade representanter för en annan nation. Motståndarna betonade det individuella kampmomentet, tävlingen som naturlig konkurrensform, den mätbara prestationen och specialiseringens välsignelser.⁶⁴

Ingen av huvudpersonerna i konflikten i HSS och simförbundet deltog i den diskussion som fördes i *Finskt Idrottsblad*. En av HSS:s främsta insatser i landets simhistoria är dessutom att sällskapet etablerade en modell för alla senare simföreningar. Enligt den var en simförening en medborgarorganisation som tog ansvar för att utbreda sim- och livräddningskunskap, hålla simskolor och ordna promotioner. Tävlingssimningen var endast ett inslag bland andra. Modellen slog igenom så totalt att den följdes av alla simföreningar inklusive arbetarsimföreningarna. I helt förändrade förhållanden har den frångåtts först på senaste tid då renodlade tävlingsföreningar framträtt. Simmarna kan därför inte entydigt placeras in i 1910-talets diskussion om idrottens mål, eftersom alla var ense om simundervisningens och livräddningens betydelse, men det är uppenbart att crawlsimmarna stod närmare tävlingsflygeln, medan de äldre svenskspråkiga ledarna snarare omfattade den andra ståndpunkten.

Så länge det i Helsingfors fanns bara en siminrättning, förelåg inte underlag för flera föreningar och så länge simsällskapets verksamhet begränsade sig till att upprätthålla simskola och några uppvisningar varje säsong fanns det få konfliktämnen. Det var först då verksamheten försköts i riktning mot tävlingsidrott som konflikter uppstod. Ett slags katalysator blev crawlsimningen och motsättningarna utlöstes i form en språkkonflikt.⁶⁵ Att se den enbart som en sådan vore dock i hög grad missvisande. I Sverige skedde differentieringen på simningens område tidigare och en motsvarande splittring som mellan HSS och HU inträf-

⁶⁴ Diskussionen fördes i *FIB* 1910 under rubriken 'Är idrotten i Finland inne på osund väg' och på nytt t.ex. 1915, s. 298-300.

⁶⁵ Jfr *HU* 1916-1941, s. 8.

Dick Cavill,
uppfinnaren
af the Crawl-
stroke.

fade mellan Stockholms Allmänna Simförening och tävlingsföreningen Stockholms Kappsimmingsklubb 1895 utan någon språkfråga.

Det förefaller alltså som om vad som från början var en generationskonflikt och en motsättning mellan olika sätt att prioritera simningens komponenter, ideologiserades och kläddes i språkstridens dräkt. För denna språkstid var J. Trudgen och D. Cavill emellertid minst lika viktiga som de inhemska språkideologerna. Definierad som språkstrid åstadkom konflikten mycken uppståndelse, men denna övergick snart på andra objekt, varefter simmarna blev kvar med ett utbyggt organisationsnät, fler siminrättningar och en konflikt som snabbt gick över.⁶⁶ Detta är inte det enda exemplet på språkstridens "resursmobiliserande" verkan i Finland.

⁶⁶ Jfr t.ex. den "förståelse" för HSS:s ledning i den "omogna och oklara" språksituationen som uttrycktes redan i HU:s tioårsberättelse, *HU:n toiminta v. 1916-1925*, s. 10.

Inom forskningen i Finland har man ofta sett språkfrågor som både orsak och verkan. Språkfrågan och dess symboliska aspekter har dominerat granskningen av Finlands moderna historia på ett sätt som i många fall överskuggat andra minst lika viktiga faktorer. Ett enskilt exempel kan givetvis endast vara ett bidrag till etablerandet av ett mönster i förningsväsendets uppdelning, men crawl- och språkstriden kan tjäna som en varning beträffande nödvändigheten att skilja på form och innehåll.

Finlands idrotts historia – en idrottshistorisk dragkamp

KENTH SJÖBLOM

Denna uppsats avser att belysa vissa drag i finländsk idrottshistoriografi, först och främst omständigheterna kring en dispyt mellan två rivaliserande idrottshistoriska projekt samt dess eventuella inverkan på den idrottshistoriska forskningen i Finland. Finlands idrotts historia väntar ännu på att bli skriven – i synnerhet om man som måttstock använder verk som *Suomen Kulttuurihistoria*, *Helsingfors universitets historia* eller idrottsdokument som *Suuri Olympiateos* eller *Olympialaiskisat*. Man kan givetvis fråga sig huruvida idrotten bör få ett dylikt monumentalverk.

Undersökningen skall också ses som ett bidrag till den hittills rätt blygsamma idrottshistoriografiska forskningen. Inte ens i den modernare historieskrivningens historia noteras den idrottshistoriska forskningen som en egen genre, vilket bl.a. framgår av Tommilas färska översiktsarbete.¹ Leena Laine har i en artikel rörande senare idrottshistorieprojekt kortfattat redogjort för den tidigare idrottshistoriska forskningen i Finland och där även i korthet tangerat ämnet för denna undersökning.²

Det huvudsakliga temat för denna undersökning är att studera två rivaliserande försök att skriva Finlands idrotts historia – det ena projektet var ett privat initiativ medan det andra styrdes av myndigheterna.

¹ Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus: tutkimuksen historia* (Helsinki 1989).

² Leena Laine: 'Forskningsprojekt för Finlands idrottshistoria – en rapport om ansträngningar för en vetenskapligare forskning i idrottshistoria', *Idrott Historia Samhälle. Svenska Idrottshistoriska föreningens årsbok* 1981, s. 93-106. Laines konstaterande (s. 96) att kommittén skulle ha stött publicerandet av första delen av Suomelas verk får nog anses som en sanning med modifikation.

Då vardera projektet ville ha statsstöd ur samma källa, tipsintäkterna, försökte man först kombinera dem. Samarbetet misslyckades och resulterade i en kompetenstvist om vem som skulle ha rätt att skriva Finlands idrotts historia samt en debatt om hur ett sådant historieverk skulle läggas upp.

I Finlands Idrottsarkivs samlingar finns ett arkiv under namnet "Suomen urheilun historian toimituskunta" [Redaktionskommittén för Idrottens historia i Finland]. Redaktionskommittén (härefter kommittén) tillsattes av undervisningsministeriet för att förbereda ett historieverk om Finlands idrott. Kommitténs arkiv innehåller förutom egna handlingar även manuskriptet till andra och möjligen tredje delen av Klaus U. Suomelas *Suomen urheilun historia*. Kommittén kunde aldrig slutföra sitt arbete och Suomela fick endast första delen av sin historik publicerad. Man frågar sig därför hur det kommer sig att Suomelas manuskript återfinns i kommitténs arkiv och varför ingetdera projektet slutfördes.

Två projekt möts – och går isär

I början av seklet publicerade Ivar Wilskman med hjälp av en skara sakkunniga *Idrotten i Finland i början af tjugonde seklet I–IV* (1904–06 och på finska 1907). Wilskmans bok är inte egentligen någon idrottens historia, utan närmast en lägesrapport om olika idrottsformers utbredning och utveckling i Finland fram till början av detta sekel. Trots detta har det många förtjänster. Sedan Wilskmans arbete publicerades hade dock många nya idrottsformer kommit till Finland och vårt land hade skördat stora framgångar på de internationella idrottsarenorna. Det fanns följaktligen ett behov av en nyare historisk översikt. Det var en av orsakerna till att historiekommittén tillsattes. Till ordförande utsågs Arvo Vartia (även ordförande i statens idrottsnämnd), till ledamöter byråchef Lauri Santala (FGIF) och redaktör Väinö Koivula (AIF). Kommittén fick själv utse sekreterare och valde magister Toivo Okkola (bl.a. Finlands Idrottsmuseums föreståndare och sekreterare i statens idrottsnämnd). Senare kompletterades kommittén med Arthur Englund, som representant för Svenska Finlands Idrottsförbund (SFI).³

³ Suomen urheilun historian toimituskunta (härefter SUHT), prot. 12.3.1942,

Under 1920-talet hade fil.mag. Klaus U. Suomela, som fungerade som lärare vid Helsingfors universitets gymnastikinrättning och undervisade i bl.a. idrottens historia, sammanställt en historisk översikt över gymnastikens och idrottens historia, *Voimistelun ja urheilun historia I–III* (1923–29). Han hade planerat att behandla gymnastiken och idrotten i Finland i en tilläggsdel. Med statligt understöd hade han skrivit en idrottshistoria i en volym, som skulle utkomma till de olympiska spelen 1940. Finland och Helsingfors hade tilldelats värdskapet sedan det tagits från Japan. Omfattande förhandsbeställningar hade gjorts, bl.a. av utrikesministeriet under förutsättning att de enskilda kapitlen försågs med sammandrag på främmande språk. Vinterkriget kom dock emellan, de olympiska spelen inaherades och förläggaren ville inte längre ta risken att publicera verket. Suomela började därefter skriva om och utvidga sitt arbete och planerade ett verk i två eller tre delar omfattande 2000 sidor.⁴

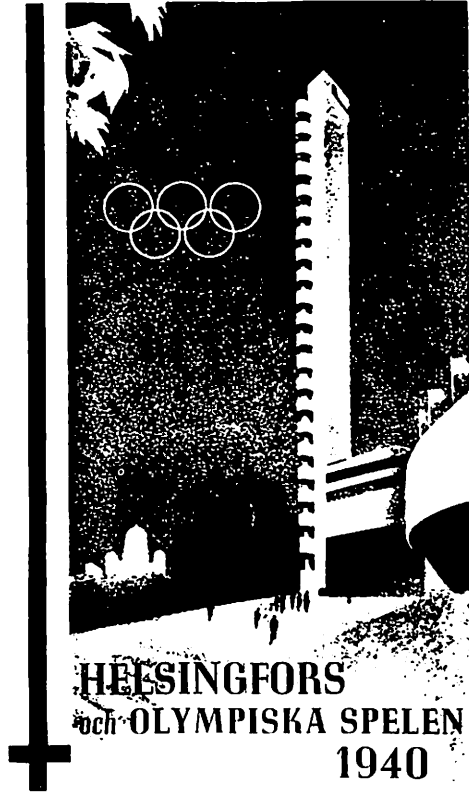
Suomela hade funnit en ny förläggare, Kivi, som beslöt att söka bidrag för tryckningen ur tipsmedel. På tipsbolagets initiativ hade undervisningsministeriet endast ett par veckor tidigare, 3.3.1942, tillsatt den ovan nämnda kommittén för att förbereda ett historieverk om den finländska idrotten. Kommitténs arbete skulle finansieras med tipsintäkter och sålunda vände sig tipsbolaget nu till den för att få ett utlåtande om hur man skulle förfara med Kivis ansökan.⁵ Kommittén kunde inte avge ett utlåtande utan att ha sett Suomelas manuskript samt bekantat sig med hans fortsatta planer. Suomela önskade själv presentera sitt arbete och man kom överens om ett sammanträffande.

Vid kommitténs andra möte presenterade Suomela sitt manuskript för den första volymen samt hur han tänkt sig de fortsatta delarna. Enligt protokollet kom man efter förhandlingar fram till ett avtal, som gick ut på att kommittén skulle lösa in Suomelas manuskript och även i fortsättningen anlita honom som sakkunnig inom historiprojektet. Vidare

18.3.1942 samt 19.11.1943. Frågan om svenskspråkigt deltagande diskuterats under flera sammanträden innan kommittén understödde valet och då med motiveringen att möteskostnaderna inte längre skulle öka märkbart.

⁴ SUHT, kopia av Suomelas skrivelse till undervisningsministeriet 28.3.1943.

⁵ SUHT, prot. 12.3.1942, i skrivelser 9.6.1943 och 9.4.1948 till undervisningsministeriet påpekade kommittén att initiativet tagits av tipsbolaget och dess direktör Urho Rinne, då även ordförande i AIF.

En av många propagandabroschyrer som hann utkomma till de olympiska spelen i Helsingfors 1940.

kom man överens om att Suomela skulle avbryta sina förhandlingar med förlaget Kivi. Suomela krävde 50 000 mk för sitt manuskript, men eftersom kommittén ännu inte hade så stora summor till sitt förfogande utfäste den sig att ansöka om ett förskott om 15 000 mk från undervisningsministeriet.⁶ Frågan verkade klar och det fanns förutsättningar för ett gott samarbete för att åstadkomma ett grundligt och tillförlitligt verk. Av någon anledning förbyttes samarbetet snart i antagonism.

Kommittén ansökte om förskott av ministeriet, men fick svaret att ansökan inte föranledde några åtgärder från ministeriets sida. Suomela

⁶ SUHT, prot. 18.3.1942.

hade nämligen meddelat ministeriet, att han redan undertecknat ett avtal med förlaget Kivi. Som motiv för sitt handlande meddelade Suomela senare, att kommittén inte varit villig att infria sina löften. Han lät förstå, att kommittén hade lovat honom chefredaktörskapet för historieverket även om detta inte antecknats i protokollet. Då Suomela träffat kommitténs ordförande Arvo Vartia dagen efter sammanträdet och hört sig för om "gentlemannaavtalet", hade Vartia meddelat, att Suomela skulle få samma status som de övriga författare man ämnade anlita. Sålunda ansåg Suomela att han inte längre hade några förpliktelser gentemot kommittén, utan att han fritt kunde sluta avtal med sin förläggare.⁷

Samarbetet mellan kommittén och Suomela hade avbrutits. Undervisningsministeriet, som kände ett visst ansvar för den uppkomna situationen – ministeriet hade några år tidigare beviljat statsstöd åt Suomela och senare tillsatt kommittén för att utföra samma arbete – försökte medla för att knyta samman de båda projekten. Förhandlingarna tog dock inte fart, utan projekten fortsatte på vart sitt håll. Suomela vände sig i mars 1943 till ministeriet med en skrivelse, där han försökte förmå ministeriet att upplösa kommittén. Den hade enligt hans förmenande tillsatts av misstag och motsvarade inte sitt syfte.⁸ Därmed inleddes ett utbyte av skrivelser mellan Suomela och kommittén via undervisningsministeriet.

Det är inte skäl att gå närmare in på alla detaljer och mindre smickrande anklagelser i denna skriftväxling. Däremot är det av intresse att gå närmare in på frågan om vem som hade rätt att skriva Finlands idrotts historia och hur ett sånt verk borde läggas upp.

Monopol på Finlands idrotts historia?

I sin skrivelse till undervisningsministeriet lade Suomela fram flera argument för, varför den av ministeriet tillsatta kommittén borde upplösas. Han framhöll, att ministeriet tidigare hade beviljat honom understöd för samma ändamål. Statens idrottsnämnd, där Vartia satt som ordförande, hade rekommenderat statsstöd åt Suomela för det historieverk,

⁷ SUHT, undervisningsministeriet till kommittén 24.3.1942, Suomelas skrivelse 28.3.1943.

⁸ SUHT, Suomelas skrivelse 28.3.1943.

som skulle utkomma till de olympiska spelen. Suomela anklagade ministeriet för att handla inkonsekvent och för dubbelspel. Han hade frågat ministeriet varför kommittén tillsatts och fått svaret, att undervisningsminister Antti Kukkonen inte visste att hans föregångare Uno Hannula beviljat Suomela understöd och inte heller att Suomelas manuskript redan var tryckfärdigt. Referendarierådet Salminen kunde inte heller komma ihåg, att han föredragit Suomelas tidigare ansökan.

Suomela förvånade sig också över den minnesförlust som drabbat kommitténs medlemmar. Byråchefen Lauri Santala hade inom FGIF samlat subskriptioner på Suomelas historieverk, men kunde inte minnas detta. Arvo Vartia kände visserligen till Suomelas ansökan, liksom också att idrottsnämnden rekommenderat den, men hade fått uppfattningen att Suomelas arbete varit för vetenskapligt.

Suomela försökte också motivera en indragning av kommittén med påståendet att medlemmarna var inkompetenta för uppgiften. Hans detaljerade kritik gick ut på, att Santala och Väinö Koivula inte hade tillräcklig utbildning, att Vartia visserligen hade akademisk grad, men på fel område samt att sekreteraren Toivo Okkola nog var sakkunnig också på idrottens område, men först och främst etnologiskt inriktad.⁹ Suomela beaktade inte i detta sammanhang att kommittén i första hand var tillsatt för att förbereda historieverket, inte för att skriva allt själv.

Suomela författade skrivelsen sedan han haft tillfälle att bekanta sig

⁹ Ibid.

med vad kommittén åstadkommit under ett års arbete och hur den planerat uppläggningsen av monumentalverket. Suomela ansåg vidare, att resultaten av förberedelserna samt de fortsatta planerna visade kommitténs inkompetens.

Suomela hade alltså bestämt sig för att han hade större rätt att skriva Finlands idrotts historia, eftersom han redan tidigare fått understöd för ändamålet och då han till följd av sin utbildning och tidigare publikationer var mera kompetent.

Kommittén visade också i flera sammanhang en benägenhet att monopolisera Finlands idrotts historia. Antagligen ansåg den sig berättigad att inkorporera motsvarande privata projekt eftersom den hade officiell status och ekonomiskt stöd från staten. Kommittén ansåg inte, att den tillrats av misstag. Den hänvisade till att initiativet kommit från tipsbolaget, Oy Veikkaustoimisto. Kommittén hade också en klart definierad motivering till sin existens:

... en naturlig motivering måste ha varit ett länge känt behov av ett allmänt historieverk som omfattar alla idrottsgrenar och sträcker sig ända fram till nutiden, eftersom det redan hunnit förflyta fyrtio år sedan ett motsvarande verk, *Idrotten i Finland utkom* (1907) i redaktion av Ivar Wilskman. Enligt redaktionskommitténs åsikt är det åter en självklarhet att en enda författare omöjligt, lika litet som på Wilskmans tid, förmår skriva ett ordentligt och användbart arbete som skulle behandla idrotten i alla dess former fram till våra dagar – idrotten har ju sedan Wilskmans dagar ständigt blivit mångsidigare och expanderat ofantligt – och därför måste man till detta arbete samla alla tillgängliga goda krafter och experter från olika områden.¹⁰

Kommittén hävdade i flera sammanhang, att den uttryckligen var tillsatt för att förbereda historieverket och inte för att skriva det. För detta ändamål skulle den engagera lämpliga författare för de olika avsnitten.

Kommittén gav första gången uttryck för sina monopoliseringssträvanden i samband med förhandlingarna med Suomela. Den var villig att lösa in Suomelas manuskript och anlita honom som sakkunnig. Senare framgick dock, att Suomelas andel i historieverket skulle ha inskränkt sig till avsnittet om gymnastik.¹¹ Hela hans enhetliga historia över den finländska idrottens utveckling fram till början av seklet skulle antagligen

¹⁰ SUHT, kommitténs skrivelse till undervisningsministeriet 9.6.1943.

¹¹ SUHT, prot. 23.1.1943, i sin skrivelse 9.6.1943 talar kommittén om fysisk fostran och inte om gymnastik.

gen ha inlemmats i kommitténs historieverk under någon annans namn eller tjänstgjort som källmaterial för de övriga författarna. Enligt kommitténs planer skulle Toivo Okkola skriva en stor del av det inledande kapitlet, bl.a. om idrottens tidigaste historia i Finland.¹²

Kommittén hävdade i ett senare skede, då undervisningsministeriet försökte medla i konflikten, att Suomelas verk inte skulle göra dess arbete onödigt, utan att det eventuellt vore till fördel om Suomelas historik skulle utkomma så snabbt som möjligt.¹³ Eventuellt försökte kommittén på detta sätt frysa ut Suomela. Om hans verk, som sträckte sig fram till omkring 1905–07, publicerades, skulle han inte kunna ansöka om statsstöd för flera delar, eftersom man på statligt håll redan förberedde ett verk som sträckte sig längre framåt i tiden.

När förlaget Kivi sommaren 1943 meddelade att Suomelas historik skulle publiceras i två volymer, vardera på omkring 600 sidor, omfattande tiden fram till de olympiska spelen i Stockholm, var kommittén antagligen redo att rekommendera statsstöd för verket. Den avsåg emellertid att ställa följande villkor: 1. att verket publicerades under ett annat namn än *Suomen urheilun historia*, 2. att det omfattade endast två volymer, 3. att Suomela skrev båda ensam, 4. att någon redaktionskommitté för verket inte tillsattes.¹⁴ Kommittén önskade alltså lägga beslag på titeln *Suomen urheilun historia* för egen del och dessutom stämpla Suomelas verk som ett helt privat projekt.

Vid sidan om de egentliga historievolymererna hade kommittén dessutom planerat några kompletterande publikationer. En av dessa var ett minnesverk över stupade hjältar, i första hand idrottsmän och -ledare. I ett tidigt skede fick kommittén kännedom om ett liknande projekt, då Sulo Kolkka, som skrivit en hel del om finländsk idrott, tog kontakt och meddelade att han tillsammans med redaktör Lauri Nurmi redan under en längre tid planerat ett motsvarande arbete. Han önskade att kommittén skulle överlämna detta projekt åt honom och Nurmi. Dess-

¹² SUHT, kommitténs utkast till volymindelning (finns i flera versioner), prot. 19.11.1943.

¹³ SUHT, prot. 29.5.1942.

¹⁴ SUHT, prot. 9.6.1943, Santala presenterade villkoren som sin personliga uppfattning inför kommittén, senare har avsnittet i pro- tokollet strukits över. Enligt tipsbolagets styrelseprot. 12.3.1942 skulle Suomelas arbete ursprungligen heta "Suomen urheilun valtie I. Muinaisuudesta murrosaikaan".

utom var han intresserad av att skriva om friidrotten i den planerade historiken. Kolkkas förslag föll inte kommittén i smaken, utan den kom med ett motförslag. Då det statligt understödda historieverket skulle omfatta alla idrottens områden och hela landet, var den säkert betydligt mera omfattande än olika privata projekt, som dessutom oftast enbart strävade efter ekonomisk vinst. Eftersom de stupade hjältarna var förtjänta av en auktoritativ minnesskrift, föreslog kommittén att man skulle underhandla om hur Kolkkas och Nurmis förberedelser bäst kunde utnyttjas inom ramen för historiprojektet.¹⁵

Förutom ovannämnda skriftliga arbeten försökte kommittén också lägga beslag på olika fotografisamlingar. Beträffande idrottsmuseets bildarkiv utspelades en komisk incident, som väl avspeglar relationerna mellan Suomela och kommittén. Förlaget Kivi vände sig till idrottsmuséet för att få låna bilder till Suomelas historik. Idrottsmuséet (där Vartia var styrelseordförande, Okkola museiföreståndare och Santala och Koivula ledamöter i styrelse och förvaltningsråd) frågade kommittén (alltså sig själv) hur man skulle förfara, då förhandlingarna mellan Kivi och kommittén ännu pågick. Kommittén vände sig till idrottsmuséet (alltså till sig själv) med förhoppningen att muséets fotografier i första hand skulle reserveras för kommitténs behov.¹⁶

Hur skall Finlands idrotts historia skrivas?

Enligt de ursprungliga planerna hade kommittén tänkt sig ett historieverk i 12 volymer samt fyra tilläggsdelar: minnesverket över stupade idrottsmän och -ledare, biografier över idrottsmän och -ledare, ett uppslagsverk över idrottsföreningar och kretsorganisationer samt en "folkupplaga" av hela verket.¹⁷ Då man närmare studerar kommitténs utkast till innehåll för de enskilda volymerna och ämnesområdena, verkar det som om den eftersträvat en total idrottshistoria. Huruvida målsättningarna skulle ha uppfyllts och hur lång tid projektet skulle ha krävt kan man endast ana sig till.

¹⁵ SUHT, prot. 2.12.1942.

¹⁶ SUHT, prot. 5.8.1943, se dessutom Suomelas skrivelse 20.8.1943 där han ingående beskriver den lätt komiska behandlingen av ärendet.

¹⁷ SUHT, kommitténs preliminära utkast till volymindelning.

Varje enskilt ämnesområde skulle behandlas enligt följande modell:

För varje gren ges en översikt över dess folkliga motsvarigheter, grenens ankomst till Finland och spridning, föreningar och förbund, utvecklingen i fråga om regler och redskap, idrottsplatser och deras utveckling, finansiering (kommunal o.a.), ev. tävlingsverksamhet, rekordens utveckling, vårt lands internationella ställning i varje gren (i Norden, Balticum, Europa, Världen), Mellan- och Östeuropa: Balticum, Ryssland, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och Balkan. Finlands lag bör nämnas i varje gren med resultat, materialet borde alltså ge ett tillräckligt underlag för detta.¹⁸

Kommittén var senare tvungen att reducera på sina ambitioner. Undervisningsministeriet ansåg, att ett verk i 12 eller 16 delar kunde bli för kostsamt för enskilda personer. Ministeriet föreslog inledningsvis en nedskärning till sex volymer samt minnesverket över de stupade, men kommittén lyckades senare driva igenom att verket skulle omfatta nio volymer, utan att sidantalet därför skulle utökas (i detta skede planerade man volymer om 400–500 sidor).¹⁹ Huruvida ministeriets nedskärningsförslag var ett resultat av Suomelas kritik och skrivelser är svårt att avgöra.

Efter ett års förberedande arbete lade kommittén fram sina resultat och planer för idrottsorganisationernas representanter. Suomela hade också haft tillfälle att bekanta sig med planerna som han berörde i sin första skrivelse till undervisningsministeriet. Förutom kritiken mot kommittémedlemmarnas kompetens, framförde Suomela också sina synpunkter på bristerna i förhandsplanerna. Han kritiserade de enorma kostnader, som projektet skulle sluka – särskilt då det inte fanns några garantier för att arbetet skulle genomföras på ett kompetent sätt. Suomela påpekade, att något ens närapå så omfattande historieverk inte skrivits om staten Finland, folket eller kulturen. Ingen stormakt hade heller låtit skriva en så omfattande idrottshistoria som den planerade.²⁰

Framför allt hade Suomela en hel del att invända mot kommitténs sätt att lägga upp behandlingen av idrottshistorien. Han ansåg att volymindelningen enligt idrottsgrenar var primitiv och metodiskt förkastlig, emedan man då inte kunde studera kausalförhållanden. Dessutom lösrycktes idrotten från sitt stats- och kulturhistoriska sammanhang.

¹⁸ SUHT, kommitténs innehållsplaner.

¹⁹ SUHT, prot. 16.2.1943, 9.6.1943, 21.6.1943, 2.9.1943 samt 19.11.1943.

²⁰ SUHT, Suomelas skrivelse 28.3.1943.

Enligt Suomela hade kommittén dessutom grupperat idrottsgrenarna ologiskt – delvis enligt interna kriterier, delvis enligt yttre. Kommittén hade också skapat helt nya begrepp som "fartidrott", som omfattade allt från skridskoåkning och trav till flygidrott. Den hade inte beaktat att farten var ett centralt begrepp även i de flesta andra idrottsformer. Suomela betonade vidare, att ett stort antal författare skulle medföra såväl saklig som stilmässig brokighet. Då man dessutom kunde räkna med att varje enskilt avsnitt inte kunde få en historievetenskapligt kompetent författare, skulle historiken i högre grad skada än gagna kommande idrottshistorisk forskning, eftersom man på nytt måste konsultera primärkällorna för att nå objektiva resultat.²¹

I sin svarsskrivelse betonade kommittén, att Suomela angripit en preliminär plan som om det rört ett färdigt arbete. Trots kritiken ansåg kommittén att de enskilda volymerna borde indelas enligt idrottsgrenar. Ett liknande översiktsverk om t.ex. all konst skulle resultera i ett ytligt filosoferande på saklighetens bekostnad, om inte varje område behandlades skilt i sitt eget sammanhang, med beaktande av inbördes samband.²²

Suomela behövde inte vara orolig för att arbetet skulle bli stilmässigt och sakligt brokigt, eftersom kommittén avsåg att anställa en chefredaktör som skulle sörja för en enhetlig stil.²³ Själv hade den en mycket klar uppfattning om vilka friheter man kunde ge de enskilda författarna: "Materialet insamlas av kommittén själv (inte av författarna), författarna må endast komplettera. Om de själva samlar, kan mycket viktigt bli obehandlat, och sedan kan de ha en annan åsikt om dess behövlighet eller motsvarande. Materialet måste läggas framför dem."²⁴

Enligt kommittén kunde inte en ensam person – inte ens Suomela – skriva Finlands idrotts historia på ett tillfredsställande sätt och därför måste man samla de bästa förmågorna. Även om Suomela hade färdigställt en allmän översikt över fysisk fostran i Finland fram till 1905 för trycket, innebar detta inte att kommitténs arbete var onödigt. Den svåraste delen av vårt lands idrottshistoria hade Suomela ännu inte behandlat. Om Suomela skulle skriva även den delen, fanns det inga garantier

²¹ Ibid.

²² SUHT, kommitténs skrivelse 9.6.1943.

²³ Ibid.

²⁴ SUHT, kommitténs innehållsplaner.

för att den skulle bli ens lika sakkunnig och mångsidig som Wilskmans verk.²⁵ Kommittén önskade vidare rätta Suomelas påstående om att det inte skrivits motsvarande historieverk om staten, folket eller kulturen. I skrivelsen nämns bl.a. E.W. Juvas historiska översiktsarbete *Suomen kansan aikakirjat* (9 volymer), två versioner av frihetskrigets historia (8 respektive 6 volymer), *Olympiateos* (5 volymer) samt folkdiktsutgåvan *Suomen Kansan Vanhat Runot* (33 volymer). Det faktum att inget annat land hade en liknande idrottshistoria, berodde på att idrotten inte betytt så mycket för samhällslivet och som sporre för nationalkänslan i andra länder som i Finland.²⁶

I sin kritik mot Suomelas sätt att skriva idrottshistoria kom kommittén in på frågan om vad idrottshistoria skall innefatta. Enligt kommittén visade Suomelas tidigare arbeten (t.ex. *Voimistelun ja urheilun historia I–III*) prov på stor sakkunskap, men någon idrottshistoria var det inte fråga om. Suomela hade nämligen helt ignorerat tävlingsidrotten – den mest centrala delen av idrottshistorien – och inte följt upp rekordutvecklingen i en enda gren.²⁷

Suomela skrev ännu en gång till undervisningsministeriet för att bevisa hur kommittén missuppfattat sin uppgift. I sin försvarsskrivelse hade den vidare visat sin bristande historieuppfattning och blandat ihop olika begrepp. Enligt Suomela hade Egon Friedell med sin kulturhistoria visat, att en författare mycket väl kan behandla flera kulturområden samtidigt. Även om hans eget verk inte var någon ”rekordförteckning”, så var det allt annat än ytligt filosoferande. Likaså hade kommittén missuppfattat avsikten med flera av de storverk som den räknat upp. Suomela avsåg inte, att historieverk sammanställda av redaktionskommittéer skulle var sämre än enskilda författares verk. Han nämnde som exempel *Maailman historia* och *Suomen kulttuurihistoria* (där han själv skrivit avsnittet om idrotten) där strukturen i hög grad avvek från kommitténs ideal. Han ansåg vidare, att kommittén planerat ett verk där enskilda författare fritt kunde behandla egna områden utan hjälp av en redatör eller redaktionskommitté. Om man gick in för att samla etablerade författare, skulle dessa säkert skriva i sin invanda stil.²⁸ Suomela visste

²⁵ SUHT, kommitténs skrivelse 9.6.1943.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ SUHT, Suomelas skrivelse 20.8.1943.

eventuellt inte hur strikta anvisningar kommittén hade för avsikt att ge sina författare. I vilken omfattning författare som Lauri Pihkala och Matti Jukola skulle ha låtit sig styras, skall här lämnas oavgjort.

Suomela var överraskad över hur starkt kommittén var bunden vid Wilskmans arbete som förebild. Det bevisade tydligt att kommittén grundligt missuppfattat begreppet idrottshistoria. Wilskman hade knappast ens själv uppfattat sitt arbete som idrottshistoria. Suomela karakteriserade arbetet sålunda: "Det är en med lätt hand skriven situationsöversikt över idrottsföreteelser i Finland vid sekelskiftet. Även om det här och där finns någon kort, emellanåt t.o.m. felaktig historisk inledning, ändrar detta inte på faktum."²⁹

Oberoende av om Wilskmans pionjärverk klassas som idrottshistoria eller inte, så har det många förtjänster och fortfarande en viss betydelse för den idrottshistoriska forskningen. Den akademiska historieforskningen om idrotten i Finland kan ännu sägas var rätt ung. Värdet av idrottshistoriskt källmaterial har erkänts först under de senaste decennierna och mycket historiskt arkivmaterial har därför hunnit gå förlorat. Uppskattningen av arkivaliernas värde har varierat mycket mellan olika idrottsorganisationer. De tidigaste organisationernas (föreningarnas och grenförbundens) tillkomsthistoria är fortfarande höljd i dunkel. Wilskman, som själv var med om att grunda flera idrottsorganisationer, skrev sitt verk vid en tidpunkt då han uppenbarligen ännu hade rätt gott minne; uppgifterna kan därför till stora delar betraktas som tillförlitliga och åtminstone som riktninggivande. Därmed fyller hans verk också en del luckor i de äldre arkivsamlingarna.

Enligt Suomela hade kommittén fått några centrala begrepp om bakfoten. Den stämplade hans manuskript som en historik över fysisk fostran och ansåg att denna inte hade något med idrott, d.v.s. egentlig tävlingsidrott, att göra. Suomela betonade, att idrott, gymnastik och lek med ett gemensamt namn kallas fysisk fostran. Idrotten var sålunda endast en del av det övergripande begreppet fysisk fostran och tävling endast ett medel, om än ett viktigt sådant, att främja fysisk fostran. Dessutom var det enligt Suomela brukligt, att i allmänt språkbruk använda termen idrott då man talade om fysisk fostran som helhet, inklusive täv-

²⁹ Ibid.

ling. Emedan han skrev sitt historieverk för en bredare publik, använde han termen idrott just i denna vida bemärkelse.³⁰

Den fortsatta utvecklingen och några biprodukter

Försöken att sammanlänka de båda idrottshistorieprojekten utmynnade således i en lång dragkamp om vem som hade rätt att skriva Finlands idrotts historia och hur den skulle skrivas. Den egentliga tvisten gällde uppenbarligen hela tiden vem som skulle få åtnjuta statsstöd för sitt arbete.

Efter den hetsiga polemiken mellan kontrahenterna sedan kommittén lagt fram sina planer, hände inte mycket under ett års tid. Första delen av Suomelas verk publicerades 1944 av Kivi under namnet *Suomen urheilun historia I*. Därefter lämnade han Finlands idrotts historia åt sitt öde för en tid och koncentrerade sig på nya projekt. Han hade en längre tid förberett en biografi över den finländska gymnastikens förgrundsgestalt, Viktor Heikel. Den var samtidigt avsedd som akademisk avhandling. Suomela vände sig 1945 till undervisningsministeriet med en ansökan om bidrag och bifogade en disposition. Han noterade, att han inte ansåg sig kunna tävla med kommittén om Finlands idrotts historia. Därför hade han valt att fullfölja ett mindre projekt.³¹

Kommittén hade å sin sida fortsatt förberedelserna och insamlingsarbetet, men verksamheten försvårades i krigets slutskede. Då kriget var slut beslöt kommittén att börja med förnyade krafter och riktade en ansökan till ministeriet om understöd för sin verksamhet. Man poängterade, att kriget på många sätt fördröjt historieprojektet, men att det nu fanns förutsättningar att effektivt driva arbetet framåt. Kommittén önskade också framhäva, att behovet av en enhetlig översikt fortfarande kvarstod, trots att första delen av Suomelas arbete utkommit. Den hade många förtjänster, men avvek till stora delar från den linje som kommittén hade valt och kunde därför endast ses som ett välkommet bidrag till landets idrottshistoriska litteratur.³²

Kommittén önskade anställa en redaktionssekreterare på heltid, några

³⁰ Ibid.

³¹ SUHT, kopia av Suomelas ansökan 20.2.1945.

³² SUHT, kommitténs ansökan 9.2.1945.

Joululahja

KOKO SUOMEN KANSALLE

URHEILU

VEI SUOMEN MAAILMAN
TIETOISUUTEEN—

Kl. U. Suomelan

SUOMEN URHEILUN HISTORIA

tutustuttaa Teidät urheilumme kunnikkaisiin vaiheisiin ainoa muinaisuudesta nykypäivän asti.

Teoksen kaksi ensimmäistä osaa käsittelevät rata- ja kenttäurheilun sekä voimistelun ja kolmas täydennyysosa, n.s. "koneturheilun", eri reippailulajit ja pelit. Teos on ensimmäinen täydellinen urheilumme historia.

Loistavatuhyllinen urheiluhistorioitsijamme on ehdottoman päteville asiattiedoille antanut eloisan ja kansantajuisen muodon. Urheilun vaiheet on pitkän matkan esitetty kulloinkin maassamme vallannutta sivistys- ja valtiohistoriallista taustaa vasten. Upea teos on todella läheistä lukemista kaikille urheillevan kansamme jäsenille.

Nyt ilmestynyt osa päättyy urheilumme ensimmäiseen kansainväliseen suurtriumfiin, Tukholman olympiakisoihin. Lukuaat harvinaiset valokuvat elävöittävät esitystä.

Förlaget Kivi utgav första delen av Klaus U. Suomelas verk om Finlands idrotts historia till julhandeln 1944. Någon andra del av verket publicerades aldrig.

materialinsamlare samt en bildredaktör. Sammanlagt skulle detta kräva omkring 150 000 mk för löne- och övriga utgifter, men med detta kapital räknade kommittén med att få igång arbetet på allvar och därmed också lyckas övertyga en förläggare om att projektet var lönsamt.³³

På ministeriet hade man tydligen blivit tveksam om huruvida det var lönt att fortsätta. Det är svårt att fastställa vilka orsaker som påverkat tjänstemännens inställning. Eventuellt hade Suomelas skrivelser inverkat

³³ Ibid.

eller också var tidpunkten inte längre lämplig för ett monumentalverk över Finlands idrotts historia. Varför hade den i så fall varit lämpligare mitt under pågående krig, då bibliotek och arkiv var evakuerade och flera sakkunniga inkallade eller sysselsatta i andra uppdrag? Om man hade tänkt verket som en propagandaskrift för att stärka nationalkänslan under kriget – Finland kunde kanske vinna liknande segrar på slagfälten som på idrottsarenorna – så var tidpunkten illa vald och historikeverket överdimensionerat just av detta skäl.

Vid sidan av sitt egentliga arbete lyckades kommittén åstadkomma något mera bestående än ett historieverk. Genom att kombinera några fristående samlingar, bl.a. Finlands Kvinnogymnastikförbunds omfattande boksamling och Idrottsmuséets bibliotek, lades grunden för Finlands Idrottsbibliotek, som inledde sin verksamhet 1946 och fortfarande verkar som en del av idrottsmuseumstiftelsen.³⁴

Kommitténs arbete hade alltså stött på patrull. Ansökningarna lades på ministeriet till handlingarna och 1946 meddelade Werner Söderströms förlag, att man inte kunde åta sig en publicering. Kommittén bestämde sig härefter att kontakta förlagen Otava och Kivi. Kontakten med Kivi avslöjade helt nya aspekter. Santala hade haft kontakt med representanter för Kivi och kunnat konstatera, att förlagets samarbete med Suomela inte längre löpte friktionsfritt. I ett utkast till kommitténs protokoll i oktober 1946 antecknade Okkola följande:

Karikosken kanssa (ja Selin), 1000 kpl jäljellä, useat eivät enää halua olla mukana, luovuttavat II osan käsikirjoituksen (ei kuvia), ehkä 150 tuh (siinä myös I osat) Yhtiö valmis neuvottelemaan, haluavat päästä eroon Suomelasta, vaikka tappiolla, sekoittivat meidän suunnitelmiamme.³⁵

Av någon anledning hade samarbetet mellan Suomela och Kivi brutit samman. Eventuellt hade det att göra med Suomelas förändrade politiska orientering. Han hade under mellankrigstiden varit skyddskårsaktivist, men gjorde efter kriget en helomvändning till socialismen. Enligt en muntlig uppgift av idrottsprofessorn Helge Nygrén var Kivi däremot i högsta grad ett höggersinnat förlag. Eventuellt hade osämjan att göra med Suomelas benägenhet att förhandla med flera förläggare samtidigt.

³⁴ SUHT, prot. 11.11.1942, 23.2.1943 och 22.10.1943.

³⁵ SUHT, prot. 13.6.1946, utkast till prot. 19.10.1946, i själva protokollet noteras denna utredning av Santala om Suomelas och Kivis relationer endast i förbigående.

Ärendet tog åter en ny vändning våren 1948 då det framgick att relationerna mellan Kivi och Suomela kanske inte var så dåliga som kommittén trott. Handlingarna rörande detta nya utvecklingskede ger också antydningar om hur Suomelas manuskript till de senare delarna av historieverket hamnat i kommitténs arkiv.

Statens idrottsnämnd bad centralidrottsförbunden utse representanter i en nämnd som skulle granska Suomelas manuskript till andra och tredje delen av Finlands idrotts historia med tanke på en eventuell tryckning med stöd av tipspengar. Nämnden tillsattes och bestod av Toivo Salonen (AIF), Gustav Sundvall (CIF) och Toivo Okkola (FGIF). Historien upprepade sig, kommittén kunde inte ge utlåtande utan tillgång till manuskriptet. Suomela hade å sin sida utsett delvis andra granskare för manuskriptet. Salonen och Sundvall dög, men Okkola petades och istället sände Suomela de delar som rörde den borgerliga idrotten till Lauri Pihkala. Granskningsnämnden sammanträdde tre gånger och under det andra mötet deltog Suomela för att personligen redogöra för sitt tillvägagångssätt.³⁶

Granskningsnämnden vägrade ge utlåtande utan tillgång till hela manuskriptet och Suomela vägrade överlämna det till nämnden, dels för att han ansåg Okkola jävig och dels för att behandlingen skulle ta för lång tid. Sålunda vände sig Suomela och förlaget Kivi direkt till undervisningsministeriet och ansökte om en lånegaranti om 2 miljoner för täckandet av publikationskostnaderna. Som bilaga till ansökan bifogades Salonens, Viktor Björkqvists (Sundvall hade delegerat uppgiften vidare) och Lauri Pihkalas utlåtanden, Pihkalas granskningsberättelse samt Suomelas kommentar till Pihkalas kritik. Dessa handlingar, som ursprungligen sänts till statens idrottsnämnd, återfinns som kopior i kommitténs arkiv.

Lånet beviljades inte, Suomelas historik förblev opublicerad och förvaras fortfarande i manuskript bland redaktionskommitténs handlingar. Till idrottsmuséet donerades manuskriptet 1956, vilket framgår ur museistiftelsens styrelseprotokoll. Där noteras, att statens idrottsnämnd donerar manuskriptet, som den inlöst av Suomela.

Därmed hade manuskriptet fått det öde som Lauri Pihkala rent av rekommenderade i sitt utlåtande. Han var överhuvudtaget mycket kri-

³⁶ SUHT, granskningsnämndens prot. 21.4.1948.

tiskt inställd till de delar han fått att läsa och var inte alls övertygad om att arbetet i dess dåvarande form skulle få någon större åtgång. Motstridigheten mellan ämnesområdet och andan i behandlingen var alltför påfallande, eller som Pihkala uttryckte saken:

... att dess i första hand borgerligt-olympiska ämne vädjar till en läsekrets som i alla fall stöts bort av dess politiska färgläggning, utan att sannolikt tillräckligt tilltala en annan läsekrets för vilken ämnet åter är motbjudande.

Denna motstridighet måste varje förläggare överväga med tanke på åtgången. Pihkala ansåg dock att Suomela var värd någon form av ersättning för sina ansträngningar och resultat, oberoende av om arbetet publicerades eller som manuskript ställdes till forskarnas förfogande i något offentligt bibliotek, med bevarande av författarens rättigheter.³⁷

Manuskriptets öde blev dock inte att definitivt begravas i ett bibliotek. Suomela var driftigt nog att utnyttja sitt manuskript senare då han skrev *Urheilun maailmanhistoria* (1953). De avsnitt som behandlar Finland härrör mer eller mindre direkt från hans tidigare opublicerade manuskript och därför kan man kanske hävda att Suomela i alla fall lyckades skriva idrottens historia i Finland.

Kommitténs arbete blev däremot aldrig färdigt. Den sammanträdde ännu våren 1948 och förnyade sin ansökan till undervisningsministeriet, men fick inget svar. Senare fick den muntligt veta att den upplöstes 1950 med hänvisning till ett betänkande av en kommitté för rationalisering av förvaltningen (supistamiskomitea). Redaktionskommittén sammanträdde ännu två gånger 1953 för att officiellt avsluta sitt arbete. I protokollet från det sista mötet antecknades en förhoppning att idrottsmuséet skulle ges tillfälle att fortsätta där kommittén slutat.³⁸ Museet har inte fullföljt projektet, men bevarar handlingarna för den ramtida idrottshistoriska forskningen.

Behöver Finland ett idrottshistoriskt mammutverk?

Att skriva Finlands idrotts historia så ingående som redaktionskommittén planerade på 1940-talet låter sig knappast längre göras i dagens

³⁷ SUHT, Pihkalas utlåtande 16.4.1948.

³⁸ SUHT, prot. 13.4.1953 och 25.4.1953.

läge. Idrottsvärlden är betydligt mera mångfasetterad än den var före kriget och grensortimentet har utökats betydligt.

Den senare idrottshistoriska forskningen i Finland har varit starkt organisationshistorisk. Centralförbunden och flera grenförbund har låtit skriva sin historia, ibland i flera versioner. De organisationshistoriska arbetena utgör en viktig del av Finlands idrotts historia, men knappast i alla fall den viktigaste. De utgör en del av den grundforskning som behövs, då man eventuellt senare besluter sig för att sammanställa en helhetsanalys över den finländska idrottens förflutna.

Vid sidan av den organisatoriska forskningen är det fortfarande nödvändigt att närmare studera idrottens begynnelsekedan och de krafter som stod bakom dess utveckling. Likaså behövs fortfarande forskning rörande idrottens regionala spridning som helhet samt i olika områden. En aspekt som tillsvidare beaktats i rätt ringa omfattning är den roll Finland spelat i olika idrottsgrenars utveckling. Denna aspekt kunde studeras då enskilda grenförbunds historia sammanställs. Då kunde de resultatmässiga framgångarna placeras i ett vidare perspektiv.

Finlands deltagande och framgångar i internationella tävlingar, samt delvis också bakgrunden till framgångarna, har behandlats i flera sammanhang, men däremot har deras betydelse för idrottens utveckling i Finland mera sällan tagits upp av idrottsforskningen. Två arbetsfält inom idrottshistorien är fortfarande i det närmaste obehandlade – idrottens vardagshistoria och idrottens idé- och kulturhistoria.

Under 1970-talet inledde Idrottsvetenskapliga sällskapet (Liikuntatieteellinen seura) ett forskningsprojekt om Finlands idrottshistoria. Syftet var inte denna gång att åstadkomma ett monumentalverk, utan snarare flera. En del av de möjliga forskningsaspekter som framförts ovan ingår i projektets arbetsplan. Projektet är i det närmaste slutfört och inkommande höst väntas en allmän översikt. Eventuellt är projektets sätt att framskrida ett steg i rätt riktning, att genom detaljstudier på ett antal närliggande områden skapa möjligheter för en kommande helhetsanalys – om en sådan anses nödvändig.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Idrottshistorisk forskning i Norden: traditioner och trender 1970-1990

HENRIK MEINANDER

Den 2 april 1988 skrev Uppsala-professorn Rolf Torstendahl en debattartikel i *Svenska Dagbladet*, som lästes med visst intresse både av hans inhemska kolleger och av nordiska idrottshistoriker. Den svenska regeringen hade framlagt en budgetproposition, i vilken bl.a. fanns inbakat ett förslag om inrättandet av en professor i historia, särskilt idrottshistoria vid Stockholms universitet. Regeringens uttalade syfte var att skapa ett centrum för idrottsforskning i Stockholm med fem idrottsinriktade professurer inom disciplinerna pedagogik, medicin och historia,¹ men Torstendahl fäste ingen uppmärksamhet vid detta scenario utan gick i stället in för ett frontalangrepp mot hela idén om inrättandet av en idrottshistorisk professur. Hans kritik var både tankeväckande och oroande. Tankeväckande därför att den var skriven med samma kraft och stringens som hans klassiska metodbok, som lästs och teruterats av flera generationer av nordiska historiestuderande. Oroande åter därför att den avslöjade existensen av förutfattade meningar bland framstående historiker om vad idrottshistorisk forskning är och kunde vara.

Men, som sagt, Torstendahls kritik var på många punkter välfunnen. Han ifrågasatte på goda grunder propositionens argument för att idrottshistorisk forskning var värd att understödvas emedan den ökade samhällets respekt och förståelse för idrottsrörelsens historia och framtoning. Detta innebar enligt Torstendahl inget annat än "... en beställd legimitering av dagens idrott". Därtill frågade han sig om det fanns forskare som fyllde de vetenskapliga kompetenskraven för den ifrågavarande tjänsten.

¹ Leif Yttergren, 'Idrottens forskning och högre utbildning (SOU 1987:70)', *Svenska idrottshistoriska föreningens årskrift* 1988, s.149-158 och 1989, s. 135-139.

Mindre träffande var emellertid Torstendahls påstående att det överhuvudtaget inte fanns något intresse för idrottshistorisk forskning inom den svenska universitetsvärlden. Påståendet var diffust framfört samt färgat av Torstendahls farhågor för att inrättandet av en idrottshistorisk tjänst skulle försvåra skapandet av nya, enligt honom vetenskapligt mer betydande professorer. Därtill avslöjade det att det finns en hel del ovetenskap om att idrottshistorisk forskning med vetenskapliga målsättningar verkligen håller på att tillta i Norden.

Ökad information är på denna punkt att vänta i Sverige, om ock inte på det sätt som Torstendahl önskat. Sveriges riksdag valde nämligen att inrätta den omstridda professuren och beslöt att den skulle ledigförklaras hösten 1990.² Innehavet av en akademisk tjänst gör i och för sig ingen mer kompetent, men kan öka på möjligheterna att påverka, informera och inspirera studenter och historiker inom andra gebit. Om så verkligen kommer att ske är naturligtvis en annan fråga och kan säkert någongång i framtiden analyseras med framgång ur vetenskaps sociologisk synvinkel.

Infallsvinkeln är en annan i denna översikt. Avsikten är för det första att ge en bild av den idrottshistoriska forskningen i Norden under de senaste tjugo åren för att därigenom placera Torstendahls inlägg i ett större sammanhang, och för det andra att karakterisera några aktuella trender inom den idrottshistoriska forskningen, som kan vara av allmänare intresse.

Föregångare

Ett sätt att närma sig spørsmålet är förstas att gå igenom idrottshistoriska bibliografier, som publicerats i Norden under de senaste decennierna. Här kan inflikas att det bibliografiska läget är avgjort bäst i Finland. Vi har välsignats med en omfattande och fortlöpande bibliografisk kartläggning av idrottsliga tryckalster, medan situationen är skralare i de nordiska grannländerna. Svenska, danska och norska idrottsbibliografier har också utgivits, men de har fram till 1980-talet endast sporadiskt innehållit uppgifter om texter som ingått i dagstidningar, idrottspressen och övriga tidskrifter.³

En finkornig genomgång av idrottshistoriska alster i Norden före andra världskriget är m.a.o. knappast genomförbar, men detta innebär

² Yttergren, 1989, s. 137.

³ Jämför t.ex. Sakari Laurila, *Suomen urheilun ja liikuntakirjallisuus 1697–1944* (Helsinki 1974) med motsvarande skandinaviska bibliografier: Jacob Vaage, *Norsk idrettslitteratur gjennom 200 år. 1765–1970*, (Oslo 1970). J. Weinberg, *Dansk idrettslitteratur gennem tre aarhundreder 1606–1914*, (København 1916). F. Wikström, *Svensk idrettslitteratur 1766–1950. Bibliografisk förteckning*, (Stockholm 1965).

inte att man är tvungen att retirera helt och hållet inför uppgiften. Via idrottsbibliografierna och litteraturförteckningar i moderna avhandlingar kommer man snabbt fram till att källkritisk och dokumenterande idrottsforskning med historisk infallsvinkel har varit tunnsådd i Norden före 1970. Pionjär var islänningen Bjørn Bjarnason, som 1905 doktorerade vid Köpenhamns universitet med en avhandling om vikingatidens kroppskultur.⁴ Det bör dock påpekas att hans källkritik var av ett överseende slag. Samma svaghet går igen även i vår landsman Viktor Heikels kulturhistoriskt sett intressanta verk om lekens, gymnastikens historia, som utkom vid samma tid.⁵ Båda författarna vände sig till en akademisk publik, men ingendera lyckades knyta sina undersökningar till en livskraftig forskningstradition. Arbetena kom därför snabbt att falla i glömska utanför den diminutiva kretsen av historiskt intresserade gymnastiklärare och idrottsentusiaster. Ett tredje, nästan lika ensligt försök att belysa kroppskulturen ur akademisk synvinkel var i och för sig Yrjö Hirns analys av barnvisor och -lekar, som utkom 1916.⁶ Arbetet var emellertid alltför starkt präglad av estetiska betraktelser för att till fullo kunna förstås av andra än Hirnexperter och kom därför inte att ha något synligt inflytande på senare idrottsforskning.

Större intresse väckte i detta avseende Signe Prytz, som 1941 doktorerade vid Köpenhamns universitet med en avhandling om P.H. Lings insatser inom fysisk fostran.⁷ Arbetet var i viss utsträckning en partsinlaga i en dansk-svensk polemik, som pågick i andra världskrigets skugga. Frågan gällde om P.H. Ling – den s.k. svenska gymnastikens skapare, verksam under första hälften av 1800-talet – egentligen hade fått sin avgörande inspiration från Danmark, såsom den danska parten gjorde gällande, eller om han, såsom ortodoxa lingianer i Sverige föga överraskande ville påskina, lyckats utveckla sin gymnastiksyn och -koreografi oberoende av danska och kontinentala traditioner. Polemiken hade m.a.o. nationalistiska förtecken och dalade därför snabbt efter kriget, då linggymnastikens betydelse minskade starkt till förmån för de resultatintriktade idrotterna.⁸ I samma veva föll också Prytz' avhandling i sky-mundan.

⁴ Bjørn Bjarnason, *Nordboernes legemlige uddannelse i oldtiden*, (København 1905).

⁵ Viktor Heikel, *Gymnastikens historia* (Helsingfors 1905–1909).

⁶ Yrjö Hirn, *Barnlek. Några kapitel om visor, danser och små teatrar*, (Helsingfors 1916).

⁷ Signe Prytz, *P.H. Ling og hans gymnastikpædagogiske indsats*, (København 1941).

⁸ Se närmare om polemiken i Jan Lindroth, 'Linggymnastikens historia – vilken forskning har utförts och vad återstår?', *Svenska idrottshistoriska föreningens årskrift* 1989, s. 64–65.

Under femtioalet utkom i Finland två historiskt inriktade avhandlingar med idrottsligt innehåll. År 1953 publicerades Klaus U. Suomelas licentiatavhandling om Viktor Heikel, den finska gymnastikens fader,⁹ och ett år senare utkom Maximilian Stejskals etnologiska dissertation, vars överbrik *Folklig idrott* åtföljdes av en sex raders specification, som sedermera kom att noteras med viss glättighet i översiktsverket *Suomalaisen sosiologian juuret*.¹⁰ Stejskals arbete är det oaktat en guldgruva i agrar socialhistoria och utnyttjas därför än i dag som källa och uppslagsbok i forskningen.

Suomelas biografi över Heikel kan på goda grunder betecknas som Finlands första idrottshistoriska arbete med vetenskapliga kvaliteter. Den hade en korrekt dokumentation, som baserade sig på ingående arkivforskningar och litteraturkännedom, men uppbars trots det framförallt av att Suomela, som en av vårt lands ledande pedagoger i fysisk fostran, hade ett starkt grepp om ämnet. Däri låg tyvärr också arbetets svaghet; Suomelas strävan att se hela Heikels liv ur pedagogens synvinkel gjorde att han negligerade andra, ofta minst lika betydande dimensioner av Heikels personlighet, såsom dennes baptistiska konfession och därav följande aktiva engagemang i den frikyrkliga rörelsen.¹¹

Kropp och själ

Suomelas och Stejskals arbeten tillkom på samma sätt som deras nordiska föregångare i utkanten av de akademiska domänerna och kom därför inte att fungera som en grund för en mer kontinuerlig eller diskursiv skola av idrottshistorisk forskning. Men detta var ju förstås på inget sätt ovanligt om man ser på läget i övriga Europa eller Nordamerika före 1970-talet. Såsom bekant koncentrerade sig det stora flertalet nordiska och andra västerländska fackhistoriker ännu under 1960-talet på politisk, ekonomisk eller idéhistorisk forskning som var helt främmande för de slags frågor, som under de två senaste årtiondena har börjat ställas bl.a. av representanter för den s.k. nya socialhistoriska forskningen.

Det är svårt att komma till någon annan slutsats än att spørsmål för-

⁹ Klaus U. Suomela, *Viktor Heikel suomalaisen liikuntakasvatuksen luoja*, (Helsinki 1953).

¹⁰ Maximilian Stejskal, *Folklig idrott. En etno-sociologisk undersökning av den finlandssvenska allmogens manliga friluftsslekar, särskilt under sommarhalvåret, deras miljö och tradition i belysning av idrottens allmänna historiska förändringar och sociala betydelse*, Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 344 (Borgå 1954).

¹¹ Om Heikels religiositet och dess inverkan på hans syn på den framväxande idrottsrörelsen, se Henrik Meinander, 'Om Viktor Heikel och idrottens idé', i *Den engelska sports gennembrud i Norden*, Dansk Idrætshistorisk Forening, Viborg 1990, s. 127-133.

knippade med idrottsliga och andra kroppskulturella dimensioner av vardagslivet helt enkelt inte ansågs vara tillräckligt relevanta för fackhistoriker. Inställningen bottnade självfallet i den traditionellt kristliga föreställningen om att det är själen och inte kroppen som är odödlig. Samma tudelade syn på människan har gått igen både inom humanistisk och naturvetenskaplig forskning långt efter andra världskriget, och faktum är att den, trots en ökad import av utomeuropeiska filosofier och tillväxten av grundläggande civilisationskritiska inlägg i den offentliga debatten, ännu har ett fast strupgrepp om de flesta humanister.

Detta är troligtvis också en av orsakerna till att den i Västtyskland under början av 1970-talet uppkomna första mer betydande vågen av vetenskapligt formulerade idrottshistoriska och -sociologiska undersökningar fäste speciell uppmärksamhet vid de repressiva, d.v.s. de negativa och begränsande sidorna av idrotten. Det vore m.a.o. alltför enkelt att beteckna dessa västtyska idrottsforskares fördömande karakteriseringar av den moderna idrottskulturen endast som ett uttryck för deras kritik av det kapitalistiska samhället. I bakgrunden fanns också övertygelsen om att kroppen liksom idrotten endast var medel med vilka man kunde renodla, eller alternativt, manipulera människan. Synsättet var utbrett och upprätthölls, såsom den danske historikern Niels Kayser Nielsen har påpekat, bl.a. av Sigmund Freud, som i ett sammanhang hävdade att idrottens funktion i det moderna samhället framförallt gick ut på att styra ungdomens medvetande genom ersätta den sexuella njutningen med rörelselust och därigenom tränga den sexuella verksamheten tillbaka till en av dess autoerotiska komponenter.¹²

Sverige

Dylika teoribildningar och synsätt på idrottens väsen kom inte att få ett ordentligt fotfäste i den akademiskt förankrade idrottshistoriska forskningen i Norden, trots att det är uppenbart att den växte fram vid samma tid, d.v.s. i början av 1970-talet, som den marxistiska hegemoniteorin med största iver tillämpades av den yngre forskargenerationen. Detta framgår med önskvärd tydlighet om man synar Jan Lindroths svenska dissertation från 1974, som kom att ha något av en normgivande effekt på 1970- och 1980-talens nordiska historieforskning kring kroppskultur och idrott.¹³ Avhandlingens huvudtitel, *Idrottens väg till folkrörelse*, avslöjar genast att undersökningen tillkom inom det stora folkrörelseprojektet, samtidigt som den förstås fastslår att gymnastik- och idrottsföreningarnas framväxt under slutet av 1800-talet och konso-

¹² Niels Kayser Nielsen, 'De (h)vilde mål og det grønne græs', *Den Jyske Historiker* 19-20 (1980), Sporhistorie, s. 10-61, speciellt s.13.

¹³ Jan Lindroth, *Idrottens väg till folkrörelse. Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*, Studia historica Upsalensia 60 (Uppsala 1974).

lidering kring sekelskiftet bör uppfattas som en medveten och långsiktig mobilisering av massorna.

Lindroth berörde m.a.o. inte den repressiva sidan av idrottens väsen, utan betonade i stället i första hand den organisatoriska dimensionen av idrottens framväxt till en av de viktigaste fritidskulturerna i det industrialiserade samhället. Det vore emellertid en överdrift att påstå att folkrörelseparadigmet skulle ha haft ett starkt teoretiskt inflytande på Lindroths forskning. Det är sant att han i sina undersökningar ofta hänvisat till vedertagna definitioner på folkrörelse och att han därför ofta utnyttjat begreppet ifråga som en "catch all"-term. Men lika uppenbart är att hans egna rekonstruktioner och forskningsresultat på flera punkter undergräver föreställningen om att de svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas organisatoriska konsolidering skulle ha styrts av likartade krafter som t.ex. arbetarrörelsen. Som exempel på detta kan anges att Lindroth har påvisat att den främsta orsaken till grundläggandet av Sveriges Riksidrottsförbund år 1903 ingalunda var av ideologisk natur utan snarast en följd av att man behövde en plattform för det växande internationella tävlingsengagemanget.

I detta avseende kunde man säga att det svenska riksidrottsförbundet har haft större likheter med de fackliga intresseorganisationerna än med t.ex. de frikyrkliga eller nykterhetsorganisationerna. Till saken hör nämligen att Lindroth har visat att idrottsorganisationernas ledarskap, åtminstone fram till första världskriget, hade en social sammansättning, som starkt avvek från läget i de stora folkrörelsernas ledning. I motsats till de sistnämndas ledarskap, som utgjordes i första hand av lärare, präster och läkare, var idrottsledarna fram till andra världskriget i markant utsträckning officerare, affärsmän och kontorsanställda.

Lindroths senare produktion har utmärkts av samma noggranna källkritik och välavvägda argumentering som gjorde sig gällande redan i doktorsavhandlingen. Tyngdpunkten har legat på den organisatoriska sidan av idrottens historia, om ock Lindroth också publicerat vägande personstudier.¹⁵ År 1987 utkom hans andra monografi, *Idrott mellan krigen*, som var en kronologisk fortsättning på dissertationen. Verket var nästan uteslutande en studie av Sveriges Riksidrottsförbund och präglades i ännu högre grad än hans tidigare arbeten av en organisationshistorisk infallsvinkel.¹⁶

¹⁴ Lindroth, *Idrottens väg till folkrörelse*, s. 164–166.

¹⁵ Bland Lindroths personhistoriska studier bör nämnas framförallt 'Viktor Balck och sporten. Den svenska idrottsrörelsens engelska förbindelser 1880–1900', *Personhistorisk Tidskrift* 1980, samt 'Carl Norlander, linggymnastiken och idrottsrörelsen 1883–1912. En brevstudie i hat', *Individ och historia* 1990.

¹⁶ Jan Lindroth, *Idrott mellan krigen. Organisationer, ledare och idéer i den svenska idrottsrörelsen 1919–1939* (Stockholm 1987).

Lindroths avgränsningar förorsakade ingen större diskussion under 1970-talet, då intresset för organisationer och "folkrörelser" var som starkast i nordisk historieforskning, men har under 1980-talets lopp utsatts för kritik av representanter för olika forskningstraditioner i Sverige och Danmark. De danska inläggen har i allmänhet tagit fasta på det sätt som Lindroth problematiserat sina ämnen,¹⁷ medan de svenska kritiker- na fäst speciell uppmärksamhet vid Lindroths tendens att analysera idrottsorganisationerna isolerat från övriga samhällsfärer. Som exempel på de svenska bedömningarna kan nämnas en recension av Rolf Pålbrant hösten 1990, som bl.a. gör gällande att Lindroths perspektiv lett till att centrala spörsmål, såsom t.ex. amatörfrågan och relationerna till statsmakten, har blivit helt outredda.¹⁸

Pålbrants recension är intressant också av den anledningen att han själv år 1977 doktorerade på en avhandling om den svenska arbetarrörelsens inställning till idrotten mellan världskrigen, som på många punkter kunde kritiseras för liknande brister som han nu finner i Lindroths forskningsgrepp. Detta om något visar hur stark reaktionen mot det organisationshistoriska greppet blivit under de senaste åren i den interna debatten. Pålbrants dissertation skilde sig från Lindroths närmast däri att han gav mycket utrymme åt relationerna mellan de politiska partierna och idrottsförbunden, men för övrigt var den en typisk organisationsanalys i sjuttioalets anda. Vardagslivets struktur, d.v.s. själva idrottandet, tangeras överhuvudtaget inte.¹⁹

En något annorlunda produkt av 1970-talet var däremot Bode Janzons doktorsavhandling om idrottsrörelsens framväxt i Göteborg, som utkom år 1978. Janzons strävan att belysa sambandet mellan idrotten och den sociala strukturen var ambitiös och resulterade bl.a. i en mycket väl genomförd analys av 1800-talets hygien- och hälsodebatt, men allmänt taget hade arbetet en splittrad uppläggning. Han ifrågasatte Lindroths och Pålbrants infallsvinklar med goda argument, men lyckades inte riktigt knyta ihop sina studier av nervositetens kulturhistoria och idrottsföreningarnas sociala struktur till en fungerande helhet.²⁰

¹⁷ Hans Bonde, 'Den svenske årbog', *Centring* 1985 s. 65–67. Henning Eichberg, 'Kropskultur. Teoridannelse i dansk och nordisk humanistisk- socialvidenskabelig idrætsforskning', i *Den engelske sports gennembrud i Norden* (Viborg 1990), s. 21–22.

¹⁸ Rolf Pålbrant, rec. av *Idrott mellan krigen*, *The International Journal of History of Sport* 1990 s. 316–317.

¹⁹ Rolf Pålbrant, *Arbetarrörelsen och idrotten 1919–1939*, *Studia historica Upsaliensia* 91 (Uppsala 1977).

²⁰ Bode Janzon, *Manchettyrken, idrott och hälsa. Studier kring idrottsrörelsen i Sverige, särskilt Göteborg, intill 1900*, *Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg* Nr 14 (1978).

I detta avseende var Mats Hellspongs dissertation om svensk boxningssport, som framlades till granskning 1982, ett klart steg mot ett mer samlat sätt att undersöka idrottens sociala kontext. Arbetet berikades framför allt av Hellspongs kulturanthropologiska metod att binda ihop boxningens olika dimensioner till ett mikrokosmos, i vilken aktiviteternas betydelser kunde analyseras i koncentrerad form.²¹ Man skall visserligen inte negligera de mer problematiska sidorna i Hellspongs strukturalistiska grepp, som bland annat leder till att han – åtminstone ur historikerns synvinkel – väl ofta buntar ihop saker och ting utan tillräcklig evidens.

Det oaktat kan man att beklaga att Hellspongs inlägg ännu inte stimulerat de svenska idrottshistorikerna till en metodisk dialog med antropologerna. Svenska idrottshistoriska föreningen har alltsedan den grundades 1976 fungerat som ett gemensamt forum för yrkes- och amatörforskare och har fr.o.m. 1981 utgivit en läsvärd årsbok med artiklar, metoddebatter och recensioner, men har ändå inte lyckats sätta fart på ett dylikt samarbete. En genomgång av årsbokens innehåll och 1980-talets övriga idrottshistoriska produktion i Sverige ger nämligen inga entydiga tecken på en kursändring på denna punkt, om ock enskilda artiklar redan förebådar en ny socialhistorisk riktning bland de svenska idrottshistorikerna.²²

Med detta avses inte att 1980-talet skulle ha varit en stagnationsperiod för den svenska forskningen. Tvärtom är det uppenbart att man på sina egna marker har röjt mycket och skapat verkliga kulturlandskap. Här bör nämnas bl.a. Eva Olofssons dissertation om kvinnornas roll i den svenska idrottsrörelsen, som på ett tacknämligt sätt analyserar den idrottsliga sfären ur könsrollsperspektivet.²³ Men också Göteborgsprofessorn Henrik Sandblad, som efter en omfattande vetenskapshistorisk produktion kom att satsa sina emeritusår på ett ingående och minst sagt imponerande idéhistoriskt arbete om den moderna idrottens framväxt.²⁴ Verket utkom 1985 och var i många avseenden en lärd kommentar till Jan Lindroths produktion, men innehöll därtill mycket nytt stoff och flera vägande tolkningar, som förhoppningsvis snart kommer

²¹ Mats Hellspong, *Boxningssporten i Sverige. En studie i idrottens kulturmiljö*, Nordiska museets Handlingar 99 (Uddevalla 1982).

²² Se Lennart K. Persson, 'Kamrat eller förrädare? Om den första stora värvningen inom svensk fotboll', *Folkets Historia* 1990:3 s. 12–26. Rolf Pålbrant, 'Cykelindustri och cykelsport till 1900', *Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift* 1990, s. 95–112.

²³ Eva Olofsson, *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*, Umeå universitet (Umeå 1989).

²⁴ Henrik Sandblad, *Olympia och Valhalla: idéhistoriska aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt* (Stockholm 1985).

tas upp av hans landsmän och nordiska kolleger. Det finns nämligen ett skriande behov av ett idéhistoriskt fågelperspektiv bland de jordnära idrottshistorikerna.

Finland

Hurudan har forskningen varit i det övriga Norden under de senaste tjugo åren? Ifall man mäter forskningen i antal doktorsavhandlingar kan frågan inte besvaras. Faktum är nämligen att inte en enda idrottshistorisk dissertation har framlagts i något av de övriga nordiska länderna sedan Signe Prytz' disputerade vid Köpenhamn universitet år 1941. Det är inte lätt att förklara, men det är möjligt att de svenska idrottshistorikerna via det stora folkrörelseprojektet fann en stabilare plattform och ett bättre klimat för forskning inriktad på akademiska lärdomsprov än deras nordiska kolleger. En annan bidragande orsak är säkerligen också den svenska doktorandutbildningen, som inte har någon motsvarighet i de övriga nordiska länderna.

Läget i Finland visar emellertid på ett åskådligt sätt att avsaknaden av idrottshistoriska doktorsavhandlingar ingalunda behöver innebära att forskningen vore outvecklad. Tidigare tangerades redan Klaus U. Suomelas Heikelbiografi från 1953. I detta sammanhang bör nämnas även Aimo Halilas översikt av de finskspråkiga idrottsföreningarna fram till 1915, publicerad 1959, som ett av de första exemplen på en idrottshistorisk undersökning med vetenskapliga ambitioner.²⁵ Noteras kan också Juhani Paasivirtas fina studie av flaggstriden mellan storfurstendömet och Rysslands trupper i de olympiska spelen i Stockholm 1912.²⁶

Av större betydelse var emellertid att idrottsförbunden och föreningarna under 1960- och 1970-talen i allt högre grad började avlöna yrkeshistoriker som jubileumskronikörer. År 1960 utkom Halilas historia över Finlands Gymnastik- och Idrottsförbund, som till en del baserade sig på hans undersökning från 1959,²⁷ och mot slutet av 1970-talet igångsattes två större idrottshistoriska arbeten: Leena Laines undersökning av de frivilliga gymnastik- och idrottsföreningsväsendets framväxt och konsolidering fram till 1917,²⁸ samt Seppo Hentiläs historik över Finlands arbetaridrottsförbund, som sedermera utkom i tre

²⁵ Aimo Halila, *Suomen miesvoimistelu- ja urheiluseurat vuoteen 1915. Suomenkielisten miesvoimistelu- ja urheiluseurojen synnystä, perustajien yhteiskunnallisesta koostunnasta ja emäeuroista*, Historiallisia tutkimuksia 53 (Helsinki 1959).

²⁶ Juhani Paasivirta, *Finland och de olympiska spelen i Stockholm* (Ekenäs 1963).

²⁷ Aimo Halila, *Suomen Voimistelu ja -Urheiluliitto, SVUL, 1900–1960*, (1960).

²⁸ Leena Laine, *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856–1917*, Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 93 (Lappeenranta 1984).

tjocka band.²⁹ Båda undersökningarna tillkom i samarbete med en idrottshistorisk projektgrupp, som hade grundats i slutet av 1970-talet av Idrottsvetenskapliga Samfundet, en forskningsbyråkratisk instans underställd Undervisningsministeriet.³⁰

Laines arbete publicerades 1984 och den sista delen av Hentiläs trilogi 1987. Båda verken hade en infallsvinkel som påminde om Lindroths forskningsgrepp. Detta berodde inte enbart på att forskningsobjekten de facto var organisationer eller på att föreningsväsendets framväxt i de två länderna har många likheter. I bakgrunden fanns också ett klart inflytande från den svenska forskningstraditionen, som Lindroth ju i viss mån personifierat. Laines arbete fungerade därför i många fall som en finländsk replik till Lindroths doktorsavhandling från 1974. Den sträckte sig över samma tidsperiod och hade samma grepp ifråga om periodiseringen som Lindroths undersökning.

På två viktiga punkter skilde sig Laine emellertid från Lindroth: hon utnyttjade folkrörelsebegreppet sparsamt och gav mer utrymme åt ideologiska frågor och partipolitiska kopplingar. Den sistnämnda skillnaden i forskningsgreppet sammanhängde förstås delvis med att det finländska föreningsväsendets framväxt svårigen kan förstås ur den trygga folkhemsidéologins synvinkel. Det oaktat är det tydligt att Laines strategi var ett medvetet val av konfliktsynvinkeln framom det trygga folkrörelseparadigmet. Samma avgränsningar och betoningar går igen även i Laines senaste organisationshistoriska undersökning från 1989, som täcker 1920- och 1930-talen.³¹

Ifråga om konfliktsynvinkeln fick Laine sällskap av Hentilä, som redan p.g.a. av sitt forskningsobjekt – d.v.s. arbetaridrottsförbundet – var benägen att skönja samhällseliga motsättningar bakom de organisatoriska fasaderna. Arbetaridrottens kulturella dimensioner har därför fått en framträdande roll i Hentiläs undersökning. Styrkan med detta grepp är att Hentilä i högre utsträckning än sin svenska kollega Rolf Pålbrant har lyckats beskriva arbetaridrotten som en dynamisk och självständigt reproduktiv motkultur inom det borgerliga samhället. Svagheten är åter att Hentilä, liksom Lindroth, Pålbrant och Laine, sällan finner en orsak att analysera hur idrottandet utföll i praktiken.

I det sistnämnda avseende har perspektivet småningom vidgats fr.o.m. slutet av 1970-talet av en handfull undersökningar av enskilda

²⁹ Seppo Hentilä, *Suomen työläisurheilun historia, I-III, Työväen Urheiluliitto 1919–1979* (Hämeenlinna 1982, 1984, 1987).

³⁰ Om projektgruppen, se närmare Antero Heikkinen, 'Liikuntahistoria', i Risto Telama, et. al., *Liikuntatiede. Mitä se on?*, Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 118 (Helsinki 1989), s. 35–377.

³¹ Reijo Häyrinen & Leena Laine, i Erkki Vasara, (red.), *Suomi urheilun suurvaltana*, Liikuntatieteellinen Seuran julkaisu 115 (Vammala 1989).

specialförbund och idrottsgrenar, i vilka mer utrymme har givits åt de aktiva idrottsutövarna och den sociala interaktionen i klubbarna och på idrottsarenorna. Tre arbeten framstår i detta avseende som föredömliga: Antero Heikkinens arbete om den moderna skididrottens framväxt, Erkki Laitinens om bobollspelet och Erkki Vasaras nyutkomna korgbollshistorik.³² Allmänt taget måste man likväl konstatera att den idrotthistoriska forskningen i Finland har hållit sig i samma fåror som i Sverige fram till slutet av 1980-talet. Tyngdpunkten ligger fortfarande på organisationspolitiska eller biografiska betraktelser, trots att man inom den idrottsvetenskapliga fakulteten vid Jyväskylä universitet under de senaste åren har gjort försök att locka historikerna in på samma tvärvetenskapliga, närmast kultursociologiska spår som 1980-talets danska forskning.³³

Norge

Innan vi tar itu med granska de danska idrotthistorikernas utmaningar skall något också sägas om den norska forskningen, som kvantitativt sett utan tvivel ännu är i ett begynnelsekede. Bortser man från några lokalhistoriska arbeten publicerades den första vetenskapligt hållbara monografien inom ämnesområdet så sent som i mitten av 1980-talet, och då också i huvudsak i formen av en förbundshistorik. Verket ifråga tillkom på initiativ Norges Idrettsforbund och skrevs av forskarduon Finn Olstad-Stein Tønnesson. Det utkom i två band under åren 1986–1987 med den nyktra huvudtiteln *Norsk idrettshistorie*.³⁴

Vid en genomgång av verket finner man likafullt att Olstad och Tønnesson i högre grad skrivit en organisationshistoria om Norsk Idrettsforbund och dess föregångare än en översikt av det norska idrottslivet i sin helhet. Detta innebär förstås inte att duon skulle ha misslyckats med sin uppgift: tvärtom är det uppenbart att de på många punkter lyckats bättre i sin problematisering och komprimering av ämnet än sina nordiska kolleger, som ställts inför liknande uppgifter. Man drar m.a.o. osökt paralleller till de ovanrelaterade forskningstraditionerna i Sverige och Finland, men finner något överraskande mycket sparsamt med not hänvisningar, som skulle tyda på intryck från öster eller på kompareran-

³² Antero Heikkinen, *Ammattilaisesta amatööriksi. Suomen hiihtourheilun ensivaihe* (Oulu 1977). Erkki Laitinen, *Pesäpallo – kansallispeli 60 vuotta* (Saarijärvi 1983). Erkki Vasara, *Koritalkoot. Puoli vuosisataa järjestäytynyttä koripallourheilua Suomessa 1939–1989* (Helsinki 1990).

³³ Se Esa Sironen (red.), *Uuteen liikuntakulttuuriin* (Jyväskylä 1988).

³⁴ Finn Olstad, *Norsk idrettshistorie I. Forsvar, sport, klassekamp 1861–1939* (Oslo 1987). Stein Tønnesson, *Norsk idrettshistorie II. Folkhelse, trim, stjerner 1939–1986* (Oslo 1986).

de förstudier. Ändå är det klart den norska forskningen har fått intryck från Sverige. Det mest konkreta beviset på detta är att Norsk idrettshistorisk forening faktiskt grundades 1982 med flankstöd av Svenska idrottshistoriska föreningen. Den norska föreningen har sedermera följt sin svenska systerorganisations exempel och torde snart utkomma med sin andra årsbok.

Vid sidan av duon Olstad-Tønnesson bör man också nämna Matti Goksøyr, som inom detta år framlägger en länge emotsedd doktorsavhandling om den moderna idrottens genombrott i Bergen. Emotsedd därför att han redan har hunnit profilera sig i ett antal artiklar som en kritiker av den organisationsfixerade idrottshistorien och istället försökt fästa större uppmärksamhet vid de sociala och kulturella dimensionerna av idrottens spridning i slutet av 1800-talet.³⁵ Nämnas kan också att han 1988 utgav en väl genomtänkt översikt av och kommentar till en internationell debatt om den idrottshistoriska forskningens metoder.³⁶

Danmark

Goksøyrs forskningsgrepp påminner i detta avseende om den forskningstradition, som uppkommit i Danmark under de senaste tio åren. Det oaktat vore felaktigt att beteckna de danska idrottshistorikerna av idag som en likformig grupp. Tvärtom hittar man i Danmark representeranter för flera forskningsstrategier och traditioner. Vid sidan av den organisationshistoriska genren, som visserligen aldrig har haft samma betydelse som i de övriga nordiska länderna, har vi en hel flora av skilda infallsvinklar, vars premisser ofta divergerar starkt, men som det oaktat har kunnat samexistera och därmed lyckats skapa en gynnsam forskningsatmosfär.

Den idrottshistoriska forskningen i Danmark är av något senare datum än motsvarande forskning i Sverige och Finland. Ännu under 1970-talet var ämnesområdet föga attraktivt bland danska yrkeshistoriker. Idrottshistoriska frågor dryftades visserligen vid seminarier och bland kritiska samhällsforskare, men utnyttjades länge endast som ett bland andra exempel på hur den kapitalistiska fritidskulturen kunde analyseras. En avgörande svängning skedde i början 1980-talet, då den neomarxistiska tolkningen, med betoning på idrottens repressiva moment, fick ge vika för en mer nyanserad syn på industrisamhällets

³⁵ Se t.ex. Matti Goksøyr, 'Prestasjonsmålning eller posering? Den engelske sporten i norsk utformning. To eksempler fra Bergen mot slutten av 1800-talet', *Norsk Idretts-historisk Årbok* 1989, s. 9–32.

³⁶ Matti Goksøyr, *Sivilisering, modernisering, sportifisering – fruktbare begreper i idrettshistorisk forskning?* Notater og rapporter fra Norges idrettshøjskole 90 (Oslo 1988).

kroppskulturer, vilket i sin tur var ägnat att öka intresset för djupgående idrottshistoriska betraktelser.³⁷

År 1982 utkom Ove Korsgaard's *Kampen om kroppen*, som redan nu kan betecknas som ett klassiskt verk inom nordisk idrottshistorisk forskning. Korsgaard var noggrann med att inte reducera den moderna idrottskulturens framväxt till en organisationshistorisk fråga. Han fäste istället uppmärksamhet vid hur kroppen under historiens lopp på olika sätt har fått framstå som ett uttrycksmedel i den sociala interaktionen. Därtill gick han medvetet in för att visa hur det kroppsliga alltid har en samhällelig dimension, bl.a. genom att betona att i "... sporten bliver industrikulturens værdigrundlag legemliggjort".³⁸ Bland Korsgaards auktoriteter kan nämnas Jürgen Habermas, men också Henning Eichberg (se nedan).

Kampen om kroppen var i detta avseende ett idealiskt verk för den spirande idrottshistoriska forskningen i Danmark: det fungerade väl som en introduktion till ämnet och innehöll ett stort antal uppslag och teser, som inspirerade till vidare forskning. Här avses framförallt Korsgaards sätt att koppla ihop den brittiska idrottsformens och den s.k. svenska gymnastikens utbredning över Danmark till en analys av samhällsutvecklingen i stort.

Till saken hörde att Korsgaard p.g.a. sina vida analyser och snabba slutsatser snart började få mothugg av forskare med krav på empirisk evidens. År 1983 kunde Søren Copsø med hjälp av arkivmaterial omkullkasta en av Korsgaards centrala teser, som i huvuddrag gick ut på att det fanns en direkt koppling mellan fluktuationerna i den danska inrikespolitiken och övergången till svensk gymnastik vid de danska folkhögskolorna och läroinrättningarna.³⁹ Fyra år senare, d.v.s. 1987, publicerades Else Trangbæks licentiatavhandling om gymnastikundervisningen i 1800-talets Danmark, som ytterligare ifrågasatte Korsgaards kungstanke om den svenska gymnastiken som kroppslig motkultur för de danska allmogeklassen.⁴⁰

Korsgaards fräscha visioner och initiativkraft har likväl haft ett energistrande inflytande på den danska forskningen. Såsom rektor för

³⁷ Nielsens och Eichbergs arbeten, ovan noterna 12 och 17.

³⁸ Ove Korsgaard, *Kampen om kroppen. Dansk idræts historie gennem 200 år* (København 1982), s. 286.

³⁹ Søren Copsø, *Den Danske skolegymnastiks udvikling 1884–1913*, Speciale på Historisk Institut, Aarhus Universitet 1983. Se även idem, 'Skolegymnastikens modernisering 1884–1913', *Idræthistorisk Årbog* 1985. Dansk Idræthistorisk forening Krop og Kultur, København.

⁴⁰ Else Trangbæk, *Mellem leg og disciplin. Gymnastikken i Danmark i 1800-tallet*, Aabybro 1987. Korsgaard vidare utvecklade sin tes i verket *Krop og kultur. Andelsbøndernes gymnastik mellem almuens leg og borgerskabets sport* (Odense 1986).

Gerlev Idrætshøjskole har han satte igång flera idrottshistoriska och – sociologiska projekt, vilkas resultat till en del publicerats i den tvärvetenskapliga tidskriften *Centring*, som utkommit sedan 1980. *Centring*s profil var från början ambitiös och drog snart till sig nytänkande forskare, av vilka den tyske kultursociologen Henning Eichberg utan tvivel varit den mest tankeväckande.

Eichberg hade under 1970-talet publicerat två vägande arbeten om den moderna idrotten som ett specifikt uttryck för den västerländska civilisationsprocessen⁴¹ och fortsatte efter sin överflyttning till Danmark att propagera för en samhällsvetenskaplig idrottsforskning, vars främsta forskningsobjekt skulle vara varken organisationer, idéer eller idrottsresultat, utan den mänskliga kroppen i sin rumsliga, sociala och kulturella kontext.⁴² Det råder därför ingen tvekan om att Eichbergs husgudar i betydande utsträckning har varit Norbert Elias och Michel Foucault, som ju båda närmat sig individualiseringens historia via ingående analyser av den borgerliga kroppens disciplinering.

Eichbergs fixering vid det kroppsliga har emellertid visat sig vara av mer grundläggande slag än vad fallet var med Elias och Foucault. För honom har kroppen inte framstått endast som en utslagsgivande dimension eller som ett effektivt fängelse för det mänskliga, utan tvärtom som medelpunkten eller kontaktytan mellan individen och kollektivet. Detta synsätt har gjort att Eichberg kontinuerligt har påpekat att den moderna idrotten är endast en bland många andra kroppskulturer i historien och att man därför borde vidga vyerna.⁴³

Eichbergs utmaning har tagits emot av de danska idrottshistorikerna, om ock forskningen fortsättningsvis huvudsakligen har rört sig kring företeelser i det industrialiserade samhället. Ett utslag av detta har varit att den danska idrottshistoriska föreningen, som grundades 1984, fick tilläggsepitetet Krop og Kultur för man ville poängtera att den av Eichberg och Korsgaard introducerade infallsvinkeln var viktig. Ett annat, naturligtvis mer betydelsefullt uttryck för Eichbergs inflytande är den medvetet kroppsfixerade forskning som gjort sig gällande i Danmark under de senaste fem åren. Jag tänker inte här endast på Korsgaards nyaste produktion utan också på artiklar av forskare av typ Hans

⁴¹ Henning Eichberg, *Der Weg des Sports in die industrielle Zivilisation* (Baden-Baden 1973). Idem, *Leistung, Spannung, Geschwindigkeit im gesellschaftlichen Wandel des 18. und 19. Jahrhunderts* (Stuttgart 1978).

⁴² Se t.ex Henning Eichberg, 'Civilisation og breddesport. Sportens forandring er samfundsmæssig', *Centring* 1981:1 s. 2–14.

⁴³ Henning Eichberg, 'Kroppskulturens trialektik. Ikke en idræt – men (i det mindste) tre idrætter', *Centring* 1983:3 s. 130–132.

Bonde,⁴⁴ som för närvarande arbetar på ett större verk om idrotten som en form av manlighetskult.

Teori och energi

Men det vore som sagt fel att tro att det kroppsfixerade forskningsgreppet skulle ha övertagits av alla idrottshistoriker i Danmark. Ett klart bevis på detta fick man i mars 1989 då de nordiska idrottshistorikerna för första gången samlades till ett gemensamt seminarium i Lysebu konferenscentrum utanför Oslo. Vid sidan av Eichberg, som stod för ett inspirerande, om ock empiriskt sett diskutabelt anförande om den kaleдонiska, d.v.s. skotska folkidrotten som den brittiska sportkulturens förstadium, uppträdde här en mycket heterogen skara av danska forskare, av vilka en del hade helt andra utgångspunkter än Korsgaard och Eichberg. De profilerade sig emellertid i positiv anda och skapade därför ett utmärkt debattklimat för hela seminariet.⁴⁵

Man får hoppas att de danska idrottshistorikerna blir efterföljda på denna punkt av sina nordiska kolleger. Vi behöver en mer medveten debatt om forskningens premisser. Samtidigt bör det emellertid påpekas att den danska diskussionen emellanåt har lidit av att man har glömt bort det som boxare kallar för fotarbetet och som idrottshistoriker lämpligtvis kunde kalla för fotnotsarbetet. Det råder nämligen ingen tvekan om att en teoretisk kurs i längden mister mycket av sitt värde om den inte stöds av empirisk evidens.

Därför borde man kanske leva i förhoppningen om att den lilla skaran av nordiska idrottshistoriker en dag skall vara kapabel att förena de bästa sidorna av danskarnas teorimedvetenhet med samma ihärdiga käll- och litteraturhantering, som präglar t.ex. hela Jan Lindroths produktion. Framtiden får utvisa om detta är en realistisk tanke. Lika möjligt är nämligen att hela den flora av forskningstraditioner, som ovan uppskisserats, om några decennier uppgår i andra, mer livskraftiga projekt och därmed gör sig gällande på ett helt annat sätt än vi fått erfarat under de senaste tjugo åren. Historievetenskapen är föränderlig - gudskelov!

⁴⁴ Hans Bonde, 'Den hurtige mand. Mandsidealer i den tidlige danske sportsbevægelse', *Historisk Tidsskrift* 1988:1 s. 18-51. Idem, 'Idrott som samhällshistoria', *Folkets Historia* 1990:3 s. 2-11.

⁴⁵ Se framförallt Niels Kayser Nielsen, 'Et overset kapitel - om sporten og gårdmandslinjen i dansk idrætshistorie', i *Den engelske sports gennembrud i Norden*, Viborg 1990 s. 173-196.

Nationalismen, Europa och idrotten

J.A. MANGAN

I september 1990 höll *International Society for the Study of European Ideas* sin andra internationella konferens vid Katolska Universitetet i Leuven i Belgien. Temat *Towards the Europe of 1992: A Comparative History of European Nationalism* hyllade det pågående medvetna skapandet av en ny (väst)europaisk politisk, kulturell och social identitet.

Den underliggande premissen för konferensbidragen var att det förflutna långsamt och beslutsamt ger upphov till framtiden. Historiska identiteter som skapats av *nationella* krav hade nu konstaterats vara otillräckliga och höll på att ersättas av större och idag lika tvingande geopolitiska behov. En supranationell socialdarwinism håller på att göra slut på europeisk nationalism i den form vi har lärt känna den. Det var därför dags att söka sig tillbaka till det förflutna – för att exakt lokalisera framtidens drivkrafter.

Konferensen bestod av fyra "workshops": Politik, Ekonomi, Kultur, Filosofi. Varje "workshop" innefattade ett betydande antal temata. "Kulturen" var t.ex. sammansatt av bidrag rörande "Language and National Identity", "Patriotism and Popular Culture", "Nationalism and the Novel", "The University and Nationalism" och "Sport and Nationalism".

Jag hade privilegiet att fungera som ordförande för det sistnämnda, innovativa temat som behandlades av nio inbjudna föredragshållare från Europa, Förenta Staterna och Australien.¹ De ombads begrunda ett eller flera av följande undertemata:

1. Idrotten som en mekanism för nationell solidaritet som framhäver en känsla av identitet, sammanhållning, status och uppskattning.
2. Idrotten som ett redskap för konfrontation mellan nationer och för stimulering av aggression, stereotypisering samt intryck av underlägsenhet resp. överlägsenhet.
3. Idrotten som en kulturell länk som binder samman nationer över statsgränser och erbjuder en gemensam entusiasm, delade empatiska upplevelser som överskrider nationella lojaliteter samt tillfällen att upp-nå kamratskap, förståelse och välvilja.

Organisatorerna föreslog att medarbetarna skulle dryfta dessa tre tematas relevans och betydelse *i ett historiskt sammanhang* med tanke på

¹ Författaren önskar tacka de medverkande för de delar av deras sammanfattningar som inarbetats i denna översikt.

att sessionen skulle få ett klart fokus och en gemensam målsättning. De inbjudna forskarna framlade följande bidrag:

J.A. Mangan: *A Superior Ideology and a Superior Nation: "Anglo-Saxon" Education and European Envy in the Age of the New Imperialism*

John D. Windhausen: *National Identity and the Emergence of the Sports Movement in Late Imperial Russia*

Richard Holt: *Contrasting Nationalism: "Centralism" and "Federation" and British and French Sporting Traditions*

Gareth Williams: *"Recreating" Wales: Sport, National Consciousness and Cultural Identity*

Henning Eichberg: *Body Culture and National Identification: Popular Gymnastics in Denmark – Symbols of Assertion and Independence*

Jan Tollender: *Nationalism and the Belgian Catholic Gymnasts (1892–1914): Patriotism, Politics and Physical Education*

Arnd Krüger: *On the Origin of the Notion that Sport serves as a Vehicle for National Representation*

Matti Goksøy: *International Sport in the Twentieth Century: A Norwegian Area for National Assertion*

Joseph L. Arbena: *Sport and Nationalism in Latin America, 1880–1970: the Paradox of Promoting and Performing "European" Sports.*

I samband med föredragen förekom en rikhaltig och mångsidig granskning av idrottens roll inom den nationella kulturen och dess betydelse när det gäller att betona, förneka, skapa och förstärka ett nationellt medvetande.

J. A. Mangan diskuterade de strängt funktionella utgångspunkterna för det förment ridderliga begreppet "fair play". Enligt honom beundrades de senviktorska och edwardska internatskolornas lagspelsetik (*the Games Ethic*) i hög grad av vissa inflytelserika europeer på kontinenten. Utlänningarnas beundran bidrog till att den uppnådde en ledande ställning och medverkade till att inom internatskolorna frambringa en arrogant, självbelåten och självsäker etnocentricitet. En sällan uppfattad konsekvens var att det berömda "fair play"-begreppet förändrades från ett utilitaristiskt kontrollinstrument till en moralistisk instinkt, "karakteristisk" för en engelsk skolpojke ur över- och medelklassen. För en del kontinentaleuropeer och många briter blev begreppet åter en symbol för den engelska gentlemannens överlägsenhet. "Fair play" betraktades både som en i hög grad exklusiv egenskap hos honom och i en viss utsträckning som en av källorna till hans framgång som imperiebyggare.

Det var först efter första världskriget som de värderingar som om-

huldades i internatskolorna i större utsträckning ifrågasattes av brittiska och andra kritiker. *Games Ethic* utsattes i ökande grad för hån och dog småningom bort. "Fair play"-idealet stod emellertid ovan misstro och kritik. Det förblev ett föremål för beundran och avund på kontinenten och på andra håll. Ett uttryck för dess långlivade dragningskraft är att det antogs som motto för Europacupen 1990! Ingen brydde sig emellertid någonsin om att granska dess ursprung eller gräva i dess ursprungliga målsättning och man uppfattade inte dess förvandling som en biprodukt av en expansiv chauvinism.

John D. Windhausen spårade det intima sambandet mellan nationell identitet, framtoning på den internationella arenan och den moderna idrotten i Ryssland under kejsartidens sista decennier. Liksom i Västeuropa under slutet av 1800-talet vann idrott, organiserad för icke-nyttoinriktad tävling, en allt större popularitet. Aristokrater i S:t Petersburg och Moskva organiserade de första sammanslutningarna för idrottsliga aktiviteter. I början av detta århundrade kännetecknades den ryska idrotten av nationella organisationer och internationella tävlingar, vilket framgick i samband med det ryska deltagandet i de femte olympiska spelen i Stockholm 1912. Ryssarna upplevde en kulturell eftersläpning på idrottens område och gjorde medvetna försök att hämta in andra länders försprång. Stockholm var uppenbart avsett att bli ett av dessa petrinska språng in i framtiden som karakteriserade den ryska nationalkaraktern. För dessa behov skapades en byråkratisk struktur på idrottens område och omkr. 1912 ansåg ryssarna själva att de var medlemmar av världens idrottsgemenskap.

Windhausen påpekade att moderna sovjetiska historiker fäster uppmärksamhet vid hur få medaljer de ryska idrottsmännen erövrade vid de olympiska spelen före 1914 och betecknar spelen i Stockholm som ett slags "idrottens Tsushima". Som kontrast framhäver de att den kommunistiska regimen gjorde idrotten tillgänglig för massorna med resultatet att Sovjetunionen börjat dominera världens idrott. Enligt Windhausen var de ryska insatserna i Stockholm inte någon sportslig katastrof och nationen fick sina idrottshjältar. Ifall deltagandet i den europeiska idrottsrörelsen skall betraktas som en källa till nationell stolthet, kan den ryska idrottens nivå i början av 1900-talet ses som ett tecken på en inte obetydlig social utveckling.

Richard Holt fäste uppmärksamhet vid att det sena 1800-talets folkliga nationalism tog sig diametralt olika uttryck i Storbritannien och Frankrike. Fransmännen såg idrotten, i synnerhet gymnastikrörelsen, som en källa till nationell förnyelse och som en angelägenhet för den centraliserade staten. Klyftorna inom den franska idrotten var i stor utsträckning politiska och religiösa; kyrkan och staten antingen grundade eller understödde rivaliserande organisationer. Man hade ringa förståelse för separatistiska rörelser som byggde på landets starka tradition av

regional identitet och autonomi; det viktigaste idrottsevenemanget, Tour de France, var uttryckligen en källa till nationell integration.

Kontrasten jämfört med Storbritannien var påfallande. Här samverkade den federala konstitutionen, den återuppväckta historiska nationalismen i Irland, Wales och Skottland, liksom även viktorianernas förkärlek för att begränsa statens inblandning till att skapa ett slående alternativ till Tredje Republiken. Demokratin i Frankrike formades, trots dess till det yttre mysiga provinsialism, av äldre centralistiska traditioner, liksom även av nyare former av nationalism och militarism. Den engelska idrottsnationalismen var, i motsats till de mera lätt identifierbara keltiska varianterna, mångtydig och föreföll att förneka grov chauvinism samtidigt som den förblev djupt imperialistisk. Detta gällde i synnerhet cricket med dess utpräglade koloniala bindningar och moraliska vokabulär som kunde förse engelsmän med en nationell identitet som till synes inte byggde på rätt nationellt självintresse, utan på en moralisk princip – härav "det perfida Albion" och briterernas rykte för hyckleri, speciellt bland fransmännen.

Gareth Williams diskuterade rugbyens roll för uppbyggnaden av "en uppsättning av 'föreställda' nationalegenskaper" i Wales. Han hävdade att man kan förutse att en liten nation under tryck från en ekonomiskt, politiskt och kulturellt dominerande granne, kommer att konstruera en uppsättning nationalegenskaper som ett medel att trygga sin överlevnad eller åtminstone sin identitet. Ett av de utmärkande dragen för Wales som utgör en liten del av Förenade Kungariket och en ännu mindre del av den Europeiska Gemenskapen, är dess språk; en annan passionen för rugby. Wales, liksom de flesta europeiska nationer, är en typisk produkt av 1800-talet. Den walesiska nationen återskapade sig själv genom att införa nya identitetselement såsom rugbyen. Rugby kunde på ett nästan unikt sätt stå till tjänst med dessa möjligheter i Wales vid denna tid. Det fanns starka motiv för att finna nationella drag i det moderna Wales utveckling, som gav medelklassens sociala existens en nationell framtoning.

Åstundan efter socialt umgänge bland akademiskt utbildade unga män som uppskattade de sociala band som idrottsutövningen kunde erbjuda, förekom vid samma tid i samhällen som geografiskt befann sig så långt från varandra som Irland och Förenta Staterna och som påminde om varandra i sitt avvikande från ett traditionellt förflutet som södra Wales och de sydvästra delarna av Frankrike. Williams hävdade att en öppet professionell idrott inte kunde tjäna som ett socialt sammanhållande band i ett samhälle som södra Wales där politikernas och affärsmännens, kyrkans mäns och patrioternas engagemang gällde idén om en intressegemenskap. Rugbyen måste vara och förbli en amatöridrott ifall dess funktion som idrott både för närsamhället och för nationen skulle kunna bibehållas. Williams ställde frågan var annorstädes i världen,

idrottsframgångar i så hög grad har sammansmält med en social funktion och därigenom utgjort en källa för nationalism.

Han framkastade också att man kan diskutera huruvida behovet av nationell identifikation och självkänsla nödvändigtvis måste tillfredsställas genom att skapa och upprätthålla en kulturell stil i idrottslig mening. Här kan man, påstod han, notera en ironi som verkligen är värd att uppmärksamma: i akt och mening att bevara en känsla av distinkt identitet kan man konstruera en uppsättning av (föreställda) nationalegenskaper som i själva verket karikerar just de underliggande egenskaper man önskar trygga. Ty ifall skapandet av nationer inbegriper en process att förverkliga idéer, som Peter Conrad har sagt om Amerika, har idrotten en speciell och formande roll att spela i denna historiska process.

Henning Eichberg fastslog åter att den svenska linggymnastiken spelade en unik roll i Danmark i slutet av 1800-talet. Han hävdade att Danmark var det enda land i Europa där det svenska gymnastiksystemet har blivit populärt och lett till en bred folkrörelse byggd på frivilliga organisationer på gräsrotsnivå. Det går inte att finna en förklaring i gymnastikens egna mönster. Framgången måste ses mot bakgrunden av en kulturevolution, klasskonflikt och framväxten av en nationell identitet mellan 1848 och 1902. Förklaringen aktualiserar emellertid inte bara frågor angående den socio-politiska bakgrunden, utan också relationerna mellan nationalism och kroppskultur. Vilket var kroppsrörelsernas "språk" under den process som ledde till en "folkelig" nationalisering? De övriga nordiska länderna har valt andra kroppskulturella sätt att visa upp nationell identitet, t.ex. idrotten som uttryck för nationella framsteg (Sverige, Finland).

Eichberg menade, att om man granskar frågan i detta ljus kan kroppskulturella studier inte enbart bidra till analysen av samhällets ideologiska överbyggnader, utan också till en analys av moderniseringens och nationaliseringens underliggande kroppsliga processer.

Jan Tolleneer granskade det nära sambandet mellan gymnastik, militarism och nationalism i Belgien under 1800-talet. Sedan 1830 har Belgien varit ett självständigt kungarike med en flamländsk (holländsktalande) och vallonsk (fransktalande) befolkning. Nationens idrottshistoria präglas av olika gymnastikförbund som följt det tyska turnsystemet. Genom grundandet 1892 av Nationella Federationen av Katolska Cirklar för Gymnastik och Militära Övningar reagerade katolikerna mot de liberala attityderna inom Belgiska Gymnastikfederationen (gr. 1865). Liksom den sistnämnda hade den oberoende katolska federationen en uppenbar belgiskt-nationalistisk karaktär.

Denna nationalism avspeglades i inställningen inom den katolska federationens styrelse och i flera officiella initiativ. Den präglade också tonen och innehållet i federationens tidskrift *Belgica*. Gymnastsånger,

flaggor och andra symboler figurerade synligt vid festivaler och processioner. Hängivenheten för nationen blev ännu mer påfallande genom motiveringarna för och genomförandet av det gymnastiska programmet. Genom gymnastik och militära övningar förbereddes ungdomen för landets försvar. Motiven framträdde klart då den katolska federationen 1910 anslöt sig till "Förbundet av belgiska föreningar för fysisk fostran för förberedandet av militärtjänstgöring".

En del av gymnasterna engagerade sig också i den flamländska nationella rörelsen, vilket kom klarare till synes inom Belgiska Federationen än inom Katolska Federationen. Denna etniskt-nationella reaktion minskade emellertid inte någondera federationens unitaristiska "belgiska" prägel. I synnerhet den katolska federationen var starkt integrerad i den sociopolitiska rörelsen. Det katolska partiet, var vid makten från 1884 till 1914 och stod för ett enat Belgien (alldeles på samma sätt som det liberala och socialistiska partiet). Därmed kommer det kanske inte som någon överraskning att de katolska gymnasterna alltid nämnde "Gud" och "fosterlandet" i samma andetag.

Arnd Krüger analyserade de nationalistiska strävanden som omgav de olympiska spelen 1908, 1912 och 1916. Med hjälp av arkivmaterial, parlamentsdebatter och tidningspress visade han att sammanstötningarna mellan Förenta Staterna och Storbritannien, men särskilt mellan Tyskland och Frankrike i hög grad bidrog till att man började uppfatta idrottstävlingar som medel för nationell självhävdelse. Krüger diskuterade i vilken utsträckning regeringarna engagerade sig och finansierade idrottstruppernas förberedelser med den explicita målsättningen att besegra andra nationers lag. De argument som framfördes i den tyska riksdagen 1913 i fråga om värdet av slagkraftiga nationella lag för den nationella prestige får enligt Krüger idag starkt stöd runt om i Europa och för den delen i hela världen.

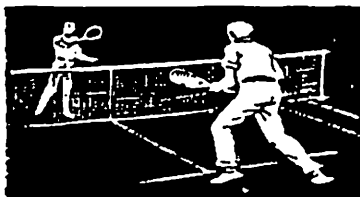
Matti Goksøyr diskuterade det framväxandet nationellt-politiska medvetande som påverkade idrotten, likaväl som andra kulturyttringar i Norge från mitten av 1800-talet. Nationalismen erbjöd en ny legitimering av vissa idrottsgrenar, medan andra fick en ny roll i det nya politiska läget. Unionsupplösningen mellan Norge och Sverige 1905 innebar att fiendskapen spred sig till idrotten och ledde till den första norska politiska bojkotten av en internationell idrottstävling samma år då de norska skidlöparna uteblev från Nordiska Vinterspelen i Stockholm - en symbolisk gest av nationell autonomi!

Joseph L. Arbena behandlade, med exempel från flera olika grenar och länder, idrottens roll för att främja nationell identitet och nationell integration i Latinamerika efter självständigheten, ofta i *reaktion mot* arvet från kolonialperioden och/eller senare europeisk och nordamerikansk neokolonialistisk dominans och motsvarande latinamerikanskt beroende. I vissa fall fångade idrottstävlingar nästan av en tillfäl-

lighet allmänhetens uppmärksamhet och stimulerade nationell stolthet och identitet. Betydligt oftare gynnade lärare i fysisk fostran, idrottsadministratörer och statstjänstemän medvetet en mängd idrottsaktiviteter som medel att skapa en friskare och disciplinerad befolkning, för att skapa en nationell identitet, för att nå internationellt erkännande och/eller för att konsolidera stödet för regimen. I vissa fall gav idrotten också upphov till yttre konfrontationer, genom att man delvis byggde upp nationens egen identitet med hjälp av en negativ inställning och avvisande av folk som man stod i ett motsatsförhållande till. I några få situationer, såsom i fråga om värdskap för internationella idrottsevenemang har idrotten samtidigt bidragit till stegrad nationalism och till att stärka positiva övernationella band till andra länder. Men framgång i idrott har alltid och ironiskt nog inneburit framgång i att främja och utöva "europeiska" idrottsgrenar - i att besegra mästarna på deras eget område - för att uppnå nationella mål som på samma sätt definierats först och främst i europeiska termer.

Den "workshop" där dessa bidrag framlades och diskuterades hade tilldelats endast fyra timmar; de medverkande var tvungna att fatta sig kort och tyvärr måste bidragen begränsas till enbart nio. Icke desto mindre var det en allmän uppfattning, att sessionen var stimulerande. Otvivelaktigt utgjorde den ett ovärderligt bidrag till den pågående allmäneuropeiska process som håller på att föra akademiska miljöer och individer i närmare kontakt med varandra. Därmed kan idéer spridas - och nya övernationella forskaridentiteter växa fram.

Alla deltagare var - för att använda en utsliten fras - medvetna om att man inte bara diskuterade historia, utan gjorde historia! Idrottens närvaro i en diskussion om nationella kulturer och inom en bred akademisk diskussion om de europeiska idéernas historia var viktig och tillfredsställande. Dess plats på ett viktigt akademiskt forum var symbolisk, den demonstrerade att anhopningen av imponerande forskningsinsatser och stödet från prestigefyllda förlag hade haft en verkan. Slutligen signalerade den början till slutet på en intellektuell närsynthet.

Idrottsarkivering

KENTH SJÖBLOM

Idrottsforskningen är ännu relativt ung som akademisk genre i hela Norden och en målmedveten arkivering av idrottsdokument är ett projekt som börjat verkställas på allvar först under 1980-talet. Mycket har redan hunnit gå förlorat, då idrottsorganisationerna inte i alla fall varit medvetna om forskningsvärdet hos deras handlingar. Det finns talrika exempel på att organisationerna först låtit skriva en historik och därefter gjort sig av med sina gamla handlingar. Bland idrottshistoriker insåg man dessa problem och skred till verket för att rädda det som fanns kvar. Denna översikt ger en bild av idrottsarkiveringens nuläge i de nordiska länderna – med tonviken på Finlands Idrottsarkiv – samt några framtidsvisioner för att vidareutveckla nordiskt samarbete.

Finlands Idrottsarkiv – en förebild

Planer på att inrätta ett idrottsarkiv i Finland framlades redan på 1920-talet i samband med förberedelserna för att grunda ett idrottsmuseum. Arkivet lät dock vänta på sig fram till 1985, medan museét öppnades för allmänheten 1943 och idrottsbiblioteket 1946. Idrottshandlingar arkiverades i museets utrymmen redan tidigare, men främst rörde det sig om handlingar som museét fick motta i samband med sina insamlingar av idrottstraditioner. Materialet förvaltas numera av idrottsarkivet.

I slutet av 1970-talet startade Idrottsvetenskapliga Sällskapet (Liikuntatieteellinen Seura) ett historieprojekt, som skulle utreda Finlands idrottshistoriska förflutna. Ett viktigt led i projektet var att kartlägga idrottsorganisationernas arkiv och i samband härmed inleddes planeringen för ett centralt idrottsarkiv. Avsikten var, att de fyra centrala idrottsförbunden (Finlands Riksidrottsförbund [SVUL], Arbetaridrottsförbundet [AIF/TUL], Finlands Bollförbund och Finlands Svenska Centralidrottsförbund [CIF]) skulle låta samla sina handlingar i ett gemensamt arkiv. I planeringen deltog även sakkunniga från riksarkivet och idrottsvetenskapliga fakulteten i Jyväskylä samt Finlands Idrottsmuseistiftelse. Projektet strandade temporärt i början av 1980-talet, emedan AIF ansåg att arbetarrörelsens arkiv var mera kompetenta att ta hand om handlingar som anknöt sig till arbetartradition. Eventuellt befarade man också, att handlingarna rörande arbetaridrotten skulle komma i skuggan av riksidrottsförbundets arkiv. Man löste problemet genom att reservera en forskartjänst, vars innehavare i första hand skulle

ansvara för arbetaridrottsarkivet och vara förtrogen med arbetarrörelsen och dess förflutna. Sålunda kunde man samla alla centralförbund under ett tak och avtalet om grundandet av ett centralt idrottsarkiv undertecknades 1982. Verksamheten inleddes 1.3.1985 med en arkivarie, en forskare och ett arkivbiträde och sammansättningen är fortfarande densamma även om vissa personskiften skett.

Finlands Idrottsarkiv hör till kategorin arkiv av privat karaktär som åtnjuter statsstöd för sin verksamhet. 80% av utgifterna täcks med statsstöd och den resterande delen står centralförbunden för. Förutom normala arkivrutiner har idrottsarkivet också till uppgift att ge råd i arkiveringsfrågor och arrangera arkivskolning för idrottsorganisationernas personal. Idrottsarkivet deltar även i insamlingen av idrottsminnen och -traditioner och strävar till att främja och utveckla idrottsforskningen.

Idrottsarkivet ombesörjer i första hand centralförbundens, deras distrikts och grenförbunds handlingar. Dessutom förvaltar arkivet flera intressanta privata samlingar och arkiv efter personer som verkat inom idrottslivet eller själva varit aktiva idrottsutövare. Flera idrottsföreningar har också deponerat sina handlingar i idrottsarkivet, liksom även institutioner som Finlands olympiska kommitté och Stadionstiftelsen. Finlands Idrottsarkivs samlingar omfattar nu uppskattningsvis en hyllkilometer handlingar från tiden 1860-1990. Innehållet är brokigt och mångsidigt. Man kan skapa sig en bild av det finländska idrottslivets utveckling från förbunds- till personnivå och studera enskilda idrottsgrenars utveckling under ett helt sekel.

För ett par år sedan trädde idrottsarkivet in i dataåldern. Arkivets översiktskatalog förs numera på minidator och upptar de centrala uppgifterna om arkivbildaren, materialets huvudsakliga innehåll, uppgifter om donatorer, anteckningar om eventuella sekretessbestämmelser och uppgjorda arkiv- eller inventarieförteckningar samt övriga uppgifter som belyser arkivbeståndet. Datorn ger möjlighet till snabba och mångsidiga sökningar i idrottsarkivets samlingar. De detaljerade arkivförteckningarna förs in på dator och står till forskarnas förfogande i idrottsbiblioteket. Muséets föremålsförteckning samt en förteckning över svar som kommit in i samband med muséets insamlingar av idrotts-traditioner finns likaså på data. Idrottsarkivet har även tillgång till dessa uppgifter och kan därför ge forskarna en mångsidigare service. För att främja och utveckla forskningen i idrottens historia, har idrottsarkivet börjat samla in uppgifter för ett register över idrottshandlingar som förvaras på annat håll i landet. En del distrikt och föreningar har redan deponerat sina handlingar i landsarkiven och en stor del av idrottsdokumenten på gräsrotsnivå finns ännu i föreningarnas ägo. Idrottsarkivet kommer i fortsättningen att föranstalta arkivförfrågningar hos såväl föreningar som landsarkiv, bibliotek och museer för att komplettera registret. Finlands Idrottsarkiv och samarbetet med idrottsmuséet, -bib-

lioteket och bibliotekets informationstjänst – alla under ett och samma tak – måste ses som en förebild i såväl nordiskt som ett vidare internationellt perspektiv.

Idrottsarkivering i Sverige, Norge och Danmark

I de övriga nordiska länderna är idrottsarkiveringen inte lika centraliserad som i Finland. Närmast den finländska förebilden kommer Sverige, där två instanser sköter om de större organisationernas arkiv – riksarkivet och Idrottens Hus. De äldre etablerade grenförbunden har deponerat sina handlingar i svenska riksarkivet, medan det nyare materialet förvaras i Idrottens Hus i Farsta utanför Stockholm. I Sverige finns också det lokala materialet ännu till stora delar i föreningarnas och distriktsorganisationernas ägo. Det omfattande nätet av folkrörelsearkiv intresserar sig också för idrottsrörelsen, som blivit en allt betydelsefullare folkrörelse vid sidan av arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen m.fl.

Det svenska riksidrottsförbundet har anställt en professionell arkivarie med biträden i Idrottens Hus, där man också reserverat rikligt med utrymme för färskare handlingar. Riksidrottsförbundets handlingar före 1970 är deponerade i riksarkivet. På lokal nivå bör man ännu notera, att Stockholms idrottsliv är synnerligen väl dokumenterat. Projektet Operation Stockholms Idrottsminnen har pågått sedan början av 1970-talet och har resulterat i en samling bestående av 200 föreningsarkiv, som är nästan kompletta och finns registrerade i Stockholms stadsarkiv. Idrottsforskningens intressen bevakas i Sverige av en riksomfattande och flera lokala idrottshistoriska föreningar.

Idrottsarkiveringen i Norge är fortfarande rätt splittrad. Det norska riksidrottsförbundets historia har nyligen utforskats, men handlingarna torde ännu befinna sig i förbundets ägo. Förutom hos grenförbunden kan man säkert finna idrottsdokument i norska riksarkivet, Arbeiderbevegelsens arkiv, Idrettens Hus, Norges idrettshøgskoles bibliotek samt i nätet av lokalhistoriska arkiv runt om i Norge. I Norge verkar numera även en idrottshistorisk förening, som säkert kan bidra till att effektivisera arkiveringen av den norska idrottsrörelsens handlingar.

I Danmark har man inte nått en lika koncentrerad arkivering som i Finland eller Sverige, men man är på god väg att få handlingarna registrerade. Danska riksarkivet har mottagit en stor del av handlingarna på nationell nivå och på lokalplanet har en del idrottshandlingar funnit sin väg till de lokalhistoriska arkiven. Danska riksarkivet inledde 1976 en systematisk insamling av föreningsarkiv och senare utvidgades projektet till det regionala planet, där man började registrera och insamla folkliga föreningsarkiv, däribland även idrottsföreningar. Numera torde en sådan registrering ha utförts för hälften av de danska amten och av resultatet kan man utläsa vilka idrottsföreningars arkiv som registrerats,

hur omfattande de är och var de förvaras. I samband med ett idrottshistoriskt seminarium på Danmarks højskole for legemsøvelser 1983 behandlades även arkiveringen av danska idrottshandlingar. Rapporten från seminariet visar tydligt hur splittrat det danska idrottsmaterialet är. Man är tvungen att vända sig till många instanser för att få en samlad bild av idrottslivet. I Danmark verkar också en idrottshistorisk förening i vars intresse det torde ligga att koordinera idrottsarkiveringen.

Framtidsvisioner – samnordisk idrottsarkivering

Vid sidan om arbetet på det nationella planet har Finlands Idrottsarkiv tagit initiativ till ett nordiskt samarbete kring idrottsarkivering. Ett motsvarande samarbete finns redan mellan idrottsbiblioteken (Nordisk Samarbetkommitté för Idrottsbiblioteken, NORSIB); representanter för de nordiska ländernas idrottshögskolors bibliotek och Finlands Idrottsbibliotek sammanträder vartannat år. Inför nästa möte i Stockholm 1991 lade Finlands Idrottsarkiv (Kenth Sjöblom) fram idén, att man skulle sammankalla sakkunniga inom idrottsarkiveringen från Norge, Danmark, Sverige, Island och Finland för att presentera läget i respektive länder och därefter dra upp riktlinjer för ett nordiskt samarbete. Den framstående svenske idrottshistorikern Jan Lindroth har engagerat sig för frågan och föreslagit att man kunde försöka åstadkomma en samnordisk idrottsarkivguide.

En vidareutveckling av samarbetet kunde omfatta ett samnordiskt register motsvarande det som Finlands Idrottsarkiv gjort upp för Finlands del. Idrottsarkivet har också gjort förberedelser för ett register över idrottshandlingar rörande Finland i utländska arkiv eller motsvarande forskningsinstitutioner. I Danmark har man som nämnt genomfört en omfattande registrering av föreningsarkiv och i Sverige har åtminstone Stockholms stadsarkiv någon form av register till sitt förfogande. Det finns alltså förutsättningar även om det kommer att ta mycket tid i anspråk att utveckla samarbetet.

I framtiden hägrar möjligheten att diskutera mera detaljerade arkiveringsproblem, som exempelvis gallringsproblematiken och hur man kunde påverka idrottsorganisationernas arkivering i ett tidigare skede. I utvecklingsarbetet är det viktigt att arkivpersonal, forskare och representanter för idrottsorganisationerna deltar.

Referenser:

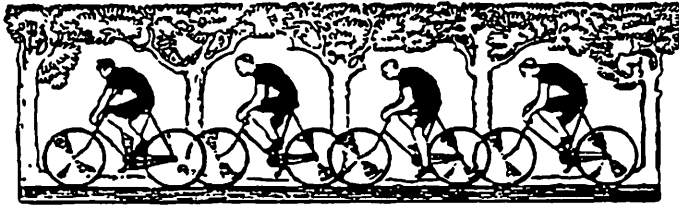
Verner Bruhn, 'Hvad kan lokalarkiver og foreningsarkiver bruges til?', *Idræthistorisk Årbog* 1986. Dansk Idræthistorisk Forening Krop og Kultur. Red. av Per Jørgensen et. al. Viborg 1986.

Björn Jordell, 'Operation Stockholms idrottsminnen, en presentation', *Idrott, Historia och Samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årskrift* 1983.

Jan Lindroth, 'Idrottsarkiven – en folkrörelses otryckta källmaterial', *Meddelanden från Svenska Riksarkivet för åren 1974-1975; I fädrens spår.Handledning i lokalhistorisk idrottsforskning*. Utgiven av Svenska Idrottsrörelsens Studieförbund (SISU). 1988; 'Sport Archives and Museums in the Nordic Countries – Some Facts and Reflections', *Stadion. Internationale Zeitschrift für Geschichte des Sports/International Journal of the History of Sport/Revue Internationale d'Histoire du Sport*. XI,1. Sankt Augustin 1985/-87.

Finn Olstad & Stein Tønnesson, *Norsk Idretts Historie I-II*. 1986-.

Rapport fra Idræthistorisk seminar den 7-8. oktober 1983 på Danmarks Højskole for Legemsøvelser.

GRANSKNINGAR

Brittiskt om idrottens sociala kontext

Richard Holt, *Sport and the British: A Modern History*. Clarendon Press. 385 s. Oxford 1989.

Tony Mason (ed.), *Sport in Britain: A Social History*. Cambridge University Press. 363 s. Avon 1989.

Det är ingen överdrift att påstå att behållningen av 1980-talets brittiska idrottshistoriska forskning redan nu framstår som vägande. Årtiondet tog fart med verk som J. A. Mangans *Athleticism in Victorian and Edwardian Public School* (1981) och Richard Holts *Sport and Society in Modern France* (1981), vilka båda skilde sig markant från tidigare brittiska studier inom detta område. I motsats till den traditionella, evolutionistiskt färgade och prestationsfixerade idrottslitteraturen kom duon att rikta uppmärksamhet framförallt på idrottens samhälleliga och kulturella betydelser. I samma, närmast socialhistoriska tecken fortsatte en handfull forskare, bl.a. Tony Mason med verket *Association Football and English Society* (1984), som på ett förtjänstfullt sätt belyste uppkomsten av en autonom fritidssfär för den manliga arbetarklassen.

Gemensamt för dessa verk har inte varit enbart en noggrann dokumentation förenad med väl avvägda infallsvinklar. Gemensamt har också varit avsaknaden av ett öppet ställningstagande till forskningens metodiska utgångspunkter och teoretiska referensramar. Detta är förstås inte unikt bland historiker och bör inte heller nödvändigtvis ses som en svaghet, men har i alla fall lett till att brittiska arbeten ofta har förbisetts i åttiotalets internationella debatt om den moderna idrottens genombrott och drivkrafter. Att så skett är beklagligt inte enbart med tanke på kvaliteten hos dessa arbeten utan också med tanke på att de brittiska forskarna har en viktig hemmaplansfavör: trots diverse reservationer är det obestridligt att den moderna idrottens ursprungsland är Storbritannien.

*

Mot denna bakgrund är det av särskilt intresse att granska två nyutkomna verk, nämligen Richard Holts *Sport and the British: A Modern*

History och den av Tony Mason redigerade *Sport in Britain: A Social History*, som båda strävar att se på den brittiska idrotten i ett samhälleligt perspektiv. Verken kompletterar varandra, delvis emedan deras uppställning är så olika, men framförallt genom att deras sätt att analysera idrotten i dess sociala kontext ställvis divergerar klart. Masons antologi, ett smakfullt utformat band med sällsynt lyckat bildmaterial, består av tio artiklar om lika många idrottsgrenar. Stilen är lätt och antyder tillsammans med den måttfulla notapparaten att syftet i första hand är att upplysa en intresserad allmänhet. Holts verk, likaså en städad utgåva, har igen en helt annan ambition: den har en teoretisk infallsvinkel och innehåller rikligt med forskningsresultat och ställningstaganden av intresse även för fackhistorikern.

Därmed är det emellertid inte sagt att akribin eller kunskapen skulle brista hos författarna i antologin. Tvärtom är det uppenbart att flere är mångåriga experter på sitt område. Så är fallet t.ex. med John Lowerson, som med förundransvärd inlevelse skriver om fritidsfiskets socialhistoria. Lowerson avfärdar genast uppfattningen att nöjesfiskarnas värld vore klasslös genom att påvisa att förmögenhet och inflytande alltid inverkat på tillgången till goda fiskevatten. Fritidsfiske förekom inom aristokratin redan under senmedeltiden, men fick större spridning först under slutet av 1800-talet, då viktorianernas natursvärmeri resulterade i organiserade vallfärder till fiskrika vattenleder och småningom också ut till havs. Expansionen var till en början ett utpräglat medelklassfenomen, men fr.o.m. sekelskiftet drogs allt fler industriarbetare med. Vid det laget hade aktiviteten redan fått skilda betydelser för de olika samhällsskikten; de burgna klasserna drog sig tillbaka till exklusiva fiskeklubbar, svårtillgängliga forsar i de skotska högländerna eller exotiska vatten i andra delar av imperiet, medan arbetarna och den lägre medelklassen däremot utvecklade sitt fritidsfiske till en tävling inom ramen för variablerna tid, rum och vikt. Lowerson är skeptiskt inställd till uppfattningen att fritidsfisket skulle ha demokratiserats i takt med att en hel industri vuxit upp kring det. Nya sociala barriärer och distinktioner har tenderat att ersätta gamla.

Lowersons skärpta sinne för det brittiska klassamhällets nyanser och egenheter lyser igenom även i hans artikel om golfens socialhistoria, som borde vara obligatorisk läsning för var och en som planerar att satsa tid och tillgångar på denna ursprungligen högst oskyldiga skotska strand sport. Dess spridning söderut vidtog i början av 1800-talet, men ännu så sent som 1879 låg drygt hälften av Förenade kungarikets golfklubbar i Skottland. Styrkeförhållandena förändrades emellertid snabbt till Englands favör under slutet av den viktoriaanska epoken då en verklig golfboom svepte över den av medelklassen uppköpta engelska landsbygden. Golfspelet framstod redan då som ett idealiskt tidsfördriv för rikets mer till åren komna del av borgerskapet, emedan den förenade

visionerna om ett otvunget friluftsliv, ett romantiskt landskap och en trygg medelklassatmosfär. Detta förklarar också till en del varför de brittiska fritidsgolfarna har haft en så väl smord samexistens med den begränsade skaran av professionella klubbsvingare. Proffsen förmådde inte hota idyllen och har därför deltagit i det såvliga rollspelet med hela rekvisitan av grälla Agryle-sockor och tjoget klubbor.

Ibland saknar man Lowersons klarsynthet i antologins andra artiklar. Jack Williams skriver omständligt om kriketen, men besvarar egentligen inte frågan varför denna på 1700-talet systematiserade variant av ett gammalt, i olika delar av Europa förekommande slagspel kommit att framstå som den engelska nationalsporten framom andra. Att författaren inte ställer frågan sammanhänger antagligen med att kriketen under 1800-talets lopp fick en så central roll vid internatskolor och universitet över hela det brittiska imperiet, att dess distinkt engelska framtoning ofta glöms bort eller tas som en självklarhet. Ändå är det uppenbart att spelets popularitet inom den anglosaxiska världen var och är förknippad med dess utpräglad engelska fair play- och gentlemannaideal, som i sin tur är intimt kopplat till en annan, ursprungligen likaså engelskt företeelse, nämligen amatörismen.

Det bör emellertid genast inflikas att amatörfrågan uppmärksammas på ett förtjänstfullt sätt av Williams, som bl.a. påvisar att få sporter i lika hög grad som den brittiska kriketen har reflekterat och upprätthållit klassamhällets attityder på denna punkt. Trots att professionella och amatörer spelat i samma lag och mot varandra i över hundra år klassificerades proffsen fram till andra världskriget som en lägre kast. De förväntades titulera sina amatörkolleger och förpassades till skilda omklädningsrum. Efterkrigstiden medförde en stark revidering av detta mönster, men ledde ingalunda till en total utplåning av de gamla hierarkierna. Som exempel på detta anger Williams kriketklubbarnas och organisationernas ledarskap, som fortsättningsvis i stor utsträckning rekryteras från de etablerade eliterna.

Allmänt taget kan man säga att Masons antologi lider av att den är alltför insulär. Skribenterna vågar sig sällan på jämförelser med utvecklingen på kontinenten och problematiserar inte orsakerna till att idrotten i sin moderna, reglerade form kom att utvecklas i första hand just i Storbritannien. Dessa brister gör sig gällande också i Masons eget inlägg om den brittiska fotbollens sociala ursprung och bindningar. Mason visar på ett koncist och informativt sätt hur fotbollen – detta över hela Centraleuropa åtminstone sedan början av nya tiden förekommande tidsfördriv – under loppet av några decennier i slutet av 1800-talet omformades av f.d. internatskolelever till ett spel med enhetliga gentlemannaregler och hur det därefter i snabb takt fick den proletära prägel, som det har än idag. Men han utreder noga taget inte varför spelet, trots sin lavinartade publikframgång i hemlandet och dess sedermera

världsomfattande popularitet, aldrig fick status av en imperial sport i jämbredd med kriketen, rugbyn och friidrotten. Mason ger svaret - fotbollen var för starkt kopplad till arbetarkulturen - men han vågar sig inte in på en klagörande, komparativ analys.

*

Faktum är att Richard Holts *Sport and the British: A Modern History* i flera avseenden kan läsas som en replik till Masons antologi, också om detta inte varit hans intention. Holt spinner vidare på många av de frågor som blivit outredda i Masons verk och ifrågasätter framför allt den i antologin ofta förekommande, vedertagna uppfattningen om ett öppet brott mellan den traditionella, folkliga idrotten och dess moderna, resultatintriktade variant. Främst bland Holts explicit uttalade teorier står därför tanken att man undervärderat kontinuiteten inom den folkliga sfären och alltför mycket koncentrerat uppmärksamheten på den moderna idrottens uppsving inom internatskolorna och universiteten i mitten av 1800-talet. Ytterst kan detta påstående ses som en kritik av den Gramsci inspirerade skola av samhällsvetare och historiker, som utgår från att den urbana arbetarkulturen på ett eller annat sätt är bunden att formas enligt borgerligt mönster och att allt egentligen handlar om de styrande klassernas manipulation.

Holt är m.a.o. benägen att poängtera existensen av en autonom kroppskultur inom arbetarklassen med rötter i det agrara samhället, som trots stora strukturella omställningar och krav på disciplinering har fortlevt fram till våra dagar. Han ger mycket utrymme åt exempel på självständiga initiativ och idrottsformer bland arbetarna och poängterar mer än en gång att arbetarklassen, tvärtemot talet om social kontroll och ideologisk indoktrinering, lyckats sätta sin prägel på många, visserligen ofta på borgerligt håll förädlade aktiviteter, såsom t.ex. fotbollen. Den brittiska fotbollskulturen exemplifierar enligt Holt på ett intressant sätt hur ett och samma spel kan ha olika betydelser inom olika samhällsskikt. För medelklassen framstod spelet i första hand som ett tidsfördriv bland gelikar, där blotta deltagandet och ett behärskat uppträdande hade större värde än spelets utgång. För arbetarklassen var mönstret helt annat; man spelade fotboll på gatan och bakgårdar, man identifierade sig utan moraliska förbehåll med ortens eller stadsdelens professionella lag och hade inget intresse av att se sina idoler uppföra sig gentlemannamässigt mot motståndarna. Vi känslan och segern gick framom de borgerliga dygderna.

Holt visar att fotbollen, både på läktaren och på planen, spelade en alltför central roll för den manliga arbetarklassen för att kunna attrahera de brittiska medel- och överklassernas helhjärtade intresse eller godkännande som symbol för imperiet. Orsaken till att rugbyn och kricke-

ten på denna punkt fyllde de regerande samhällsskiktens krav sammanhänger framförallt med att de hade bibehållit sin höga status i moderlandet och därför utövades flitigt av brittiska kolonialister och lokala eliter som en form av lojalitetsyttring. Detta har varit fallet i speciellt hög utsträckning med kricketspelet, som aldrig har etablerat sig utanför det brittiska imperiet och samväldet, men som inom dess ramar på ett fascinerande sätt framstår som ett orubbat monument över det upplösta kolonialväldet.

I samband med dessa koloniala betraktelser kommer Holt även in på den inrikata distinktionen mellan brittiskt och engelskt, som för utlänningar kan förefalla både diffus och oväsentlig, men som för många skottar, walesare och irländare är själva drivfjädern i deras idrottsintresse. Holt poängterar att sammanblandningen är förståelig, emedan man med brittisk kultur i allmänhet och idrott isynnerhet vanligen syftar på något som står högt i kurs i England och som i praktiken innebär syngelsk dominans.

Föga överraskande var det irländarna som reagerade starkast mot den "brittiska" kulturimperialismen; 1884 bildades Gaelic Athletic Association (GAA) vars uppgift blev att återupprätta forntida lekar och motarbeta spridningen av utländska grenar, bl.a. genom att utestänga alla dem som spelade fotboll. Initiativet var framgångsrikt och ledde till att GAA snabbt blev något av en hemvist för militanta nationalister med kontakter till IRA. Under självständighetstiden har förbundet framför allt varit en kulturell bastion för det rurala, katolska Irland. Skottarnas och walesarnas nationalism har tagit sig andra former på idrottsfronten, emedan man har valt att kämpa med antagonistens vapen för att kunna framhäva sina etniska kvaliteter. För skottarnas del har detta inneburit att fotbollen fått nationell status och att landskampen mot England utgjort säsongens absoluta höjdpunkt. I Wales har det åter varit rugbybyn som fått framstå som det främsta uttrycket för keltisk självkänsla.

Holts forskningsgrepp är inalles ovanligt stimulerande. Han binder ihop flera frågeställningar som tidigare har behandlats endast isolerat och vågar sig ut på isar, som för andra idrottshistoriker framstått som alltför hala och tunna. Med detta avses inte endast Holts argumentering för en kontinuitet mellan folklig och modern idrott, som trots brist på empirisk evidens verkar lovande, utan också hans strävan att problemcentrerat exponera idrottens sociala betydelser. Holt är i och för sig inte intresserad av de enskilda idrottsformerna och deras sociologi; han frågar sig först som sist vilken prägel samhällets sociala struktur givit den brittiska idrottskulturen som helhet. Detta skiljer honom från Mason och dennes medförfattare och lockar förhoppningvis en och annan av brittisk socialhistoria intresserad läsare att bekanta sig med båda verken, vilket verkligen är mödan värt.

Henrik Meinander

Arbetaridrottens svåra år

Seppo Hentilä, *Suomen työläisurheilun historia III. Työväen Urheiluliitto 1959-1979* [Arbetaridrottens historia i Finland III. Arbetarnas Idrottsförbund 1959-1979]. 494 s. Hämeenlinna 1987.

Seppo Hentilä åtog sig att skriva Arbetarnas Idrottsförbunds historia år 1979. På åtta år har han vid sidan av flera andra projekt och uppdrag förmått producera en omfattande och heltäckande framställning av arbetaridrottens historia i Finland. Den tredje och avslutande delen behandlar åren 1959-1979. Hentilä tillämpar det forskningsperspektiv som gestaltades redan i den första delen; i centrum för framställningen står alltså triangeln arbetaridrott-arbetarrörelse-idrottspolitik.¹ Genom att författaren har utgått från en bestämd infallsvinkel har undersökningen blivit spänstig och klar. Idrottskulturens regionala och sociala gränser intar emellertid inte en central plats i Hentiläs verk om arbetaridrottens historia.

Hentilä har under arbetets gång lyckats skaffa sig de centrala funktionärernas förtroende. Redan för den andra delen fick han tillgång till källmaterial som tidigare hade varit reserverat endast för privat bruk. Under arbetet med denna del har viktiga privata arkiv ställts till författarens förfogande. Ett stort antal dokument samt samtidskommentarer från de olika grupperingarna - dagboksanteckningar, promemorior och brev - gör undersökningen både mera exakt och levande. Kvaliteten på Hentiläs framställning kan bli ett problem om de privatarkiv han har haft tillgång till skulle försvinna utom räckhåll för forskarna. Det är möjligt att det finns en verklig risk för detta då en opartisk och allmänt erkänd "officiell" sanning nu har etablerats. Man kan endast hoppas att Hentiläs arbete har bidragit till att öppna arkiven och inte förseglat dem.

I jämförelse med de tidsperioder som Hentilä behandlat tidigare utgör åren 1959-1979 ett mera dystert och inåtvänt skede i arbetaridrottens historia. Detta beror alltså inte på författaren. Den splittring som rådde inom arbetaridrotten sköt AIF ut i idrottslivets periferi, eftersom riksidrottsförbundet (SVUL) tidvis isolerade AIF från den internationella och nationella tävlingsverksamheten. Det är inte heller Hentiläs fel att AIF i fråga om förhållandet mellan idrott-arbetarrörelse-idrottspolitik åren 1959-1979 huvudsakligen befann sig på sidospår och intog en försvarsattityd.

AIF var inte så mycket en aktiv aktör som en framgångsrik försvarare

¹ Del I rec. i *HTF* 1984, s. 65-68, del II i *HTF* 1985, s. 378-381.

och ibland en lyckosam åskådare åren 1959–1979. De synsätt AIF representerade segrade inom arbetarrörelsen då den långa och bittra splittringen upphörde. Framgången för AIF:s envisa linje berodde mycket på försoningsprocessen inom den övriga arbetarrörelsen, vilken fr.o.m. 1960-talet gav näring åt enhetssträvandena. Både ideologiskt och organisatoriskt var splittringen särskilt betänklig inom 1970-talets arbetarrörelse. Då nyvänsterns arbetarnostalgi kanaliserades till de ideologiskt renläriga leden inom AIF innebar detta att AIF:s positioner inom det socialdemokratiska partiet stärktes och att man skapade de ramar inom vilka samgången skulle ske. Försoningen inom arbetaridrotten inträffade emellertid i ett skede då understödet för arbetarrörelsen höll på att minska. Att splittringen upphörde innebar inte en lika kraftig vitamininjektion för AIF som för fackföreningsrörelsen då den gick samman ett årtionde tidigare.

Hentilä behandlar mångsidigt de försök att förnya idrottsorganisationen som gjordes på 1960- och 1970-talen. Att pressa samman hela idrottsorganisationsfältet inom en takorganisation misslyckades då AIF förkastade de planer som professor Paavo Seppänen hade utarbetat. Denna för AIF delvis pinsamma fråga har i denna organisationshistoria behandlats så att även Seppänens kritiska synpunkter på förbundets ställningstaganden och verksamhet kommer till sin rätt. Hentilä har dessutom åter utfört ett noggrant arbete. Han har kunnat stöda sig på det privata material från idrottsdelegationen som Seppänen har låtit honom få tillgång till.

Hentilä anser att arbetaridrotten förlorade sin sociala bas under åren 1959–1979. Under påverkan av televisionen, den nya ungdomskulturen och den intensiva flyttningsrörelsen upplöstes under denna period den "enhetskultur" som hade byggts upp kring Folkets hus. Man kan emellertid fråga sig om det inte var något mera än en modell för organisationskultur som upplöstes under dessa år. Under denna svåra tid för den "traditionella" arbetarrörelsen upplevde ju fackföreningsrörelsen och den politiska vänstern en expansionsfas. Det förblir ett problem inom forskningen att arbetarrörelsens sociala bas vidgades samtidigt som arbetaridrottens sociala bas försvagades. Förhöll det sig kanske så att arbetaridrottsföreningarnas ekonomi och verksamhet i högre grad än de övriga arbetarorganisationernas var beroende av soareer, danser och utrymmen i Folkets hus?

AIF:s egen ekonomi försvagades i alla fall under dessa år. Vid sidan av det växande understödet från staten, var resultatet av den egna medelanskaffningen svagt. På 1960-talet pressades förbundets ekonomi av en rad projekt som samtidigt blivit symboler för självständighetsviljan. Statsstödet förde även med sig att ett centralt element i organisationslivet i Finland fick offentlighet, strävandena att överdriva medlemmarnas och deltagarnas antal. Till Hentiläs förtjänster hör att han grundligt och

kritiskt har granskat den fabrikation av pappersmedlemmar som förekom inom AIF åren 1959–1966.

Hentiläs bok ger ställvis närmast intryck av en telefonkatalog. Ibland uppräknas ett så stort antal namn och siffror att den i övrigt flytande och lättlästa texten känns seg. Hentiläs verk är förutom en analys av helhetsutvecklingen också en handbok över AIF:s historia i vilken det finns skäl att räkna upp toppar och prestationer inom skilda idrottsgrenar. Författaren och bildredaktören Voitto Raatikainen har kanske t.o.m. varit alltför noggranna då de har infört bilder på samtliga funktionärer och delegater i de centrala förhandlingsdelegationerna och beslutande organen.

AIF:s historieskrivning har sitt eget brokiga förflutna. Efter flera misslyckade och halvhjärtade försök har förbundet emellertid nu erhållit ett förnämligt organisationshistoriskt verk. De som forskar i frågor som berör förhållandet mellan arbetaridrott – arbetarrörelse – idrottspolitik kommer flitigt att hänvisa till detta banbrytande storverk, vars betydelse i främsta hand inte baserar sig på tryckarkens antal. De i många fall obanade spår som Hentilä dragit upp kommer att hjälpa oss efterskidare.

Tapio Bergholm

Översikt över aktuell svensk medeltidsforskning

Svensk medeltidsforskning i dag. En forskningsöversikt, redaktör Göran Dahlbäck, 173 s. Uppsala 1987.

För att stimulera svensk medeltidsforskning gav humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet i Sverige 1984 fem medeltidsspecialister i uppdrag att utarbeta en översikt över aktuell medeltidsforskning i Sverige i ett internationellt sammanhang. Resultatet av denna satsning föreligger i forskningsöversikten 'Svensk medeltidsforskning i dag'. Av författarna behandlar Göran Dahlbäck de traditionella historiska disciplinerna, Mereth Lindgren den konsthistoriska forskningen, Åke Andrén kyrkohistorien, Monika Asztalos den latinskspråkiga litteraturen och Thorsten Andersson den forskning som har fornsvenskan som forskningsobjekt. I arbetet beaktas främst sådana undersökningar som tillkommit under 1970- och 1980-talen.

I förordet konstateras att verket av forskningsorganisatoriska skäl beaktar bara den forskning som gäller det nutida Sverige. Sålunda presenteras undersökningar och forskningsprojekt som gäller de landskap som under medeltiden hörde till Danmark och Norge, medan däremot sådan forskning som rör den östra rikshalvan inte medtagits. Kanske det i samarbete med vederbörande finländska myndigheter hade varit möjligt att få med sådana forskningsresultat gällande Finland som har relevans på riksnivå. Som det nu är, saknas varje antydan om den diskussion som på 1970- och 1980-talen förts om Nöteborgsfredens gräns och den svenska intressesfärens omfattning i öster (bidrag av John Lind, Kauko Pirinen och Kyösti Julku). I lokalhistoriska arbeten, främst landskapshistorieverk, finns nya resultat och synpunkter som kan tänkas intressera även svenska forskare. På grund av de här verkens karaktär framgår de undersökta frågekomplexen inte ur bibliografier. Det bör dock tillstås att redaktionen inte helt konsekvent följt den fastslagna geografiska avgränsningen. Sålunda nämns bl.a. Birgit Klockars studie *I Nådens dal, Klosterfolk och andra 1440–1590* om livet i Nädendals kloster.

De olika avsnitten präglas av sakkunskap. De företeelser som behandlas sätts i ett större sammanhang, och presentationen av undersökningar koncentreras till skrifter, som tar upp till behandling centrala frågor i svensk medeltidshistoria eller är av metodiskt intresse. De fylliga litteraturhänvisningarna i noterna utgör en ypperlig inkörspport till de senaste resultaten inom svensk medeltidsforskning.

Göran Dahlbäck har fått på sin lott att redovisa de sidor av medeltidsforskningen som kan sägas falla inom ramen för den traditionella historieforskningen. Sålunda ingår i hans framställning såväl social och ekonomisk historia som även politisk historia. I framställningen integreras även den arkeologiska och kulturgeografiska forskningens resultat. Dahlbäck har lyckats väl med sin krävande uppgift. På ett förtjänstfullt sätt och i högre grad än i de övriga avsnittens granskas den svenska utvecklingen mot bakgrunden av internationell forskningsdebatt, och författaren lyfter också fram sådana problemkomplex som väntar på fördjupad eller omprövande behandling.

Dahlbäcks framställning visar att det i Sverige för närvarande inte upplevs som särskilt angeläget att för hög- och senmedeltidens vidkommande utforska Sveriges roll i Östersjöområdet och den svenska expansionen i öster. Detta illustreras t.ex. av att Hain Rebas undersökning *Infiltration och handel. Studier i senmedeltida nordisk baltikumpolitik* från år 1976 inte omnämns.

I avsnittet om konsthistoria av Mereth Lindgren dominerar kyrkoarkitekturen och övrig kyrklig konst. Denna presentation visar åskådligt hur det med konstvetenskaplig metodik är möjligt att belysa medeltids-

människans mentalitet samt medeltida samhällsstrukturer. Åke Andrén åter visar i sitt avsnitt hur resultaten från andra discipliner såsom arkeologi och konsthistoria bidrar till att öka kunskapen om och förståelsen av den kyrkliga utvecklingen.

Av Monika Asztalos presentation av forskningen rörande medeltidens lärda kultur framgår att det i Sverige satsas betydande resurser på ett flertal projekt, som har till syfte att inventera och katalogisera i Sverige bevarade latinska texter från medeltiden samt att utge texteditioner. Thorsten Andersson belyser i sitt avsnitt på ett åskådligt sätt hur man inom fornsvensk språkforskning med hjälp av person- och ortnamnsbeståndet strävar efter att klarlägga organisatoriska och sociala strukturer i det svenska samhället vid övergången från förhistorisk tid till medeltid.

Med *Svensk medeltidsforskning i dag* har den av medeltiden intresserade fått ett behändigt hjälpmedel för att orientera sig i aktuell svensk medeltidsforskning. Översikten kommer säkerligen även att befrämja tvärvetenskaplig behandling av centrala frågekomplex inom medeltidsforskningen. Ett författar- och ett sakregister höjer verkets användbarhet.

Eljas Orrman

Åboländsk kolonisationshistoria

"Finska skären". Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet till dess 50-årsjubileum 1990, red. av Kurt Zilliacus. 379 s. Helsingfors 1990.

År 1386 omnämndes de "finska skären" för första gången i skrift. Det var då en beteckning på (Egentliga) Finlands skärgård, den som numera kallas Åbolands skärgård. Åboland är emellertid en sentida beteckning. Den myntades på 1920-talet av Hugo Ekhammar och var ett resultat av sekelskiftets nationalitetsrörelser. Om dessa huvudsakligen svenskspråkiga skärs äldre historia har utkommit en vacker och välskrivna bok. Det är Konstsamfundet som på detta utomordentligt lämpliga sätt manifesterar sin femtioåriga tillvaro. Boken består av fem bidrag, skrivna av företrädare för skilda discipliner. Tapani Tuovinen behandlar området utifrån det arkeologiska perspektivet; bland annat finns en nyttig och grundlig genomgång av de skilda typer av fornlämningar som

påträffas i skärgården. Den begränsas inte enbart till forntiden; även medeltida artefakter, t.ex. kapell, har sin plats här. Den mänskliga närvaron har en lång historia i dessa trakter. Skären började befolkas redan under stenåldern. Tuovinen för en intressant diskussion kring förutsättningarna för människans bosättning, försörjning och sociala organisation i den ur havet uppstigande skärgården i ett långt tidsperspektiv. Det arkeologiska materialet belyser de långa strukturerna i historien: boplatser, hamnar och näringar har en påtaglig kontinuitet.

En "hjälpvetenskap" av stor betydelse för den äldre, skriftlösa historien är pollenanalysen. Irmeli Vuorela presenterar i sitt bidrag mycket intressanta resultat, nämligen att jordbruket har en 3000-4000 år gammal historia i skärgården. Ortnamnsforskningen finns representerad med två bidrag, ett om de finska ortnamnen av Ritva Liisa Pitkänen och ett om de svenska av Kurt Zilliacus. Några bidrag kretsar sålunda kring en viss typ av källmaterial, vilket i sin tur utgör grunden för specialvetenskaper. I historikern Eljas Orrmans bidrag om den svenska bebyggelsen och näringslivet i skärgården under medeltiden utgör det skriftliga källmaterialet, inte minst kvarlevorna från 1500-talets kameralistiska förvaltning, grunden för framställningen. Men Orrman, vars bidrag är det kanske mest problemorienterade (vid sidan av Tuovinen), för förtjänstfullt in även annat material i sin diskussion av utvecklingen. Såväl Orrman som Tuovinen relaterar dessutom skärgården till ett större geografiskt sammanhang.

*

"Finska skären" har sålunda en tvärvetenskaplig uppläggning. I stort stannar dock den ambitionen vid att skilda vetenskaper ger sina tolkningar, till stor del konvergerande, utifrån "sina" specifika källmaterial och metodologier. Slutsatser och hypoteser kan vara mer eller mindre preliminära, men i sin helhet ger boken en mycket god bild av utvecklingen under forntid och medeltid i Åbolands skärgård. Boken är i den meningen en välkommen pionjärinsats. Stundom, det gäller bland annat arkeologin, är den empiriska grunden bräcklig; området är bristfälligt undersökt. Bidragen pekar samtidigt på nya spännande forskningsområden. Dessutom har säkerligen andra, men här orepresenterade, vetenskaper, exempelvis kulturgeografin, viktiga bidrag att ge i framtiden. Det är vetenskapligt kvalificerade texter, men de tillgodoser troligen även kravet att kunna läsas av en historieintresserad allmänhet. Möjligen är det denna populariserande ambition som är förklaringen till att det, tyvärr, saknas notapparater.

En stor förtjänst är att skilda metodologiska och forskningshistoriska problem uppmärksammas. Särdragen i denna regions äldre historia framträder tydligt. Den åboländska skärgården har i det moderna och

urbana samhället blivit en periferi med stora strukturella problem. Men av t.ex. Orrmans bidrag framgår det centrala och ekonomiskt gynnsamma läge området hade under medeltiden. Reval och Stockholm blev då de stora metropolerna i norra Östersjöområdet och mitt emellan dem låg Åboland med sin skärgård. Konsumtionsbehovet, inte minst av fisk, i storstäderna medförde att skären blev ett mycket dynamiskt område ur ekonomisk synpunkt.

Men bokens tvärvetenskapliga uppläggning och dess karaktär av antologi medför att en syntetiserande sammanfattning lyser med sin frånvaro. De enskilda resultaten borde ha sammanfogats till en åtminstone preliminär helhetstolkning. Visserligen må finsk respektive nordisk onomastik vara skilda discipliner, men eftersom båda är representerade hade en kortare diskussion av exempelvis likheter och skillnader mellan de två språkens "ortnamns-kulturer" bland skären fyllt en viktig funktion. Återspeglar de till exempel skilda närings- och bosättningsstrukturer?

*

Ett centralt problem som framträder i flere bidrag är den svenska bosättningens ålder. När kom svenskar med svenskt språk till de finska skären? Det finns även en följdfråga: fanns det finnar där tidigare? Den sistnämnda frågan belyses främst av Pitkärens bidrag, vilket huvudsakligen utgör en sammanfattning av hennes avhandling *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö* (1985). Här analyseras de daterbara finska länenamnen, d.v.s. de finska ortnamn eller ortnamns-element som bevarats i svenska namn. Dateringen av de finska namnen sker huvudsakligen utifrån höjdhöjningarna. Landhöjningen har under forntid och medeltid radikalt förändrat det landskap människan kunnat utnyttja och namnge. Pitkären konstaterar att det finns vissa "mycket gamla" finska ortnamn; vanligen är det namn på större öar, bland dem de blivande sockennamnen Korpo och Pargas. I andra delar av skärgården, främst Kimitolandet, finns dock förhållandevis få finska namnelement. Det fanns en väl etablerad finsktalande befolkning i skärgården vid tiden före den svenska bosättningen. De finska ortnamnen vittnar om en befolkning som var både boskapsskötande och jordbrukande, vilket Pitkären karakteriserar som ett avancerat erämarksbruk. Att finska namn övertagits av en svensktalande befolkning tyder också på att tvåspråkighet förekom. Kanske skall man härav dra slutsatsen att under forntid och medeltid fanns ej någon skarp språkgräns.

Orrman för en mycket allsidig diskussion kring den svenska bosättningens ålder. Det skriftliga källmaterialet från Finlands (och Sveriges) medeltid är, som bekant, magert och fragmentariskt bevarat. Till stora delar bygger Orrman därför sin framställning på 1500-talets mer "fullständiga" kamerala material. Utifrån de varierande skattesystemen i söd-

ra Finland, rekonstruerar han retrospektivt olika faser i kolonisationen. Härvidlag har Orrman också kunnat bygga på Väinö Voionmaas grundläggande studie *Suomalaisia keskiajan tutkimuksia* från 1912. I Egentliga Finland fanns sålunda två typer av matskott: i spannmål enligt finsk rätt samt i smör enligt svensk rätt. Den finska rättens matskott sammanfaller med de områden som har järnåldersgravar, d.v.s. de äldst befolkade områdena. Den svenska matskotträttens område utgjordes av skärgården och de delar som uppodlades först i början av medeltiden samt de mer perifera finskspråkiga områdena inne i landet.

Det fanns vidare en noterbar skillnad mellan västra och östra Nyland. Av de olika skatter som uttogs kan man, enligt Orrman, dra slutsatsen att under slutet av 1200- talet hade västra Nyland en betydligt tätare bebyggelse. Det fanns fler skatteenheter. Det tyder på en äldre bebyggelse. Den har haft tid att växa till sig och skillnaderna kan sålunda förklaras av att de skilda delarna av Nyland koloniserats i skilda etapper. I och för sig kan detta naturligtvis också tolkas som att det finns en kronologisk skillnad inte bara beträffande bosättningens ålder utan även beträffande statsmaktens närvaro i olika områden. Den medeltida statsmaktens möjligheter att kontrollera skilda områden har gradvis tilltagit under medeltiden. Det är kanske denna ökning av statsmaktens funktioner och möjligheter i skilda lokala samhällen som främst återspeglas i denna noterade skillnad.

Orrman utnyttjar dessutom såväl arkeologiska som språkvetenskapliga kriterier för att tidfästa den svenska kolonisationen. Ett hedniskt gravskick i Sverige med högar resta över de avlidna skall vid mitten av 1000-talet ha övergivits; detta berodde på ett kristet inflytande. Eftersom denna typ av hedniskt svenska gravar saknas öster om Skiftet skulle sålunda mitten av 1000-talet vara en terminus post quem för den svenska kolonisationen. Det torde dock vara besvärligt att fastställa en sådan momentanartad omvandling av gravskicket. Dessutom har det förekommit regionala skillnader i Sverige. Detta högggravskick indikerar dock inte bara hedendom utan även en social stratifiering. Det var troligen reserverat för ett ledande skikt i samhället. Möjligheten finns att den sociala och stratifierade struktur detta gravskick representerade aldrig överfördes till Finland. De som koloniserade kan ha haft en annan social bakgrund.

Även om indicieargumentering måste tillämpas är Orrmans slående slutsats, att den svenska bosättningen inte kan föras längre tillbaka i tiden är till mitten av 1100- talet. Samtidigt bör den svenska bosättningen ha varit väl etablerad före mitten av 1300-talet, då den stora senmedeltida "agrarkrisen" satte in. Efter den kan knappast någon kolonisation ha förekommit. Det är av stor betydelse att Orrman betonar det diskontinuerliga i den svenska kolonisationen i det nuvarande Finland. Det fanns inte ett stort kolonisationsföretag. I stället måste man räkna med

skilda vågor. Under en första fas etablerades en svensk bosättning på de stora, inre öarna i skärgården, i Pargas och Kimito. Därefter har en expansion skett mot den yttre skärgården. Samtidigt skall östra Nyland ha koloniserats. En tredje fas skall ha utgjorts av etablering av svensk bosättning i kungsgårdslänen i Sagu och Bjärnä samt vid åbobiskopens fäste Kustö i Pikis. Denna sista fas är alltså intimt förknippad med etablerandet och befästandet av kungamaktens och kyrkans närvaro och kontroll.

*

Denna Orrmans rekonstruktion av kolonisationsförloppet överensstämmer väl med Zilliacus' resultat. Denne systematiserar skilda typer av svenska ortnamn och kartlägger den specifika "namnkulturen" i undersökningsområdet. Att rekonstruera en historisk process utifrån enbart ortnamn är vanskligt, men Zilliacus ger en intressant, tentativ skiss av händelseförloppet; det sker utifrån skilda typer av svenska gårdsnamn i södra Finland. Den tidigaste svenska kolonisationen skall ha ägt rum i västra Nyland och på Kimitolandet. Den svenska bosättningen i Korpo och Nagu tillhör en senare fas. Detta är mycket intressant sett i relation till den varierande förekomsten av finska namnelement. Här kunde en jämförande finsk-svensk ortnamnsdiskussion ha förts längre.

En samstämmig bild av skilda faser i den svenska kolonisationen framträder sålunda. En fråga inställer sig: har dessa "faser" eller "vågor" av svensk kolonisation haft samma bakgrund? Har de varit likartade till sin organisation? Orrman betraktar kolonisationen, den svenska expansionen, som relaterad till ett "Svearike" eller en svensk statsmakt, vilken upplevde storhets- och svaghetsperioder, vilket i sin tur påverkat möjligheterna för svensk bosättning i Finland. Stundtals är den försvagad till följd av kampen mellan hedendom och kristendom och de rivaliserande kungaätterna. Men är det denna tidigmedeltida svenska statsmakt, om vilken vi egentligen vet ganska litet, som har varit promotor för den svenska bosättningen? Vilka förutsättningar fanns i det "egentliga" Sverige för denna Drang nach Osten? Var det en bondekolonisation eller var det en centralstyrd expansion? Den svenska bosättningen i olika delar av det nuvarande Finland kan ha en historia som skiljer sig, åtminstone delvis, från den svenska statsmaktens och den kyrkliga organisationens närvaro och maktbefogenheter. Förhållandet mellan korståg och kolonisation kunde ha problematiserats. Mellan de historiskt kända, d.v.s. skriftligt omtalade, korstågen till Finland, från Erik den helige över Birger jarl till Torgils Knutsson, skedde betydande utvidgningar av den svenska statsmaktens maktpotentialer. Sambandet mellan politisk makt och svensk bosättning bör därför ha förändrats radikalt över tid.

*

Denna bok bjuder alltså på en fascinerande läsning. Den klarlägger väsentliga aspekter av den åboländska skärgårdens äldre historia med många spännande, men ingalunda spekulativa, förklaringar och hypoteser. Kanske skall man inte enbart betrakta problematiken kring den svenska kolonisationen retrospektivt utifrån sentida språkliga förhållanden, utan även diskutera samspelet mellan demografiska, sociala, militära och politiska orsakerna till det svenska landnåmet och dess lokala, finska förutsättningar. Behovet av tvärvetenskapliga angreppssätt framstår ävenledes som angeläget. För fortsatt forskning finns här en god grund.

Thomas Lindkvist

Klimat och bebyggelseutveckling

Reijo Solantie, *The Climate of Finland in Relation to its Hydrology, Ecology and Culture*, Finnish Meteorological Institute Contributions 2. 130 s. Helsinki 1990.

Klimatet är en av de ekologiska faktorer som inverkar på förutsättningarna att idka jordbruk. Intresset för sambandet mellan bebyggelseutveckling och klimatet är inte någon ny företeelse bland vare sig historiker eller meteorologer. Detta frågekomplex har redan under lång tid varit föremål för ett betydande intresse ur olika synvinklar. I Reijo Solanties doktorsavhandling, som är en sammanfattning av resultaten i ett flertal tidigare studier av författaren, ligger huvudintresset på klarläggandet av de klimatologiska variationerna i de olika delarna av Finland och i den inverkan variationerna har på förutsättningarna att idka jordbruk.

Det primära syftet med undersökningen är att exakt fastställa gränserna för klimatzonerna i Finland och att fastställa värden för ett antal parametrar och variabler, som är av betydelse för skiljandet av zonerna från varandra. Zonerna indelas ytterligare i klimatologiska regioner, varvid särskilt effekterna av sambandet mellan snödjup och tjäldjup beaktas. Förutsättningarna för skogsbruk, trädgårdsodling och jordbruk dryftas därefter mot bakgrund av klimatvariationerna. Undersökningen avslutas med att författaren granskar den fasta bosättningens utbredning i Finland från tiden kring tideräkningens början ända fram till våra dagar mot bakgrund av de varierande klimatförhållandena i landets oli-

ka delar. För de äldre tidernas vidkommande grundar sig framställningen huvudsakligen på en utförligare studie i *Fennoscandia Archaeologica*.¹

Behandlingen av klimatförhållandenas inverkan på förutsättningarna att bedriva jordbruk i Finland grundar sig i undersökningen på det axiomatiska antagandet att höstrågen varit det dominerande sädesslaget fr.o.m. järnåldern ända fram till slutet av den förindustriella tiden. Sålunda skulle de klimatologiska förutsättningarna för rågodling ha varit den faktor som bestämt bebyggelseexpansionens riktning. Bosättningen skulle således under järnåldern ha varit begränsad till de regioner, som erbjöd de gynnsammaste betingelserna för odling av höstråg i åker. Därefter skulle bosättningen successivt som en följd av ett växande befolkningstryck ha brett ut sig till de näst gynnsammaste områdena o.s.v. På samma sätt skulle de svedjebrukande savolaxarnas bebyggelseexpansion ha bestämts av de klimatologiska förutsättningarna för odling av svedjeråg. Författaren kommer sålunda till slutsatsen att gränsen mellan de västliga och östliga dialekterna i finskan är klimatologiskt betingad och följer den linje där missväxtrisken för både åkerråg och svedjeråg är lika stor (s. 100).

Uppfattningen om rågens dominans bland de odlade sädesslagen motsvarar situationen i slutet av den förindustriella perioden. Solantie utgår således från antagandet att situationen i detta avseende i stort sett varit oförändrad fr.o.m. järnåldern. Den lokalhistoriska forskningen, såväl landskapshistorieverkan som sockenhistorierna, visar dock mycket entydigt att läget tidigare varit annorlunda. Fr.o.m. mitten av 1500-talet är det möjligt att få en uppfattning om relationerna mellan de olika sädesslagen. Då dominerade kornodlingen i åkerbruksområdet i landets inre delar samt i Österbotten och vissa regioner av Nyland. Under senare hälften av århundradet och under de följande århundradena expanderade rågodlingen på de övriga sädesslagens bekostnad. Situationen har varit likartad i Sverige; under medeltiden dominerade kornodlingen fullständigt i Norrland och i Mälardalskapen har rågen först under senmedeltiden börjat få en central betydelse bland de odlade sädesslagen, såsom senast visats av Janken Myrdal.² Det är således svårt att tänka sig att rågen spelat en så avgörande roll i den fasta bosättningens expansion i Finland som Solantie gör gällande.

Presentationen av den fasta bosättningens utbredning sker mycket schematiskt utgående från de "riskzoner" som konstruerats i undersökningen. Sålunda konstateras kategoriskt (s. 102) att bosättningen först

¹ Reijo Solantie, 'Climatic conditions for the cultivation of rye with reference to the history of settlement in Finland', *Fennoscandia Archaeologica* V, s. 3-20.

² Janken Myrdal, *Medeltidens åkerbruk, Agrarteknik i Sverige ca 1000 till 1520*, Nordiska museets Handlingar 105 (Borås 1985), s. 64-67.

efter 1720 överskridit den i undersökningen konstruerade yttersta gränsen för ett subsistenssäkrande jordbruk. Publicerade historiska bebyggelsekartor samt lokalhistoriska arbeten visar dock entydigt att den fasta bosättningen redan under senare hälften av 1500-talet och 1600-talet överskridit denna gräns. Sålunda har gränsregionerna mellan Österbotten samt Satakunda, Tavastland och Savolax i början av 1700-talet haft en gles fast bosättning som till stor del var koncentrerad till närheten av vattendragen.

För Solantie är det endast de klimatologiska faktorerna som har betydelse för bosättningens utbredning; alla andra ekologiska faktorer fränkänns så gott som all betydelse i detta avseende. Detta illustreras åskådligt av resonemanget om lokaliseringen av satakundabornas och tavasternas fångstområden, erämarker, vid mitten av 1500-talet. Författaren konstaterar utan några reservationer, att erämarksbesittningarna var belägna inom den zon där missväxtrisken för råg låg mellan 20 och 25%, med den uttalade tanken, att en risk på över 25 procent omöjliggör en på jordbruk grundad existens (s. 96–97). En granskning av det material som använts för denna slutsats ger dock vid handen, att erämarksplotterna i början av nya tiden var grupperade längs de vattendrag som flöt ned mot medeltidens bebyggelsecentra och att fångstområdena i stort sett upphörde vid vattendelarna; denna lokalisering ter sig naturlig om man beaktar att det var lättast att med båt transportera ödemarkens hävor nedströms.³

Solantie tillmäter inte heller jordmånens beskaffenhet i odlingsskiktet någon som helst betydelse för bosättningens lokalisering i det förindustriella samhället, fastän denna faktors betydelse i flera sammanhang betonats under den senaste tiden.⁴

Uppfattningen att den fasta bosättningens etablering uteslutande bestämts av de lokala klimatologiska förhållandenas gynnsamhet eller ofördelaktighet för odlingen av råg – antingen åkerråg eller svedjeråg – leder till slutsatser som är ohållbara. Huvudsakligen på grund av att de inre delarna av Nyland är ofördelaktiga för odling av råg i åker och att

³ *Suomen historian kartasto – Atlas of Finnish History*, 2d rev. ed., ed. by Eino Jutikkala (Porvoo–Helsinki 1959), karta 4. – Jfr även Armas Luukko, *Keskiaika ja 1500-luku*, Etelä-Pojanmaan historiaa II (Helsinki 1950), karta s. 97; Seppo Suvanto, *Keskiaika*, Satakunnan historia III, s.l. 1973, s. 135–137.

⁴ Suvanto, s. 198–201, 221–222; Heikki Junnila, *Eräkaudesta isoonvihaan*, Järvisseudun historia I (Vaasa 1983), s. 318–339. Eljas Orrman, 'Om geologiska faktorerers inverkan på bebyggelsen i södra Finland mot slutet av järnåldern och under tidig medeltid', *HTF* 1987, s. 169–188. – Jfr även Jussi-Pekka Taavitsainen, *Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen*, FFT 94 (Helsinki 1990), fig. 25 s. 66; denna undersökning har utkommit efter Solanties avhandling.

svedjebruk ännu i sen tid bedrivits i dessa regioner, kommer författaren till slutsatsen, att det på 1300- och 1400-talen har skett en karelsk invandring till Nyland som skulle ha sträckt sig ända till Karis, Pojo, Tenala och Västanfjärd. Han förbiser dock att dessa regioner redan på 1300-talet var bebodda eller nyttjades av tavaster och nylänningar. Kustregionerna i Nyland hade en svensk bosättning och de inre delarna en finsk med Egentliga Finland och Tavastland som utgångspunkt. Källläget är för 1300- och 1400-talens vidkommande trots allt så pass gynnsamt att de oundvikliga konflikterna borde ha avsatt spår i det bevarade källmaterialet, om karelare verkligen invandrat till Nyland under de nämnda århundrandena.

I undersökningen hävdas också att den mytiska välståndsalstraren Sampo avsåg den östliga svedjerågen; på inget sätt antyds att det finns ett stort antal konkurrerande tolkningar om vad Sampo kan ha avsett och en omfattande litteratur i ämnet. Också lokaliseringen av tidiga industrianläggningar till Finlands sydkust ses primärt som en följd av klimatet; en talrik jordlös befolkning utan fast boplats i det nyländska svedjebruksområdet skulle enligt Solantie vara den avgörande faktorn för lokaliseringen av järnbruken och övriga industrianläggningar. Bakom detta resonemang ligger tanken, att eftersom svedjebruket var allmänt i de inre delarna av Nyland, så har detta nödvändigtvis förutsatt en talrik jordlös arbetsreserv på samma sätt som i Savolax. En sådan slutsats kan dock inte utan vidare dras. T.ex. i Hausjärvi socken, där svedjebruket ännu under förra hälften av 1800-talet hade exceptionellt stor betydelse, var antalet backstugusittare och inhysningar inte särskilt betydande.⁵

Slutsatserna om socio-ekonomiska förhållanden underbyggs av författaren i flera fall knappast alls. Ofta nöjer han sig med konstaterandet att något "obviously" förhåller sig på ett visst sätt. Den existerande forskningens resultat har synbarligen nyttjats endast i ringa mån. I litteraturförteckningen saknas bl.a. översiktsverket *Suomen taloushistoria I–III* (1980–1983) samt Sven-Erik Åströms tankeväckande studie *Natur och byte* (1978). Med nyare lokalhistoriska arbeten hade det varit möjligt att med tillräcklig exakthet klarlägga den förindustriella agrara bebyggelsens lokalisering i förhållande till vattendrag, höjdnivåer och olika slag av jordarter.

De regionala och lokala variationerna i klimatet har helt klart inverkat på förutsättningarna att med framgång bedriva jordbruk i sådana margi-

⁵ Arvo M. Soininen, *Vanha maataloutemme*, Historiallisia Tutkimuksia 96 (Helsinki 1974), s. 55–57. Oiva Keskitalo, *Hausjärven historia* (Hämeenlinna 1964), s. 303–312, 238–239. – Man kan inte heller utgå från antagandet att ett stort antal obesuttna ännu under senare hälften av 1700-talet skulle saknas i befolkningsstabeller och kyrkliga befolkningsregister.

nalområden som Finland. Detta innebär dock inte att övriga ekologiska faktorer saknat betydelse för bebyggelseexpansionens förlopp; metoden att koncentrera intresset till en enda ekologisk faktor eller grupp faktorer och sedan förklara alla företeelser i bebyggelseutvecklingen med den, leder knappast till trovärdiga konklusioner. Trots det monokausala synsätt som genomsyrar undersökningen har arbetet dock den förtjänten att den fäster uppmärksamhet vid att klimatet bör beaktas som en inte oväsentlig faktor, som i samspel med andra faktorer har influerat bebyggelseutvecklingen.

Eljas Orrman

Rotesoldater i rad

Jari Niemelä, *Tuntematon ruotusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa* [Den okände rotesoldaten. Manskapets sociala och ekonomiska ställning i den indelta armén i Satakunta i slutet av svenska tiden]. Historiallisia tutkimuksia 157. 221 s. Helsinki 1990.

I sin doktorsavhandling granskar Jari Niemelä hur den indelta arméns manskap rekryterades samt soldaternas sociala bakgrund och ekonomiska ställning från 1776 till arméns upplösning 1809 samt hur soldaterna därefter placerade sig i samhället på 1810-talet. Undersökningen bygger i huvudsak på arkivmaterial från armén och församlingarna; för att utröna soldaternas ekonomiska ställning har Niemelä ytterligare utnyttjat domböcker. Han har undersökt hur rotesoldaternas barn placerade sig i samhället med hjälp av två urval, för åren 1770–1779 och 1795–1804.

I motsats till vad titeln låter förstå omfattar undersökningsområdet inte hela Satakunta, utan tre socknar, den ståndspersonsdominerade kustsocknen Euraåminne, den gamla jordbrukssocknen Loimijoki i landskapets södra del och den sent koloniserade socknen Ikalis i norr. Författaren hoppas utan vidare kunna generalisera resultaten från dessa exempelsocknar till att gälla hela Satakunta, i själva verket hela södra Finland. Detta måste närmast betraktas som en trossak. Snarare kan man fråga sig varför exemplen måste tas just från Satakunta, varför inte med en gång välja dem från ett större område?

Författaren uppger att han uttryckligen vill undersöka soldaterna och deras levnadslöpp. Männens familjeförhållanden ingår i undersökningen därför, att författaren med deras hjälp vill åskådliggöra rotesoldatsfamiljernas "i första hand förklarande relationer" till andra grupper i samhället (s. 16). Vad författaren avser med den citerade satsen får dock aldrig någon närmare förklaring.

Niemelä presenterar utförligt, på åtta och en halv sida, de källgrupper han använt och de problem som ansluter sig till dem. Vid behandlingen av de ekonomiska och sociala förhållandena i undersökningsområdet nöjer han sig med drygt fem sidor och närmast med att presentera kvantitativa förskjutningar i storleksförhållandena mellan de viktigaste socialgrupperna 1775-1835. Författaren utnyttjar till övermått ett tabellariskt framställningsätt, han har klämt in 23 numrerade tabeller och ett antal onumrerade på drygt 180 textsidor. Man kan ställa frågan om hur meningsfullt detta är, i synnerhet då det framgår av tabellerna över t.ex. soldaternas föräldrar, yrket före soldattjänsten, hustrurnas faders yrken m.fl., att omkr. hälften av fallen hamnat i kolumnen för "uppgift saknas". Tabellernas förklaringsvärde är mycket ringa t.ex. då det gäller att utreda soldathustrurnas bakgrund. Uppgifterna rörande faderns yrke och kvinnans eget yrke har klämts in i samma tabell.

Granskningen av såväl soldaternas egen som deras hustrurs sociala bakgrund visar en övervikt för å ena sidan bönder, å andra sidan rotesoldater. Böndernas andel av rotesoldaterna minskade med tiden, vilket berodde på att torparväsendet expanderade. För den arvinge som fick ge sig iväg från hemmanet var ett eget torp ett mera lockande alternativ än ett soldattorp. Eftersom rekryteringen från andra grupper också minskade, växte andelen soldater som kom från soldatklassen i motsvarande grad. Också i detta avseende kan man iakttä ett slags "ökande ståndsslutenhet", även om rotesoldaterna som yrkesgrupp givetvis inte kan jämföras med t.ex. prästerskapet.

Den minskande andelen bondsöner bland dem som sökte sig till soldatyrket visar att detta inte var särskilt populärt, men det förefaller som om det skulle ha berett Niemelä stora svårigheter att konstatera detta. Han skriver nämligen, att "orsaken till rotesoldatsyrkets höga allmänna kontinuitet från far till son uppenbarligen har varit yrkets stora dragningskraft inom den egna gruppen och faktorer som stötte bort män ur andra samhällsgrupper" (s. 46). Niemelä hävdar att rotesoldaternas ekonomiska ställning allmänt taget var god och hänvisar till de 34 bouppteckningar efter soldater eller soldathustrur som han har funnit. På basen av dessa antar han att rotesoldaternas tillgångar höll sig i samma storleksklass som torparnas eller hantverkarnas. T.o.m. de bouppteckningar han hittat vittnar dock snarare om knappa förhållanden än om att soldaterna skulle ha varit välbärgade (s. 130-143). Och då man vet att de medellösa sällan efterlämnade något som kunde upptas i en

bouppteckning borde författaren ha undvikit att kategoriskt konstatera, att "bland de faktorer som lockade rekryter till yrket kan rotesoldatens mycket goda ekonomiska ställning ha varit den viktigaste" (s. 46). Undersökningar rörande fattigvården visar, att gamla soldater och deras änkor under 1700-talet rent av utgjorde den största enskilda understödstagargruppen, men Niemelä har synbarligen inte känt till dessa undersökningar. Däremot har han dragit alltför optimistiska slutsatser, t.ex. av att många soldater hade rätt att bo på sina rotetorp till sin död.

Den kanske mest givande delen av Niemeläs undersökning gäller soldaternas placering i samhället efter 1809. Soldaternas och deras ättlingars väg ledde i de flesta fallen dem till den obesuttna befolkningen, i mindre utsträckning till torparkategorin; endast i 10 fall av 900 blev någon av dem bonde. Det är ett ganska osmyckat budskap.

Jari Niemeläs avhandling hör till samma forskningstradition som Ulla Heinos undersökning om hantverkarna i Satakunta på 1600-talet och Raimo Rantas om hantverkarna i Österbotten på 1700-talet. De hör till en socialhistorisk skola i Åbo vars målsättning är att kartlägga det gamla landsbygdssamhällets olika socialgrupper. Niemelä följer troget skolans principer. Undersökningen gäller framför allt källor, källkritiken uppfattas som själva forskningsmetoden. Det har sagts att skolan representerar en inriktning på kartläggande grundforskning, som kännetecknas av att en samhällslig infallsvinkel saknas och att denna ersatts med någotslags geografiskt perspektiv. Karakteristiken passar helt och fullt in på Niemeläs undersökning. Han har suttit flitigt i arkiven, alla uppgifter om rotesoldater i källorna har excerperats och uppställts i tabellform. Texten går i huvudsak ut på att förklara tabellerna.

Kanske åbobornas vetenskapsideal, att dra fram "ny kunskap" i dagsljuset ur arkivens gömmor är ett tillräckligt kriterium på forskning. Också Niemelä producerar "ny kunskap", men när man har läst boken är det fortfarande oklart vilken ställning rotesoldaterna egentligen intog i sina egna samfund. Och det värsta är att läsaren blir tvungen att stirra på leden av rotesoldater så ingående, att det samhälle där de levde, arbetade, kämpade, åldrades och dog helt kommer i bakgrunden. Niemelä kommer med mycken ny kunskap om rotesoldaterna, men endast litet om deras samhälle. För historiker som forskar i samhället under 1700-talet och början av 1800-talet är Niemeläs undersökning givetvis till stor nytta som källutgåva.

Panu Pulma

Två arbeten i stort sett om vinterkriget

Lauri Haataja, *Kun kansa kokosi itsensä. Suomalaisten talvisota* [När folket tog sig samman. Finländarnas vinterkrig]. Tammi. 295 s. ill. Helsinki 1989.

Hannu Rautkallio, *Talvisodan Erkko ja amerikkalaiset yhteydet* [Vinterkriget's Erkko och kontakterna till Amerika]. Art House. 217 s. Helsinki 1990.

Pol. lic. Lauri Haataja uppger att hans nyaste arbete behandlar vinterkrigets anda, dess uppkomst och verkningar. I själva verket förgrenar sig framställningen åt så många håll att det tema som uppges vara det centrala kommer i bakgrunden. När boken dessutom rätt strikt håller sig till året 1939 och vintern 1940 kan man inte säga att författaren ens skulle försöka utreda den ofta omtalade enighetens bakgrund.

Haatajas bok är inte någon egentlig undersökning, utan ett flytande skrivet rapsodiskt reportage. Han har indelat sin framställning i fyra huvudkapitel, under vilka han grupperat en hel rad essäistiska underkapitel som behandlar olika ämnen. Resultatet är en oklar och rätt oinformativ innehållsförteckning som inte fungerar ens som ett anspråkslöst sakregister. Man kan på goda grunder vara oense med författaren om bokens uppläggning.

Texten på bakpärmen utlovar "ny kunskap, nya synpunkter på vinterkrigets händelser". Haataja kommer också med en del långtgående påståenden, men då de inte underbyggs med källor förblir det en trossak vilket värde man vill tillmäta dem. Här och där uppges nog utan närmare specifikation, nästan hemlighetsfullt, att författaren skulle ha haft tillgång till material som inte utnyttjats tidigare, också från Sovjetunionen, men vi får inte veta vad detta består av; en "översikt över källorna" på 26 rader räcker inte. Som den viktigaste källan för nya fakta framstår president Kallios arkiv, som enligt Haataja stått "utom räckhåll för vinterkrigslitteraturen". Påståendet är på sin höjd en halvsanning, Kari Hokkanen har använt samma material i sin biografi över Kallio från 1986. Man kan vidare konstatera att Haataja inte kommer med tillägg i sak till den bild Hokkanen tecknade av vinterkriget's president.

Man får intrycket, att Haataja skrivit sin bok på basen av existerande framställningar och sedan dekorerat dem med Kallio-citat och små fakta ur presidentens arkiv. Ett sådant tillvägagångssätt skulle också förklara bokens svagheter. Ett ytligt tillvägagångssätt har medfört felaktigheter och tvivelaktiga påståenden, liksom även nytolkningar som inte har stöd i källorna. Sälunda hävdar författaren t.ex. att finländarna under Mosk-

va-förhandlingarna var så omedgörliga emedan eftergifter hade kunnat leda "till en intern sammandrabbning och till att militärledningen eller kanske skyddskårerna hade drivits till öppet motstånd". Man undrar om Haataja tänkt igenom hur skyddskårerna, vilkas självständiga verksamhet i praktiken upphört i och med mobiliseringen, kunde ha genomfört en kupp utan män! Skyddskåristerna hade ju spritts ut i olika truppförband längs hela den kommande krigsteatern. Och varför skulle den högsta militärledningen, som förhöll sig smidigare till Moskvas krav än regeringen, ha satt sig till motvärn därför att också regeringen slog in på dess linje!

Haataja har lyft fram Kallio som bokens "hjälte". Lösningen torde närmast bero på källäget — annars skulle ju de utströdda Kallio-citaten i texten ha tett sig konstgjorda. Till Mannerheim förhåller författaren sig mer eller mindre schizofrent. Han är frestad att placera marskalken i bovens roll, men förmår sig inte riktigt till detta eftersom han trots allt har en hög uppfattning om denne. Bakpärmens reklamtext nämner "Kallio, Cajander, Erkkö och Tanner: skaparna av vinterkrigets enighet". Var blev Mannerheim, om vilken boken innehåller en hel rad oriktiga uppgifter?

Det är beklagligt när en författare tar upp en fråga, men lämnar behandlingen på hälften. Haataja har funnit en ny hörnsten för vårt lands utrikespolitik, men en som i själva verket inte existerade, d.v.s. Finlands goda namn i Förenta Staterna. Därefter behandlar han den sympati Roosevelt, Hoover och andra visade för Finland. Han generaliserar friskt, men avslöjar inte på vilka grunder. Han ser inte medaljens baksida, utan lämnar saken därhän. Finlands förhandlingar om lån och försök att köpa vapen i USA ledde inte till önskat resultat. Förenta Staternas inställning till Finland före och under vinterkriget var inte så entydigt positiv som Haataja framställer saken.

Det är paradoxalt att *Suomalaisten talvisota* är mest givande då den skildrar ryssarnas vinterkig. Haataja tecknar en mycket trovärdig bild av Kuusinens folkarmés tillkomst och insatser. Genom att citera brev som hittats hos stupade ger han några belysande inblickar i sovjetmedborgarnas vardagsverklighet.

Haataja har lagt stor vikt vid att fånga vinterkrigets stämningar och har vad jag kan se lyckats utmärkt på denna punkt. Det bästa i boken är stilen. Haataja skriver en utmärkt prosa, han behärskar sin penna. Det vore väl ifall han behärskade de frågor han behandlar lika bra.

*

Pol. dr Hannu Rautkallio är en mycket produktiv man. Enligt inledningen har bokens främsta utgångspunkt varit att kritisera den av

J.K. Paasikivi och sedermera Urho Kekkonen "auktoriserade" vinterkrigsförklaringen enligt vilken huvudorsaken till krigsutbrottet var Finlands felaktiga politik. I samma andetag konstaterar Rautkallio, att "också den finländska historieskrivningen tog för vana att upprepa de av Paasikivi kanoniserade domarna". Påståendet ger ingen god bild av författarens beläsenhet eller hans förmåga att förstå vad han läst.

Paasikivis missnöje riktade sig framför allt mot Eljas Erkkö, vars heder Rautkallio nu går in för att återupprätta. I och för sig är Erkkö som utrikesminister ett strålande ämne för forskning, men Rautkallios infallsvinkel är obegriplig. Han dryftar endast en del av dennes verksamhet som utrikesminister och granskar den sektor han skurit ut som en separat företeelse utan att placera in den i ett större sammanhang. Han har inte brytt sig om att dryfta Erkkös ställning i regeringen eller överhuvudtaget det utrikespolitiska beslutsfattandet hösten 1939 och vintern 1940. Boken saknar en ordentlig frågeställning.

Källunderlaget för Rautkallios bok förblir en hemlighet. Han uppger att hans centrala material består av handlingar i State Departments arkiv, men berättar inte vad som avses med satsen: "Delvis har perspektivet vidgats också till London och Paris vid lösningen av frågor i anslutning till den amerikanska vinterkrigsdiplomatin". Rautkallio låter förstå att han utnyttjat också finländska arkivkällor och forskningslitteratur, men meddelar att han i noterna "endast uppgett de mest centrala primärkällorna". Sålunda hänvisar han i Finlands utrikesministeriums arkiv utöver Washington-sändebudet H.J. Procopés rapporter endast till några dokument. Han uppger att han gallrat ut hänvisningar till finländska källor och litteratur eftersom dessas "uppgifter och tolkningar redan tidigare upprepats i många olika sammanhang". Motiveringen är rätt obegriplig. Man skulle tro att en forskare strävar att utnyttja alla relevanta källor och även dokumenterar sin framställning på ett tillräckligt sätt. Eller är det fråga om ett avledningsförsök i avsikt att dölja framställningens smala och ensidiga källunderlag.

Det är högst beklagligt att noter saknas eftersom Rautkallio gärna framför t.o.m. långtgående påståenden; då han inte uppger vad de bygger på är det svårt att ta dem på allvar. Detta gäller såväl Paasikivis som Erkkös förehavanden. Rautkallio hävdar t.ex. att Ryti skulle ha velat placera Erkkö i Stockholm "för att fortsätta sin personliga diplomati också med Washington" (s. 117). Finlands diplomati byggde inte på privatdiplomati via omvägar. Till samma kategori kan man hänföra påståendet, att vad chargé d'affaires ad interim Erkkö hade att säga i Stockholm vägde mera i Washington "än Finlands sittande utrikesministers ord" (s. 185) eller generaliseringen: "I det mest kritiska skedet tog endast Erkkö hand om Finlands intressen och även han via mycket besvärliga kommunikationskanaler" (s. 195). Det finns många motsvarande exempel i texten. Ifall en forskare för fram nya tolkningar och påståen-

den är det också hans skyldighet att argumentera för dem, men Rautkallio försöker inte ens.

Bokens första del går fram till vinterkrigets utbrott och Erkkos avgång från utrikesministerposten. Därefter följer kapitlet "Utrikespolitiskt interregnum". Rautkallio borde ha gjort klart för sig vad ordet betyder. Samma fel förekommer på ett par andra ställen. Det rådde inget interregnum i Finland, ty Rytis regering utnämndes omedelbart då dess föregångare beviljats avsked. Slutet av framställningen är svårgenomträngligare än början, ty författaren har haft svårigheter att hålla Erkko i Stockholm inne i skildringen. Detta avsnitt innehåller rikligt med spekulationer i samma riktning, d.v.s. betonande av Erkkos betydelse utan stöd i källorna.

Tidvis ligger tyngpunkten i framställningen i så hög grad på amerikarnas aktivitet, att den nästan ger intrycket att freden efter vinterkriget slöts mellan Moskva och Washington. Skildringen av USA:s politik är bitvis mycket bristfällig och oklar. Läsaren får ingen klar bild av vad det egentligen berodde på att Finlands ansökan om lån stötte på svårigheter och får inte veta vilken instans som hade rätt att bevilja lån åt Finland och på vilka villkor. Frågan hade kunnat framställas på ett enklare sätt om Rautkallio hade fäst uppmärksamhet vid finländarnas låneprojekt från dess början våren 1939.

Rautkallio är en författare med attityder. Erkko tyckte inte om Paasikivi, alltså gör inte Rautkallio det heller. Utrikesministern nästan avskydde Procopé och inställningen har färgat av sig på författaren. Den sista satsen i bokens löpande text är belysande: "Eljas Erkko teg om sin egen roll och även vinterkrigets fred skrevs på statsrådet J.K. Paasikivis konto." Rautkallios problem är att den roll han bygger upp för Erkko inte är trovärdig. Han påvisar nog tillförlitligt, att denne upprätthöll förtroliga relationer med Förenta Staternas sändebud i Helsingfors och Stockholm, vilket i sig knappast är särskilt märkligt.

*

När man jämför Haatajas och Rautkallios böcker väger den förra tyngre. *Kun kansa kokosi itsensä* är som arbetsinsats överlägsen jämfört med Rautkallios bok. *Talvisodan Erkko ja amerikkalaiset yhteydet* är något av en bottennotering inom forskningen rörande vinterkriget. Författarnas sätt att granska sina ämnen skiljer sig. Haataja behandlar livet under vinterkriget ur många synvinklar. Han skildrar något och förmår erbjuda läsaren mycken information även om det mesta är känt från tidigare. Rautkallio har avgränsat sitt ämne så att undersökningen egentligen inte längre är meningsfull, varav följer att kontributionen är mycket ringa.

Böckerna uppvisar också likheter. Det förefaller som om båda tillko-

mit i brådska utan föregående forskning, vilket framgår av resultatet, särskilt hos Rautkallio. Denne kunde i högre grad överväga vad han sätter till pappers. Författarna är också likartade i fråga om användningen av källor. Båda söker nya källor, den ena från Amerika, den andra från Nivala och Petrozavodsk. Fynden utnyttjas med tanke på deras publicitetsvärde snarare än deras värde för forskningen. Tillvägagångssättet kan också kallas rovdrift med källor. Spaltmillimetrar och försäljningssiffror är primära mål, inte resultat som står sig vetenskapligt.

Kari Selén

DISKUSSION

Sveriges medeltidslagar

Min bok *Sveriges medeltidslagar. Europeisk rättstradition i politisk omvandling*, 1988, har i denna tidskrift anmälts av Heikki Ylikangas. (1988:4, s. 660–62) Recensionen ger en så egendomlig bild av mitt arbete att jag ber att få lämna följande kommentar.

1. Bokens huvudsyfte är att använda de svenska medeltidslagarna som källor för de politiska förhållandena vid lagarnas tillkomst, d.v.s. tiden för slutredaktionen. Utgångspunkten är att medeltidslagarna liksom moderna lagar är resultatet av en kamp mellan olika intressen. Genom att göra en analys av maktstrukturen i lagen får jag en bild av de rådande politiska maktförhållandena vid lagstiftningstillfället, så långt källans räckvidd medger. I inledningen säger Ylikangas att han betraktar denna uppgift som central. Man kunde då vänta att han i fortsättningen skulle ägna sin granskning åt hur jag genomfört den. Men därav blir intet. Hans enda kommentar gäller min metodiska åtskillnad mellan maktfrågor och formfrågor, vilken han helt tycks ha missförstått.

För att i lagmaterialet kunna utskilja det som skulle bli föremål för maktstrukturanalysen måste jag göra antaganden om vilka moment som det stått strid om och vilka som varit politiskt ointressanta. De förra kallar jag maktfrågor, de senare formfrågor. Som exempel kan jag ta bötesbestämmelserna. Deras storlek och vem som skulle få dem betraktar jag som en maktfråga. Hur man skulle beräkna dem, om sårböterna exempelvis skulle räknas efter mansboten eller efter en annan skala, som en formfråga. Maktfrågorna avgjordes av den aktuella politiska situationen vid lagstiftningstillfället. När det gällde formfrågorna kunde den lärde nordiske redaktören välja mellan olika juridiska lösningar i den västerländska skrivna rättstraditionen, förmedlad genom klostrens storproduktion av handskrifter.

Nu påstår Ylikangas att dessa moment "lätt (kommer) att stå i konflikt med varandra". Påståendet är nonsens. Definitionsmässigt är dessa moment skilda åt och någon motsägelse mellan dem finns inte. Nu är

formtraditionen i min teori något mycket mer än utbytbara tekniskt-juridiska lösningar. Jag räknar hit bland annat också allt det som av religiösa skäl inte var förhandlingsbart, som den kristna eden. Jämför härmed Ylikangas besynnerliga slutsats att receptionen var "sekundär" och att man skulle ha kommit till samma resultat utan den.

2. Ylikangas anmälan handlar i övrigt enbart om min teori om den skriftliga receptionen. Jag menar att de första skrivna rättsliga avtalen kom till med kyrkans kolonisering av Norden. De formulerades av de lärda redaktörerna, som var kyrkans män, med hjälp av den rättsliga tradition, som kyrkan var förtrogen med sedan många århundraden tillbaka. Alla de många likheterna mellan västerländska medeltidslagar, mellan exempelvis svenska och ca 600 år äldre langobardiska, förklarar jag således med hänvisning till denna juridiska formtradition.

Den historiska rättskolan i Tyskland i början av 1800-talet formulerade den äldsta förklaringen till de nämnda likheterna: de hade sin grund i en samgermansk ur-rätt. Varje germanstam förvaltade denna rätt muntligt och under århundradenas lopp uppstod vissa skillnader, men de grundläggande likheterna bestod. Teorin om en gemensam ur-rätt är sedan länge övergiven och i stället har man övergått till att förklara likheterna med likheter i samhällsutvecklingen, vad jag kallat parallellteorin. Också den förutsätter den muntliga traditionen.

När man jämför den förklaringen med min måste man ha i minnet vilken typ av överensstämmelser det är fråga om. Vi vet att det fanns en grundläggande likhet i de västerländska samhällenas basförhållanden, då liksom nu, men fråga är om detta kan förklara de delvis detaljerade likheterna i lagarnas juridiska form det här är fråga om. Ylikangas säger att det är "märkligt" att jag "kategoriskt" avvisar den likartade samhällsutvecklingen som förklaring. Det gör jag inte. Jag har prövat bägge förklaringarna under mitt arbete och det resultat jag framlägger har jag funnit vara det med stor marginal mest sannolika. Det märkliga är i stället att Ylikangas inte kräver av sig själv en motsvarande dokumentation för sin åsikt.

Hur vill Ylikangas exempelvis förklara överensstämmelserna i systematiken eller i de ovannämnda skalorna för beräkning av böter mellan lagar, som tillkommit med århundradens mellanrum och på helt skilda platser i Europa? Eftersom Ylikangas avvisar den skriftliga receptionen måste han dessutom kunna göra sannolikt att dessa juridiska figurer traderats muntligt under lång tid. Eller menar han att samhällsförhållandena i Norden på 1200-talet till den grad överensstämde exempelvis med dem i langobardriket mer än ett halvt årtusende tidigare, att de måste producera ett likartat juridiskt formspråk? Det är frågor som måste kunna tillfredsställande besvaras för att parallellteorin ska kunna framträda med vetenskapliga anspråk.

3. Ylikangas behandlar emellertid inte hela den skriftliga receptionen utan endast det avsnitt som gäller Mose lag. Mose lag är enligt min teori grunden för den västerländska rätten. Kyrkan var en maktfaktor redan i de äldsta germansamhällena efter romarrikets fall och bibeln är grunden för dess verksamhet. I Mose lag finns hela programmet för den medeltida straffrätten och rättskipningen.

Men om jag säger att Mose lag utgör grunden för den västerländska rätten, så gäller inte omvänt att allt i den senare kan återföras på den förra. Det är ett enkelt logiskt felslut som Ylikangas gör sig skyldig till, när han påstår att det står i strid med bokens huvudtes, att jag inte visat något samband mellan äktenskapsrätten i medeltidslagarna och i Mose lag. Nu är detta påstående till råga på allt falskt: förbuden mot äktenskap i vissa släktled och i svägerlag har sålunda sin förebild i bibeln. Mannens herravälde över hustrun fastslås vidare med hänvisning till den heliga skrift redan i det äldsta bevarade medeltida lagfragmentet, från 500-talet. Att den romerska rätten sedan får en avgörande betydelse för äktenskapsavtalet i medeltidsrätten är ett välkänt faktum och strider på intet sätt mot min teori.

”Hur kan system som bygger på böter respektive dödsstraff båda i lika grad vara en reception av Mose lag?” frågar Ylikangas. En person med kännedom om ämnet skulle inte ställa en sådan fråga. Mose lag har ingalunda enbart dödsstraff som påföljd. Sakskador samt mindre tillgrepp sonas i princip med böter, som erläggs in natura i form av flerdubbel ersättning av stulet eller skadat gods, en vanlig metod i västerländsk rätt. När det gäller regler för djur som skadar andra djur har jag visat en särskilt nära överensstämmelse mellan nordisk rätt och Mose lag. För personskador tillämpas talionsstraffet, men eftersom dråp i vissa fall kan avlösas med böter bör detsamma ha gällt även sår. Ersättning för läkare utkrävs i Mose lag liksom vanligt är i medeltidsrätten.

Böterna i medeltidsrätten gällde endast dem som kunde betala, de fatiga betalade med sin kropp. Andelar i böterna var en god inkomstkälla för myndigheterna, inte minst för kyrkan, som ofta utkrävde dubbel bot för samma gärning. Det fanns flera intressen som stödde en ökad användning av bötesstraffet. Mot slutet av medeltiden sker en allmän straffskärpning som måste förklaras med ändrade politiska och sociala förhållanden. Att man i svensk rätt inför fler fall av dödsstraff under 1600-talet med hänvisning till Mose lag tar Ylikangas som belägg för att denna inte tidigare haft någon betydelse, en helt otillåten slutsats. Hur orimlig den är visas av att svensk rätt redan 1296 explicit hänvisar till Mose lag, i förordet till Upplandslagen. Denna lag innehåller också straff enligt talionsprincipen. (UL M 30)

4. Vad jag säger om Mose lag är visserligen en viktig del av min teori, men ingalunda avgörande för maktstrukturanalysen. Det viktigaste i

min receptionsteori – med eller utan Mose lag – är att den avvisar den etablerade åsikten om muntlig tradition. Våra medeltidslagar innehåller inte några rester av förkristen rätt och kan inte användas för att rekonstruera något forngermanskt samhälle. Det är mitt budskap så långt.

Det särskilda med Mose lag är att man här kan återfinna de drag i medeltidslagarna, som den traditionella rättshistorien använt för sin konstruktion av det forngermanska ättsamhället: blodshämnden, släktens och stammens betydelse, brudköpet, kvinnans tillbakasatta ställning vid arv, att bevisbördan låg på den anklagade, gudsdomen och folkets deltagande i rättskipningen. Om bibeln på ett tidigt stadium varit bestämmande för västerländsk rätt bortfaller möjligheterna att använda dessa moment som belägg för det förkristna samhället. Bibelns betydelse måste därför till varje pris förnekas, det gäller hela den etablerade vetenskapens prestige. Därav Ylikangas fokusering på Mose lag.

Ylikangas försvarar en föråldrad tradition. Argumenten blir därefter. Det sorgliga är inte att just min bok råkar illa ut utan att Ylikangas re-
 cension inte för vetenskapen framåt.

Elsa Sjöholm

UNDERRÄTTELSE

En Lady vid Katarina II:s hov

Grand Tour i Europa hörde till unga adelsmäns och även andras bildningsgång under 1600- och 1700-talen. De flesta riktade sin bildningsresa till Frankrike, södra Europa, fr.a. Italien, och Tyskland, men under 1700-talet uppstod även en nordlig tur som förde en del resande till Ryssland. Vanligen var S:t Petersburg huvudmålet och beroende på rutten besöktes även Sverige, inklusive Finland, eller Balticum. Rätt många engelsmän tog sig under 1700-talet till "Nordens Palmyra" och tack vare det kan vi glädja oss åt en serie utmärkta reseberättelser och Rysslandsbeskrivningar, av vilka många kom ut i tryck rätt snart efter resan, medan andra kommit ut först långt senare. Bland de mest kända kan man nämna dem som författades av Tooke, Clarke, Coxe, Swinton m.fl. Den främsta kännaren av denna genre, Cambridge-professorn A. G. Cross har nyligen kompletterat den med ytterligare ett tillskott, en utgåva på eget förlag: *An English Lady at the Court of Catherine the Great. The Journal of Baroness Elizabeth Dimsdale, 1781* (Crest Publications, Cambridge 1989, 108 s.).

Baronessan Dimsdale kan knappast räknas som en typisk resenär eller reseskildrare, hon följde med sin man på dennes tjänsteresa till S:t Petersburg. Resan var inte kväkarläkaren Thomas Dimsdales första eller ens mest kända resa till Ryssland. År 1768 hade han tillsammans med sin son Nathaniel kallats till Ryssland för att vaccinera Katarina II och tronföljaren Paul mot smittkoppor. Trots en viss oro, som f.ö. delades av Georg III som fruktade en diplomatisk kris ifall något gick på tok, blev vaccinationen en framgång. Resultatet blev allmän entusiasm för vaccination och kejsarinnan "was pleased to create Doctor Dymdale a Baron of Russia", som brittiska sändebudet rapporterade. Sin andra resa tolv år senare företog Dimsdale på kejsarinnans kallelse för att vaccinera hennes sonsöner Alexander och Konstantin. Med på resan tog han sin tredje hustru Elizabeth som han gift sig med i början av året. Hennes dagbok har, liksom en del troféer från resan, kejsarliga gåvor m.m. (in-

klusive snusdosa och dräkter som burits av tronföljarbarnen) förvarats i familjen och finns med bland illustrationerna.

Dagboken är kort och strikt taget inte en egentlig dagbok eftersom den visar tecken på att baronessan fyllt i en del uppgifter senare, liksom även infogat skriftlig information som hon fått av andra, bl.a. uppgifter om den ryska armén och adelsprivilegierna samt en beskrivning av avrättningen av Emeljan Pugatjev. Dagboken innehåller en mängd iakttagelser av sedvanlig turistisk karaktär: Petersburgs vita nätter, kulramen, bastubadandet (kunde väl gälla finnar), skjortan utanpå byxorna, de ortodoxas kuriösa giftermåls- och dopseder, en beskrivning av Peter den stores rytтарыstaty m.m. Baronessan fick synbarligen tidvis nog av sevärdheter och i Kunstkameran konstaterade hon kort att i rummet fanns "many more things too tedious to mention", även om hon förundrade sig över den uppstoppade "elefanten" och "elefantbenen" från Sibirien – märkliga på grund av att inte ens de äldsta personer eller någon tradition kunde förtälja om att man skulle ha sett elefanter i de trakterna.

Baronessan gjorde också en del iakttagelser om vardagslivet, t.ex. användningen av frusen föda på vintern. Vintern upplevde hon inte själv, men kunde ändå berätta en del enligt hörsägen, bl.a. om slädar och hur man höll sig varm. Till de bättre historierna hör den om brännvinsförpaktaren som blev oense med sin efterträdare och beslöt att göra slut på lagret genom att bjuda stadsbefolkningen på en jättefest i Sommarträdgården med slutresultatet att hundratals fulla drinkare frös ihjäl, somliga fortfarande kramande buteljen. Om det inte är sant. . .

Vaccinationen skedde i Tsarskoje Selo och baronessan kunde därför under en längre tid iaktta kejsarinnans och tronföljarfamiljens liv på nära håll och dagboken innehåller en del intressanta uppgifter. Under vistelsen där företog baronessan även i sällskap med kejsarinnans engelska trädgårdsmästares dotter en utflykt i omgivningen och besökte även en finsk by där husen saknade skorstenar och luktade illa: "These poor People behaved very civil to me and offered me the best they had, Bread and Milk, and some of the young Women came and danced and sung, and shewed a great desire to entertain me. Miss Bush said they were reckoned harmless honest people, not very wise, but superstitious beyond any thing that can be imagined, and they were of the Lutheran Religion."

En betydande del av dagboken gäller resan till och från Petersburg och dessa avsnitt innehåller en hel del av intresse för resandets kulturhistoria.

M.E.

Finländsk historisk litteratur 1989

Bibliografiskt urval

KIRSTI ANTIN

Bibliografier och arkivförteckningar

Bibliographia iuridica Fennica = Suomen lainopillinen kirjallisuus = Finlands juridiska litteratur / utg. av Eduskunnan kirjasto = Riksdagsbiblioteket. – Hfors, 1989.

1982–83. – 554 s.

1987. – 332 s.

Bibliographia studiorum Uralicorum 1917–1987 = Uralistiikan tutkimuksen bibliografia = Bibliography on Uralic studies. 1 : Arkeologia = Archaeology / redaktionskommitté: Marianne Schauman-Lönnqvist...[et al.]. – Hfors, 1989. – 149 s. – (SKS ; 494)

Dahla, Björn, *Bibliography of Nordic research in comparative religion 1986–1988*. // *Temenos*. 25 (1989), s. 125–191.

Forsman, Maria, *Bibliography of Finnish sociology 1980–1984*. – Hfors, 1989. – 151 s. – (Transactions of the Westermarck Society ; vol. 21)

Helsingin yliopiston kirjasto, *The A. E. Nordenskiöld Collection in the Helsinki University Library : annotated catalogue of maps made up to 1800. Vol 4 : Index of titles of maps in alphabetical order* / compiled by Ann-Mari Mickwitz, Leena Miekkavaara and Tuula Rantanen. – Hfors ; Stockholm, 1989. – 370 s.

Ikonen, Vappu, *Rahoitushistoriallinen bibliografia - kirjallisuutta ja tilastoja* [Finansieringshistorisk bibliografi – litteratur och statistik]. – Hfors, 1989. – 82 s. – (Suomen pankin keskustelualoitteita ; 1989, 34)

Ilmailukirjallisuus : bibliografia [Luftfartslitteratur : bibliografi]. – Vanda, 1989. – 92 s. – (Suomen ilmailumuseon julkaisuja : 1)

Jokinen, Marita, *Apulaisprofessori Erkki Lehtisen kirjallinen toiminta [Biträdande professor Erkki Lehtinens litterära verksamhet]*. // *Pysy lujana omalla maalla*. 1989 (SHJ ; 40), s. 343–351.

Kekäle, Petri, *Suomen turvallisuuspoliittinen bibliografia : vuosina 1981–1987 ilmestyneet kirjat ja artikkelit* [Finsk säkerhetspolitisk bibliografi : böcker och artiklar som utkommit åren 1981–1987]. – Hfors, 1989. – 130 s. – (MTS:n tutkimuslustoista)

Koistinen, Anne, *Pohjoismaiset pakolaistutkimukset : virikkeitä suomalaiseseen tutkimustoimintaan.* – Hfors, 1989. – 184 s. – (Julkaisuja / Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Suunnitteluosasto ; 1988, 4). – Sammandrag: Nordiska flyktingundersökningar : impulser för den forskningsverksamheten i Finland. – Abstract: Nordic refugee studies : stimulus for Finnish research.

Lehtinen, Marja, *Luettelo 1800-luvun suomalaisista kirjallisuudentutkimuksista* [Förteckning över 1800-talets finländska litteraturforskning]. – Tammerfors, 1989. – 329 s. – (Julkaisuja / Tampereen yliopisto. Kotimainen kirjallisuus ; 30)

Luettelo henkikirjamikrofilmien käyttökopioista 1634–1808 = Förteckning över brukskopior av mikrofilmer av mantalslängder 1634–1808 / red. av Matti Walta. – 2. korr. och utök. uppl. – Hfors, 1989. – 297 s. – (Valtionarkiston monistesarja ; 5)

Mattila, Ulla-Maija, *Bibliography of Finnish population research 1987–1988.* // *Yearbook of population research in Finland.* 27 (1989), s. 68–75.

Piironen-Backman, Outi, *Miina Sillanpään bibliografia* [Miina Sillanpään bibliografi]. – Hfors, 1989. – 148 s. – (Miina Sillanpään säätiön julkaisusarja. A ; 1)

Salminen, Tapani, *Virittäjän sisällys vuosina 1972–1986 : kirjoitusten, tiivistelmien, esiteltyjen teosten sekä käsiteltyjen sanojen hakemisto = Contenu du Virittäjä pendant les années 1972–1986 : index des articles, des résumés, des comptes rendus bibliographiques et des mots traités.* – Hfors, 1989. – 197 s.

Sara Wacklin och "Hundraårens minnen från Österbotten" : bibliografi / Arto Kirri (utg.). – Uleåborg, 1989. – 13 s. – (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B ; nr 12)

Suomen kansallisuuskuvasto. 5 : 1953–1956 : vuosien 1953–1956 suomalaiset kokoillat elokuvat [Finlands nationalfilmografi. 5 : 1953–1956 : finländska helaftonsfilmerna från åren 1953–1956] / Kari Uusitalo, ordförande...[et al.]. – Hfors, 1989. – 575 s.

Ölander, Dolly, *Kompletterande katalog över den svenska litteraturen i Finland 1939–1943* / red. av Sophie Wrede. – Hfors, 1989. – 84 s. – (SSLF ; 559).

Böcker, fristående publikationer och uppsatser

1860-luvun suuret nälkävuodet : tutkimus eri väestöryhmien mielialoista ja toimintamalleista : loppuraportti [1860-talets stora hungerår : en undersökning om olika befolkningsgruppers sinnesstämningar och handlingsmönster : slutrapport] / Antti Häkkinen...[et al.]. – Hfors, 1989. – 67 s. – (Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja ; n:o 21)

Achté, Kalle, *Muinaisten suomalaisten maaginen lääkitäntäito.* // *Hippokratés.* 6 (1989), s. 68–83. – Summary: Magic medicine among the ancient Finns.

Achté, Kalle & Pentikäinen, Juha, Psychiatric aspects of ancient Finnish supernatural medical practices. // *Psychiatria Fennica*. 20 (1989), s. 53–60.

Aho, Jouko, Kamarioppineita ja laboratoriopsykologeja, piirteitä psykologian tieteenkäsituksesta 1800-luvun Suomessa. // *HA*. 94 (1989), s. 7–80. – Summary: Armchair scholars and experimental psychology : perspectives on the science of psychology in nineteenth century Finland.

Ahto, Sampo, *Talvisodan henki : mielialoja Suomessa talvella 1939–1940* [Vinterkriget's anda : stämningar i Finland under vintern 1939–1940]. – Borgå, 1989. – 343 s. – (Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja ; no 17). – 2. uppl. 1990.

Alanen, Timo & Kepsu, Saulo, *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805 = Konungens kartverk från Finland*. – Hfors, 1989. – 397 s. – (SKS ; 505)

Alhonen, Pentti, Väinö Auer, Tulimaan ja Patagonian tutkija [Väinö Auer, Eldslandets och Patagonias utforskare]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 380–402.

Alifrosti, Kari, Kaksi varsinaissuomalaista kartanolääniä – suuntaviivoja varhaiskeskiaikaisen kartanohallinnon tutkimukseen. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 29–41. – Summary: Two manorial districts of Finland Proper – guidelines for the study of manorial administration in the early Middle Ages.

Anckar, Dag, 1789 och 1919. // *FT*. 225–226 (1989), s. 11–26.

Andolf, Göran, Den svenska frivilligkåren i Finlands vinterkrig 1939–1940. // *SHA*. 8 (1989), s. 76–132. – Summary: The Swedish volunteers in the Winter War 1939–1940. – Tiivistelmä.

Arditti, Françoise, Sointula : l'aventure d'émigrés finlandais au Canada en 1901. // *Boreales*. (1989):38–39, s. 27–63. – Summary: Sointula, the story of Finnish emigrants in Canada in 1901.

Arter, David, Finland : a typical post-industrial state? // *Finland : people, nation, state*. 1989, s. 227–243.

Ars : Suomen taide [Ars : konsten i Finland] / [redaktionsråd: huvudred.: Salme Sarajas-Korte...et al.]. – Esbo, 1989.

3 / [förf.: Christina Bäcksbäcka...et al.]. – 384 s.

4 / [förf.: Leena Ahtola-Moorhouse...et al.]. – 360 s.

Backlund, Stefan, Swing i skuggan av krigs- och kristider : jazzmusikens genombrott i 1940-talets Helsingfors. // *HTF*. 74 (1989), 623–645.

Backman, Lars-Otto, *Analys av brott mot annans liv i Syd-Österbotten 1800–1849*. – Vasa, 1989. – 239 s. – Summary.

Baryšnikov, Nikolai, Neuvostoliittolais-suomalainen sota. // *SHA*. 8 (1989), s. 133–165. – Summary: Soviet-Finnish War.

Berry, Michael, American-Finnish relations : an approach to bilateral relations. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 87–94.

Borg, Kaj, *Dopnamn i Dragsfjärd 1728–1855*. – Åbo, 1989. – 65 s. – (Meddelanden / Filologiska institutionen vid Åbo universitet, nordisk filologi ; 7)

Carlsson, Jöns & Allardt, Erik, Koko maailmasta yhteen kylään : sosiaaliantropologit [Från hela världen till en by : socialantropologerna]. // *Matka-arkeku*. 1989 (SKS ; 502), s. 348–379.

Conference of Finnish-Hungarian Historians (3 : 1988 : Tampere and Turku), *Finns and Hungarians between East and West : European nationalism and nations in crisis during the 19th and 20th centuries : the proceedings of the III Conference of Finnish-Hungarian historians in 1988* / Tenho Takalo (ed.). – Hfors, 1989. – 188 s. – (SH ; 32)

Dahlbacka, Ingvar, *I väckelsens landskap*. – Åbo, 1989. – 83 s. – (Meddelanden / Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo akademi ; 21)

De Anna, Luigi, La vecchia Accademia di Turku : un luogo di incontro tra la cultura italiana e quella finlandese. // *Settentrione*. 1 (1989), s. 97–137.

Dongarov, Alexander, Tosiasioiden edessä : Neuvostoliiton ja Suomen välisen vuosien 1939–40 sodan diplomaattista historiaa [Inför fakta : diplomatisk historia om kriget mellan Sovjetunionen och Finland åren 1939–40]. // *Talvisota* / red. Pertti Pesonen och Keijo Immonen. 1989, s. 241–280.

Eerola, Jouni, *Ekenäs 1918*. – Ekenäs, 1989. – 41, 63 s.

Ekberg, Henrik, Suomen valtakunnan liitto – en samlingsrörelse för ultrahögern under fortsättningskriget. // *HTF*. 74 (1989), s. 277–301.

Ekman-Salokangas, Ulla, Maailmansotien välisen ajan sanomalehtien levikkitiedot – lehdistöntutkijan ilo ja harminaie. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 182–201. – Summary: Information about newspaper circulation during the inter-war period – the joys and sorrows of media research.

Engman, Marja, On eletävä täysin yksin : Suomen varhaisimmista nais-tutkijoista. // *Naistutkimus*. 2 (1989):1, s. 15–30, 84–85. – Summary: "One has to live all alone" : on the first women researchers in Finland.

Engman, Marja, From the revolution to the counter-revolution : Alma Söderhjelm, a Finnish student of the French Revolution. // *SJH*. 14 (1989), s. 285–297.

Engman, Max, Finnar och svenskar i S:t Petersburg. // *Sverige och Petersburg* / red. Sten Carlsson och Nils Åke Nilsson. Stockholm, 1989 (Konferenser / Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien ; 20), s. 59–88.

Engman, Max, De förflyttade karelarna : evakuering och integrering. // *Nordisk flyktningspolitik i världskrigens epok* / red. Rune Johansson och Hans-Åke Persson. Lund, 1989 (CESIC studies in international conflict ; 1), s. 81–115.

Engman, Max, Historiska föreningen i forskarsamhälle och tiden 1914–1989. // *HTF*. 74 (1989), s. 397–482.

Falk, Greger, *En krönika om F19 : den svenska frivilliga flygflottiljen i Finland under vinterkriget 1939–1940 = F19:n kronikka : ruotsalainen vapaa-*

ehtoinen lentorykmentti Suomen talvisodassa 1939–1940. – Stockholm, 1989. – 208 s. – (Flyghistorisk revy ; 33)

Finland : people, nation, state / ed. by Max Engman & David Kirby. – London, 1989. – 254 s. – Största delen av uppsatserna har tidigare utk. i HTF. 72 (1987):3.

Forsius, Arno, Sigfridus Aronus Forsius lääkintätaidon kuvaajana. // *Hippokrates*. 6 (1989), s. 84–106. – Zusammenfassung: Sigfridus Aronus Forsius als Vermittler der Heilkunde zu Beginn des 17. Jahrhunderts.

Forskning och vitterhet : Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985. D 3 : Register / sammanst. av Magnus Pettersson. – Hfors, 1989. – 315 s. – (SSLF ; nr 523:3)

Gallén, Jarl, Kökar, klosterbröderna och havet. // *Maritima medeltidsstudier*. 1989 (Jungfrusund ; 2), s. 15–57.

Goerke, Heinz, Lepra i Sverige och Finland på 1700- talet. // *Hippokrates*. 6 (1989), s. 62–67. – Zusammenfassung: Lepra in Schweden und Finnland im 18. Jahrhundert.

Granö, Olavi, Pohjanmaalta Siperiaan : Johannes Gabriel Granö Aasian tutkijana [Från Österbotten till Sibirien : Johannes Gabriel Granö som Asieforskare]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 198–215.

Haapala, Pertti, Mitä on rakennemuutos? : Suomi 1800–2000 [Vad är strukturförändring? : Finland 1800–2000]. // *Historian päivät 1988*. 1989 (HA ; 93), s. 105–130.

Haapala, Pertti, *Sosiaalihistoria : johdatus tutkimukseen* [Socialhistoria : en introduktion till forskningen]. – Hfors, 1989. – 170 s. – (Käsikirjoja / Suomen historiallinen seura ; 12)

Haataja, Lauri, *Kun kansa kokosi itsensä : suomalaisten talvisota* [När folket samlade sig : finländarnas vinterkrig]. – Hfors, 1989. – 294 s.

Hakala, Pertti, Wäinö Wuolijoki, socialdemokrat och diplomat i Berlin 1927–1933. // *HTF*. 74 (1989), s. 217–244.

Halén, Harry, Altain huiput siintelee : kolmen valtionhoitajan oppivuodet Venäjän-Kiinan rajaseutua kartoittamassa [Altais toppar skymtar : tre riksföreständares läroår under kartläggningen Rysslands och Kinas gränstrakter]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 148–197.

Hannus, Vidar, Latin och historia på finska : två historiska försök med ämnesundervisning på finska i svenska skolor. // *Skolhistoriskt arkiv*. 20 (1989), s. 110–190.

Heikkilä, Hannu, *The questions of European reparations in Allied policy, 1943–1947.* – Hfors, 1989. – 150 s. – (SH ; 27)

Heikkinen, Antero, Kuoleman polut Kainuussa 1830-luvun alussa [Dödens stigar i Kajanaland i början av 1830-talet]. // *Rajamailta* / red.: Hannes Sihvo, Risto Turunen. 1989 (Studia Carelica humanistica ; 1), s. 7–18.

Heikkinen, Kaija, *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta : Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus.* – Joensuu, 1989. – 402 s. – (Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja ; 9). – Abstract: Being Karelian and ethnic self-conscious-

ness : a study of Karelian immigrants from Salmi. — Rezjume: Karely i ih ètniceskoe samosoznanie i issledovanija karel-migratov v Finlandii.

Heininen, Simo, *Suomalaisen historiankirjoituksen synty : tutkimus Paa-
vali Juustenin piispainkronikasta*. — Hfors, 1989. — 129 s. — (FKSH ; 147). —
Zusammenfassung: Die Entstehung der finnischen Geschichtsschreibung.

Heino, Ulla, Se tavallinen tarina eli langennut nainen 19. vuosisadan alun
länsisuomalaisessa maalaisyhteisössä. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ;
44), s. 202–222. — Summary: The usual story, or the fallen woman in agricul-
tural society in Western Finland at the beginning of the 19th century.

Heiskanen, Raimo, *Saadun tiedon mukaan... : Päämajan johtama tie-
dustelu 1939–1945* [Enligt vad vi fått veta... : den av Högkvarteret styrda spa-
ningen 1939–1945]. — Hfors, 1989. — 333 s.

*Helsingfors universitet 1640–1990. 2 delen : Kejserliga Alexanders universite-
tet 1808–1917* / av Matti Klinge och Rainer Knapas, Anto Leikola,
John Strömberg. — Hfors, 1989. — 931 s. — Orig.:s titel: Helsingin yliopisto
1640–1990. 2. osa : Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. — 1989.

Helsingin kaupunginvaltuuston historia. 2 : 1919–1976 [Helsingfors stads-
fullmäktiges historia. 2 : 1919–1976] / Jaakko Paavolainen ; red. Pertti
Suominen. — Hfors, 1989. — 349 s. — (Helsingin kaupungin julkaisuja ; 38)

Hentilä, Seppo, "Päätelimme, että herrat ovat viisaampia..." : sosialide-
mokraattinen järjestöväki ja talvisodan henki [Vi förmodade, att herrarna var
klokare...] : det socialdemokratiska organisationsfolket och vinterkrigetets anda.
// *Tuntematon talvisota : Suomi 1939–1940*. 1989, s. 85–102.

Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia [Vak upp Finland : finskhets-
rörelsens historia] / huvudred.: Päiviö Tommila ; red. Maritta Pohls. —
Kuopio, 1989. — 479 s.

Hietaniemi, Tuija, Valtiollinen poliisi ja talvisota [Statspolisens och vin-
terkriget]. // *Tuntematon talvisota : Suomi 1939–1940*. 1989, s. 65–84.

Historian päivät (5 : 1988 : Helsingfors), *Historian päivät 1988* [Historiker-
dagarna 1988] / Rauno Endén (red.). — Hfors, 1989. — 185 s. — (HA ; 93)

Hokkinen, Mika, "Aatehistoriallisen" ja "historiallisen" tutkimusotteen
ristiriidasta. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen his-
toria. C ; 26), s. 119–125. — Summary: The contradiction between the history
of ideas and traditional historiography.

Hovi, Kalervo, Hitler ja Stalin jakavat maailmaa : Suomen ja Baltian ta-
paus [Hitler och Stalin delar världen : fallet Finland och Balticum]. // *Tuntema-
ton talvisota : Suomi 1939–1940*. 1989, s. 37–49.

Hyrkkänen, Markku, Aatehistorian mieli [Idéhistoriens mening]. //
HAiK. 87 (1989), s. 325–336.

Häikiö, Martti, Epilogi : Suomen väestö- ja kieliolot toisen maailmanso-
dan jälkeen [Epilog : befolknings- och språkliga förhållanden i Finland efter
andra världskriget]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s.
437–447.

Hämynen, Tapio, Suomen unohdettu pakolaisongelma : loikka-tili

Raja-Karjalasta Neuvosto-Karjalaan [Finlands glömda flyktningsproblem : överlöpartrafik från Gränskaarelen till Sovjetkaarelen]. // *Rajamailta*. 1989 (*Studia Carelica humanistica* ; 1), s. 19–36.

Härö, A. Sakari, Lääkäriin koulutus Lönnrotin toiminnan taustana. // *Hippokrates*. 6 (1989), s. 136–160. – Summary: Medical training as a background to Lönnrot's achievements.

Ikonen, Kimmo, J. K. Paasikivi valtiomiehenä ja ihmisenä. // *Työ tekijänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 297–316. – Summary: J. K. Paasikivi as statesman and as a private person.

Jaatinen, Stig & Peltonen, Arvo & Westerholm, John, *Ålands kulturlandskap – 1700-talet*. Hfors, 1989. – 100 s. – (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk ; 137). – Summary.

Jakobson, Max, *La Finlande : mythe et réalité*. – Hfors, 1989. – 174 s. – Orig.:s titel: Finland : myth and reality.

Jalkanen, Pekka, *Alaska, Bombay ja Billy boy : jazzkulttuurin murros Helsingissä 1920-luvulla*. – Hfors, 1989. – 406 s. – (Suomen etnomusikologisen seuran julkaisuja ; 2). – Summary: Industrialisation and the breakthrough of jazz culture in Finland in the 1920s.

Janhunen, Juha, Siperia Suomen tieteessä [Sibirien i Finlands vetenskap]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 138–147.

Jatkosodan historia. 2 : Hyökkäys Itä-Karjalaan ja Karjalan Kannakselle [Fortsättningskriget historia. 2 : Offensiven i Öst-Karelen och på Karelska näset]. – Borgå, 1989. – 368 s. – (Sotatieteen laitoksen julkaisuja ; 25, 2)

Jokipii, Mauno, Edwin Linkomies pääministerinä [Edwin Linkomies som statsminister]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 27–37.

Jokipii, Mauno, Ruotsin ja Suomen lähetyspyhimysten muistoja. // *Suomen museo*. 96 (1989), s. 61–131. – Referat: Die Missionsheiligen Schwedens und Finnlands.

Jordan, Terry G. & Kaups, Matti, *The American backwoods frontier : an ethnic and ecological interpretation*. – Baltimore, 1989. – 340 s. – (Creating the North American landscape)

Julku, Kyösti, Kuusamo valtakunnan rajahistoriassa. // *Faravid*. 13 (1989), s. 121–156. – Zusammenfassung: Kuusamo in der Grenzgeschichte des Landes.

Julku, Kyösti, Oulujokilaakson keskiaika. // *Faravid*. 13 (1989), s. 35–42. – Zusammenfassung: Das Oulujokital im Mittelalter.

Julku, Kyösti, Syntyikö Keminmaa 1329? // *Faravid*. 13 (1989), s. 17–23. – Zusammenfassung: Ist Keminmaa 1329 entstanden?

Julkunen, Martti, Myytti Saksan vaikutusvallasta Suomessa 1930-luvun lopulla [Myten om Tysklands inflytande i Finland i slutet av 1930-talet]. // *HAIK*. 87 (1989), s. 193–199.

Julkunen, Martti, Tiedotus ei pilannut talvisodan mainetta. // *Sotilasai-kakauslehti*. 64 (1989), s. 790–794. – Också eng. titel: Information did not ruin the reputation of the Winter War.

Jussila, Osmo, Suomalaisuusliike Venäjän paineessa vuosina 1890–1917 [Finskhetens rörelsen under ryskt tryck åren 1890–1917]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 121–173.

Jussila, Osmo, Talvisota neuvostohistoriassa [Vinterkriget i sovjetisk historia]. // *Tuntematon talvisota : Suomi 1939–1940*. 1989, s. 25–36.

Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko, *Kivikaudesta Koivistoon : Suomen historian pääpiirteitä* [Från stenåldern till Koivisto : huvuddrag i Finlands historia]. – 4. förnyad uppl. – [Esbo], 1989. – 336 s. – 3. förnyad uppl. utk. 1981 med namn: Suomen historia.

Jutikkala, Eino, Suomalaisuus yhteiskunnassa [Finskheten i samhället]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 251–304.

Jyränki, Antero, Lakien laki : perustuslaki ja sen sitovuus eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa oikeusajattelussa suurten vallankumousten kaudelta toiseen maailmansotaan [Lagarnas lag : grundlagen och dess giltighet i europeiskt och nordamerikanskt rättstänkande från de stora revolutionernas tid till andra världskriget]. – Hfors, 1989. – 605 s.

Jyränki, Antero, Leo Mechelin ja suomalainen perustuslakikäsitys. // *Lakimies*. 87 (1989), s. 939–947. – Också tysk titel: Leo Mechelin und das finnische Verfassungsdenken.

Jäntti, Kari, J. K. Paasikiven suhde kommunisteihin hänen päiväkirjojensa (1944–1956) valossa [J. K. Paasikivis förhållande till kommunisterna i ljuset av hans dagböcker (1944–1956)]. – Åbo, 1989. – 29 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. F ; 5)

Kajanto, Iiro, *Humanism in a Christian society. 1 : The attitude to classical mythology and religion in Finland 1640–1713*. – Hfors, 1989. – 204 s. – (Annales Academiae scientiarum Fennicae. Series B ; 248)

Kalela, Jorma, *Työttömyys 1900–luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa* [Arbetslösheten i finländsk samhällspolitik på 1900-talet]. – Hfors, 1989. – 248 s.

Kalleinen, Kristiina, Venäjän keisarikunnan kenraalikuvernöörihallinto [Det Ryska kejsardömet's generalguvernörsförvaltning]. // *HAIK*. 87 (1989), s. 101–108.

Kallio, Reino, Eteläpohjalaisen nuoriso-ongelman synty [Ungdomsproblemets uppkomst i Sydösterbotten]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SH) ; 40), s. 133–147.

Kallioniemi, Jouni, *Lapin sota 1944–1945 : suursodan loppunäytös pohjoisessa* [Lapplandskriget 1944–1945 : storkrigets epilog i norr]. Åbo, 1989. – 276 s.

Kansakunta sodassa. 1 : Sodasta sotaan [Nationen i krig. 1 : Från krig till krig] / huvudred.: Silvo Hietanen. – Hfors, 1989. – 350 s.

Karkama, Pertti, J. V. Snellmanin kirjallisuuspolitiikka [J. V. Snellmans litteraturpolitik]. – Hfors, 1989. – 288 s. – (Suomi ; 144)

Karoliinien kuolonmarssi 1718–1719 : yli 5000 suomalaisen karoliinin muistoksi 270 vuotta Norjan sotaretken jälkeen : karoliinien muistikirja [Karolinernas

dödsmarsch 1718–1719 : till minne av över 5000 finska karoliner 270 år efter fälttåget till Norge : karolinernas minnesskrift] / redaktionsråd: Ahlberg, Einar...[et al.]. – Seinäjoki, 1989. – 236 s.

Karttunen, Klaus, Posliinia ja purjehtijoita [Porslin och seglare]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 272–309.

Karvinen, Antero & Juutilainen, Antti, Kestokyky ja sotatapahtumat [Motståndskraften och krigshändelserna]. // *Talvisota* / red.: Pertti Pesonen och Keijo Immonen. 1989, s. 113–145.

Katermaa, Aino, Hämeenlinnan kaupungin muutto 1736–1778. // *HA*. 94 (1989), s. 81–154. – Summary: The relocation of the city of Hämeenlinna, 1736–1778.

Kaukonen, Väinö, *Lönnrot ja Kanteletar* [Lönnrot och Kanteletar]. – Hfors, 1989. – 140 s. – (SKS ; 507)

Kauppinen, Paavo E., *Länsimainen traditio Suomen valtiosäännöissä* [Västerländsk tradition i Finlands statsförfattningar]. – [Tammerfors], 1989. – 288 s. – (Tutkimuksia / Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos ; 100)

Kemiläinen, Aira, Nationalism in the nineteenth century Finland. // *Miscellanea*. 1989 (SH ; 33), s. 93–127.

Keränen, Jorma, Hyviä ja huonoja vuosia : ilmastonvaihtelut historiallisten ilmiöiden selittäjinä [Goda och dåliga år : klimatväxlingar som förklaringar till historiska fenomen]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 219–227.

Ketola, Eino, Die Anerkennung der finnischen Unabhängigkeit durch Sowjet-Russland im Jahre 1917 : revolutionäre Ziele und Nationalitätenpolitik in der Praxis. // *JfGO*. N. F. 37 (1989), s. 45–64.

Ketola, Outi, *Lapsenmurhat ja lasten sekä nuorten itsemurhat Suomessa 1751–1980* [Barnamord och barns samt ungdomars självmord i Finland 1751–1980]. – Åbo, 1989. – 79 s. – (Sosiaalipolitiikan julkaisuja / Turun yliopisto. Sarja A ; 26)

Kivikirveestä tietotekniikkaan : tekniikan sosiaalhistoriaa kivikaudesta nykypäivään [Från stenyx till datateknik : teknologins socialhistoria från stenåldern till våra dagar] / red. Reino Kero och Hannu Kujanen. – [Åbo], 1989. – 297 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto. Historian laitos ; 21)

Kivinen, Osmo & Kinno, Sirppa & Rahkonen, Pekka, *Ajan henki ja lukukirjat suomalaisessa peruskoulutuksessa 1870-luvulta 1980-luvulle* [Tidens anda och läseböcker i finsk grundutbildning från 1870-talet till 1980-talet]. – Åbo, 1989. – 100 blad. – (Sosiologisia tutkimuksia / Turun yliopisto ; 121)

Kivirauma, Joel, *Erityisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1985*. – Åbo, 1989. – 392 s. – (Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita ; 74). – Summary: Special education and the state school system 1921–1985.

Klinge, Matti, *Mikä mies Porthan oli?* [Vem var Porthan?]. – Hfors, 1989. – 104 s. – (Tietolipas ; 116)

Klinge, Matti, *Professorer : 35 professorer under lika många årtionden vid Kungliga Akademien i Åbo, senare Kejsrerliga Alexanders-universitetet, numera Helsingfors universitet.* – Hfors, 1989. – 220 s. – Orig.:s titel: Professoreita.

Kolbe, Laura, Boendets ideal och verklighet i Helsingfors : när bostaden blev ett hem. // *HTF.* 74 (1989), s. 552–584.

Koponen, Timo, Viktor Ferdinand Brotherus, nuorempi lehtori [Viktor Ferdinand Brotherus, yngre lektor]. // *Matka-arkku.* 1989 (SKS ; 502), s. 78–103.

Korhonen, Mikko, Uralilaisten kansojen ja kielten tutkijoita [Utforskare av uralska folk och språk]. // *Matka-arkku.* 1989 (SKS ; 502), s. 216–271.

Korkiasaari, Jouni, *Suomalaiset maailmalla : Suomen siirtolaisuus ja ulkomaalaiset entisaajoista tähän päivään* [Finländare i världen : emigrationen från Finland och utlandsfinnarna från forna tider till idag]. – Åbo, 1989. – 161 s.

Korpela, Jukka, Mikkeli – muisto keskiaikaisesta P. Mikaelin kultista [S:t Michel – ett minne av den medeltida St. Mikaelskulten]. // *HAIK.* 87 (1989), s. 83–100.

Korpijaakko, Kaisa, *Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa : oikeushistoriallinen tutkimus Länsi- Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä* [Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland : en rättshistorisk undersökning om markanvändningsförhållanden och -rättigheter i västerbottniska Lappland före mitten av 1700-talet]. – Hfors, 1989. – 595 s. – (Lapin korkeakoulun oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja A ; 3)

Koskimies, Tapio, Neuvostoliiton lentokoneiden aiheuttamista rajaselkauksista Kannaksella vuosina 1937–1939 [Om av sovjetiska flygplaner föranledda gränsintermezzon på Karelska näset åren 1937–1939]. // *Viipurin suomalaisen kirjallisuusseuran toimitteita.* 9 (1989), s. 104–141.

Kostiainen, Auvo, Radical ideology vs. ethnic social activities : the Finnish-Americans and the Communist Party of the United States, 1923–1932. // *American studies in Scandinavia.* 21 (1989):1, s. 30–39.

Kostiainen, Auvo, Die ungebetenen Gäste : wie die Sowjetunion die während der grossen Wirtschaftskrise illegal aus Finnland gekommenen Arbeitskräfte nutzte. // *JfGO.* N. F. 37 (1989), s. 175–195.

Kotkaheimo, Liisa, *Suomalaisen aapisen viisi vuosisataa : aapisten sisältö ja tehtävät kansanopetuksessa.* – Joensuu, 1989. – 350 s. – (Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja ; 10). – Abstract: Five centuries of Finnish ABC : the content and purposes of first readers in popular education.

Kronlund, Jarl, Kuva talvisodasta – 50 vuotta valintaa. // *Sotilasajakauslehti.* 64 (1989), s. 816–822. – Också eng. titel: Image of the Winter War – 50 years of choices.

Kruskopf, Erik, *Finlands konstindustri : den finländska konstflitens utvecklingshistoria.* – Borgå, 1989. – 268 s. – Utk. 1989 också på finska: Suomen taideteollisuus : suomalaisen muotoilun vaiheita.

Kuikka, Martti T., Viisi kansanopetusjärjestelmää Suomessa 1880-luvulta 1920-luvulle [Fem folkundervisningssystem i Finland från 1880-talet till 1920-talet]. // *Koulu ja menneisyys*. 27 (1989), s. 53–67.

Kuisma, Markku, The new entrepreneurs, the old bourgeoisie : industry, society and state in eighteenth century Finland. // *State, culture & the bourgeoisie*. 1989 (Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja ; 13), s. 13–32.

Kujala, Antti, *Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus : Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa*. – Hfors, 1989. – 348 s. – (HT ; 152). – Summary: Revolution and the right to national self-determination : Russian socialist parties and the Finnish radicalism at the beginning of the twentieth century.

Kujanen, Hannu, Suomen kauppalaivaston purjealus-kannan kehitys autonomian kauden lopulla 1874–1916. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 161–181. – Summary: The development of sailing ships in Finnish merchant fleet at the end of the autonomous period 1874–1916.

Kulha, Keijo K., *Sanasotaa ja neuvottelua : Helsingin sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan*. – Hfors, 1989. – 453 s. – (Toimituksia / Päivälehti – Helsingin sanomat ; 4). – Summary: Fencing with words and striving for conciliation : the political stance of Helsingin sanomat during the period of Independence before the Winter War.

Kulomaa, Jukka, *Äänislinna : Petroskoin suomalaismiehityksen vuodet 1941–1944*. – Hfors, 1989. – 286 s. – (HT ; 148). – Summary: Äänislinna : the Finnish occupation of Petrozavodsk 1941–1944.

Kultalahti, Olli, Finns in the USA : patterns of immigration and settlement since 1900. // *Sürtolaisuus – migration*. 16 (1989):3, s. 11–13.

Kunttu, Tapani, Idealismin ja realismin ristipaineessa : liberaalien armeijakuvan puolustuspoliittisen linjan muotoutuminen itsenäisyyden alkuvuosien Suomessa [I korstrycket mellan idealism och realism : utformningen av liberalernas armébilds försvarspolitiska linje under självständighetens första år i Finland]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 255–268.

Kuokkanen, Pertti, Suomen puolueettomuusjulustus v. 1935 [Finlands neutralitetsförklaring år 1935]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 81–96.

Kuusterä, Antti, *Valtion sijoitustoiminta pääomamarkkinoiden murroksessa 1859–1913*. – Hfors, 1989. – 433 s. – (HT ; 149). – Summary: The financial investments of the state and their effects on rapidly evolving capital markets in Finland from 1859 to 1913.

Kuusterä, Antti, Verotus autonomian ajan Suomessa [Beskattningen i Finland under autonomins tid]. // *Historian päivät 1988*. 1989 (HA ; 93), s. 147–161.

Laine, Kristiina, Virkamiesten palkat poliittisena kysymyksenä vuosina 1928–1929. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 352–368. – Summary: Civil servants' salaries as a political question during the years 1918–1929.

Laisi, Helena, Työväenjärjestöjen varojen siirto Venäjälle keväällä 1918. // *HA*. 94 (1989), s. 155–184. – Summary: The transfer of funds of workers' organizations to Russia in the spring of 1918.

Lappalainen, Jussi T., Hakkapeliittain joukkoon : Suomen ratsuväen rekrytointi 1638–1649 [Bland hakkapeliterna : finska rytteriets rekrytering 1638–1649]. // *Tiede ja ase*. 47 (1989), s. 135–152.

Lappalainen, Matti, C. G. E. *Mannerheim : the Marshal of Finland*. – [Klaukkala], 1989. – 296 s.

Lappalainen, Niilo, *Äänisen aalloilla* [Onegas vågor]. – Borgå, 1989. – 295 s.

Latvakangas, Arto, Varjagiongelman historiografinen kirjallisuus : apulainen, oppimestari, osallistuja? // *Faravid*. 13 (1989), s. 193–258. – Summary: Historiographic literature on the Varangian problem : assistant, master, participant?

Lehtinen, Erkki, Suomalainen patriotismi ja kansallistunne Ruotsin kaudella [Finsk patriotism och nationalkänsla under svenska tiden]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 11–47.

Lehto, Katri, *Maria Heikintytär Kytäjältä* [Maria Henriksdotter från Kytäjä]. – Hfors, 1989. – 208 s. – 2. uppl. 1989.

Leikola, Anto, Valistuksen vuosisadan suomalaisia maailmalla [Upplysningsens finländare ute i världen]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 8–23.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, Suomen kielen käytön yleistyminen [Finska språkets bruk blev allmännare]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 327–346.

Lenin ja Suomi. Osa 2 [Lenin och Finland. Del 2] / [redaktionsråd: ordf. Jaakko Numminen...et al.]. – [Hfors], 1989. – 320 s.

Leo Mechelin 1839–1914 : Helsingin herra, valtiollinen vaikuttaja ja Suomikuvan luoja = herre i Helsingfors, statsmannen och mannen bakom Finlandsbilden / Göran von Bonsdorff...[et al.]. – Hfors, 1989. – 179 s. – (Memoria ; 4). – Summary: Leo Mechelin November 24, 1839 – January 26, 1914.

Letto-Vanamo, Pia, *Suomalaisen asianajajalaitoksen synty ja varhaiskehitys : oikeushistoriallinen tutkimus*. – [Hfors], 1989. – 320 s. – (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja ; n:o 181). – Zusammenfassung: Entstehung und frühe Entwicklung finnischer Rechtsanwaltschaft.

Lindgren, Samuel, *Folkskolläraren som kulturfaktor i Svenskfinland*. // *Skolhistoriskt arkiv*. 20 (1989), s. 191–222.

Lukkarinen, Ville, *Classicism and history : anachronistic architectural thinking in Finland at the turn of the century : Jac. Ahrenberg and Gustav Nyström*. – Hfors, 1989. – 196 s. – (Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikauskirja ; 93)

Luoto, Jukka, Suomen varhaiskristillisyydestä [Om tidig kristlighet i Finland]. // *Suomen museo*. 96 (1989), s. 133–152.

Lähteenmäki, Olavi, *Colonia Finlandesa : Uuden Suomen perustaminen Argentiinaan 1900-luvun alussa*. – Hfors, 1989. – 282 s. – (HT ; 154). – Sum-

mary: The founding of "New Finland" in Argentina at the beginning of the 20th century.

Läntinen, Aarre, Suomen ratsuväkirykmenttien everstit Ruotsin vallan aikana [Överstarna i de finska rytteriregementena under svenska tiden]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 291–302.

Löytönen, Markku, Herman Dietrich Spöring nuorempi, tuntemattoman mantereen etsijä [Herman Dietrich Spöring den yngre, den okända kontinentens sökare]. // *Matka-arkku.* 1989 (SKS ; 502), s. 24–35.

Maalaisliitto-keskustapuolueen historia. 2 : Maalaisliitto 1918–1939 [Agrarförbundet-Centerpartiets historia. 2 : Agrarförbundet 1918–1939] / Juhani Mylly. – Hfors, 1989. – 477 s.

Manninen, Ari T., Nimismiesten erottamiset marraskuun 1905 suurlakon pyörteisissä suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla [Avskedanden av länsmän i storsrejkens virvlar november 1905 i det finskspråkiga Sydösterbotten]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 39–55.

Manninen, Juha, Frans Mikael Franzén och franska revolutionen. // *HTF.* 74 (1989), s. 31–64.

Manninen, Juha & Envall, Markku & Knuuttila, Seppo, *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa : aate- ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia* [Världsbilden i kulturens helhet : idé- och lärdomshistoriska, litteraturvetenskapliga och kulturanthropologiska synpunkter]. – Uleåborg, 1989. – 237 s. – (Prometheus)

Manninen, Ohto, Stalinin talvisota [Stalins vinterkrig]. // *Talvisota* / red.: Pertti Pesonen och Keijo Immonen. 1989, s. 75–112.

Manninen, Ohto, Valkoisen armeijan suojeluskuntarykmentit [Skyddskårsregementena i den vita armén]. // *SHA.* 8 (1989), s. 7–36.

Maritima medeltidsstudier / red.: Christoffer H. Ericsson och Kim Montin. – Åbo, 1989. – 94 s. – (Jungfrusund ; 2)

Masonen, Jaakko, *Hämeen härkätie : synty ja varhaisvaiheet : varhainen maaliikenne arkeologisena sekä historiallisena tutkimuskohteena.* – Hfors, 1989. – 298 s. – (Tiemuseon julkaisuja ; 4). – Summary: The Häme Oxen Road from the end of the Iron Age to early medieval times.

Matiskainen, Heikki, *Studies on the chronology, material culture and subsistence economy of the Finnish Mesolithic, 10000–6000 b.p.* – Hfors, 1989. – 190 s. – (Iskos ; 8)

Matka-arkku : suomalaisia tutkimusmatkailijoita [Reskistan : finländska forskningsresanden] / red. av Markku Löytönen. – Hfors, 1989. – 422 s. – (SKS ; 502)

Meinander, Henrik, Aktiva studentförbundet : en högerradikal sammanlutning 1931–1945. // *HLS.* 64 (1989), s. 241–341.

Menger, Manfred, Suomen merkityksestä Saksan sodankäynnille toisessa maailmansodassa [Om Finlands betydelse för Tysklands krigföring under andra världskriget]. // *Historian päivät 1988.* 1989 (HA ; 93), s. 177–185.

Miekkavaara, Leena, A. E. Nordenskiöld Jäämerellä [A. E. Norden-skiöld på Ishavet]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 104–137.

Miscellanea / Antero Tammisto, Katariina Mustakallio, Han-nes Saarinen. – Hfors, 1989. – 383 s. – (SH ; 33)

Modeen, Tore, *Finlands och Sveriges rätt : en samling uppsatser*. – Åbo, 1989. – 132 s. – Summary: Finland's and Sweden's law.

Modeen, Tore, *La protection des droits de l'homme : l'administration régionale et locale : la Finlande et le bicentenaire de la révolution Française*. – Hfors, 1989. – 26 s. – (Publications de l'institut du droit public / Université de Helsinki. C ; 23)

Murtorinne, Eino, Suomalaiset lähetystyöntekijät Afrikan kartoittajina 1800-luvulla [Finländska missionsarbetare som kartläggare av Afrika under 1800-talet]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 403–412.

Mustonen, Alpo, Pietari Schaefer Amerikan matkajana 1699–1700 [Per Schaefer som Amerikaresenär 1699–1700]. // *Siertolaisuus – Migration*. 16 (1989):3, s. 24–28.

Mylly, Juhani, Kansallisen yhteisrintaman tausta [Den nationella enhets-frontens bakgrund]. // *Talvisota* / red.: Pertti Pesonen och Keijo Immonen. 1989, s. 51–72.

Mylly, Juhani, *Metodi ja suunta : näkökulmia poliittisen historian meto-diin, kehitykseen ja ongelmiin* [Metod och riktning : synpunkter på metod, utveckling och problem inom politisk historia]. – Åbo, 1989. – 102 s. – (Julkai-suja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. E ; 2)

Mylly, Juhani, Rankelaisuuden pakkopaita poliittisessä historiassa. // *Tu-run koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 31–61. – Resumé: Camisole de force à la L. Ranke dans l'étude de histoire politique.

Mylly, Juhani, *Traditio, järjestelmä, symbolit : tutkielma Suomen poliitti-sesta kulttuurista 1800- ja 1900- luvuilta* [Tradition, system, symboler : en stu-die över Finlands politiska kultur på 1800- och 1900-talen]. – Åbo, 1989. – 177 s. – (Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita ; 76)

Myllyntaus, Timo, *Finnish industry in transition 1885–1920 : respon-ding to technological challenges*. – Hfors, 1989. – 86 s. – (Tekniikan museon julkaisuja ; 4). – Tiivistelmä: Suomen teollisuus ja teknologiset haasteet mur-roskautena 1885–1920.

Mäkelä, Anneli, *Suvusta perheeseen : Satakunnan ja Karjalan naisen ase-ma 1500-luvulla*. – Hfors, 1989. – 255 s. – (HT ; 151). – Summary: From clan to family : status of women in the provinces of Satakunta and Carelia dur-ing the 16th century.

Mäkelä, Jaakko, Valtakunta vai kansakunta – repressio vai integraatio? : itsenäistyneen Suomen kontrollipoliitikasta [Riket eller nationen – repression eller integration? : om det självständiga Finlands kontrollpolitik]. // *Turun kou-lu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 233–153.

Mäkelä, Pentti, Vieraspaiikkuntalaiset rahvaan naimakaupoissa esiteolli-

sen ajan Satakunnassa. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 223–235. – Summary: Outsiders in the marriage market of pre-industrial Satakunta.

Mäkinen, Kari, *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta : Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930*. – Hfors, 1989. – 379 s. – (FKSH ; 145). – Summary: Dream of a post-Christian culture and religion : the opposition of the Fire-bearers to the national church ideology, 1924–1930.

Nallinmaa-Luoto, Terhi, Gustaf Magnus Biorckbomin torpparikuvaudet lähteinä Ylä-Satakunnan torpparilaitoksen historiaan. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 121–136. – Summary: Gustaf Magnus Biorckbom's accounts of cottagers as a source for their history in Upper Satakunta.

Nevakivi, Jukka, *Tuntematon talvisota [Det okända vinterkriget]*. // *Tuntematon talvisota : Suomi 1939–1940*. 1989, s. 7–24.

Niemelä, Jari, Lääninlampurit, Suomen ensimmäiset maatalousneuvojat. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 88–120. – Summary: The regional shepherds : Finland's first agricultural consultants.

Nikander, Pekka, Kansakoulun tavoitteet Uno Cygnaeuksen, J. V. Snellmanin ja Mikael Soinisen tulkitsemina [Folkskolans målsättningar tolkade av Uno Cygnaeus, J. V. Snellman och Mikael Soininen]. // *Koulu ja menneisyys*. 27 (1989), s. 68–90.

Nikula, Paavo, Oikeus elämäntyönä (Leo Mechelin). // *Lakimies*. 87 (1989), s. 922–938. – Också tysk titel: Justiz als Lebenswerk.

Nummela, Ilkka, Taloudellinen eriarvoistuminen Satakunnassa 1500-luvulla [Uppkomsten av ekonomiska rangskillnader i Satakunta på 1500-talet]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 203–217.

Nygård, Toivo, Prostituutio 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa [Prostitution i Finland i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 113–132.

Nygård, Toivo, *Suomen palvelusväki 1600-luvulla : palkollisten määrä, työ ja palkkaus ja suhteet isäntäväkeen*. – Hfors, 1989. – 184 s. – (HT ; 150). – Summary: Hired labour in seventeenth century Finland.

Paasivirta, Juhani, *Finland and Europe : the early years of independence 1917–1939*. – Hfors, 1989. – 555 s. – (SH ; 29). – Orig.:s titel: Suomi ja Eurooppa 1914–1939.

Paavolainen, Jaakko, Väinö Tanner, patriotti : elämäkerta vuosilta 1937–1966 [Väinö Tanner, patrioten : biografi åren 1937–1966]. – Hfors, 1989. – 539 s. – 4. delen i serien av Väinö Tanners biografi.

Paavonen, Tapani, Aatteet ja intressit talous- ja yhteiskuntapolitiikan historian selityksperusteina [Idéer och intressen som förklaringsgrunder i samhällspolitikens historia]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 149–169.

Paavonen, Tapani, Neutrality, protectionism and the international community : Finnish foreign economic policy in the period of reconstruction of the international economy, 1945–1950. // *SEHR*. 37 (1989), s. 23–40.

Pajuoja, Jussi, Skogsåverkan – en synpunkt på skogarnas värdestegring. // *HTF*. 74 (1989), s. 65–83.

Palmu, Pentti, *Yön yli päivään : Suomen ilmatorjunnan vaiheita 1925–1990* [Över natt till dag : Finlands luftvärns skeden 1925–1990]. – Hfors, 1989. – 431 s.

Paulaharju, Jyri, Sotilaskartoitus Suomessa vuosina 1918–1940. // *SHA*. 8 (1989), s. 37–75. – Summary: Military mapping in Finland 1918–1940.

Paulaharju, Jyri, *Suomen kenttätystöhistoria. 1. osa* [Fältartillerins historia i Finland. 1. delen]. – Hfors, 1989. – 399 s.

Paunonen, Jyri, Från sörkka till kulturspråk : iakttagelser om helsingforsslangen som språklig och sociokulturell företeelse. // *HTF*. 75 (1989), s. 585–622.

Peltonen, Matti, A bourgeois bureaucracy? : the new mentality of the Finnish aristocracy at the beginning of the period of autonomy. // *State, culture & the bourgeoisie*. 1989 (Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja ; 13), s. 33–53.

Peltonen, Matti, Suomen maatalous ja maailmanmarkkinat : maatalouskysymyksen pitkä aallot vuosisadan vaihteesta 1980-luvulle [Finlands lantbruk och världsmarknaden : agrarfrågans långa vågor från sekelskiftet till 1980-talet]. // *Historian päivät 1988*. 1989 (HA ; 93), s. 131–146.

Petander, C.-B. J., Kungliga Wasa regemente 1808–1809. // *Österbotten : årsbok*. 1987-1988 (1989), s. 3–233.

Petsamon nikkeli : taistelu strategisesta metallista [Petsamo nickel : kampen om en strategisk metall] / redaktionsråd: red.: Eugen Autere, Jaakko Liede. – Hfors, 1989. – 304 s.

Polvinen, Tuomo & Heikkilä, Hannu & Immonen, Hannu, *J. K. Paasikivi : valtiomiehen elämäntyö. 1 : 1870–1918* [J. K. Paasikivi : en statsmans livsgärning. 1 : 1870–1918]. – Borgå, 1989. – 554 s.

Pulkkinen, Paavo, Suomen kielestä täysipainoinen sivistyskieli [Finska språket blir fullviktigt kulturspråk]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 305–326.

Pysy lujana omalla maalla : Erkki Lehtiselle omistettu juhlakirja [Håll dig stadig på eget land : festskrift tillägnad till Erkki Lehtinen] / [redaktionsråd: Erkki Markkanen...et al.]. – Jyväskylä, 1989. – 354 s. – (SHJ ; 40)

Railo, Juhani E., Johan Agapetus Törngren (1772–1859), professori, arkkiaatri. // *Hippokrates*. 6 (1989), s. 107–135. – Zusammenfassung: Johan Agapetus Törngren (1772–1859), Professor, Archiater.

Railo, Juhani E., Luonnonfilosofi lääkärinä : Immanuel Ilmoni (1797–1856) ja hänen luonnonfilosofinen lääketieteensä. // *Hippokrates*. 6 (1989), s. 161–176. – Zusammenfassung: Naturphilosoph und Arzt Immanuel Ilmoni (1797–1856) und seine naturphilosophische Medizin.

Rajamailta [Från gränsmarker] / red.: Hannes Sihvo, Risto Turunen. – Joensuu, 1989. – 146 s. – (Studia Carelica humanistica ; 1)

Ranta, Raimo, Eteläpohjalaisten muuttoliike Oulun lääniin autonomian

ajalla. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 236–261. – Summary: The migration of Southern Ostrobothnians to Oulu province during the autonomous period.

Ranta, Raimo, Itäsuomalaiset Pietaria rakentamassa v. 1703–1721 [Östfinnar deltar i byggandet av St. Petersburg åren 1703–1721]. // *Viipurin suomalaisen kirjallisuusseuran toimitteita*. 9 (1989), s. 5–28.

Rantatupa, Heikki, Työväenliike Etelä-Pohjanmaalla talvisotaan saakka [Arbetarrörelsen i Sydösterbotten fram till vinterkriget]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 57–79.

Rapila, Alpo K., Koululainsäädäntömme muuttumisvaiheita [Vår skollagstiftnings förändringsskeden]. // *Koulu ja menneisyys*. 27 (1989), s. 110–152.

Rasilainen, Aki, Varhaisaktivismi (1902–05) ja hanke Suomen perustuslakia säätäväksi kansalliskokoukseksi oikeudellisen aatehistorian näkökulmasta [Den tidiga aktivismen (1902–05) och planen på en grundlagsstiftande nationalförsamling från den juridiska idéhistoriens synpunkt]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 203–223.

Rautkallio, Hannu, Suomen juutalaisten aseveljeys [Judarnas vapenbrödraskap i Finland]. – Hfors, 1989. – 249 s. – Summary.

Reitala, Aimo, Suomalaisuusliike taiteessa [Finskhetensrörelsen i konsten]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989. – Artikeln börjar på sidan 435, längden 44 s.

Rekola, Kauko, ”Suomen valloitus” [”Finlands erövring”]. // *HAIK*. 87 (1989), s. 225–231.

Rinne, Risto, *Mistä opettajat tulevat? : suomalaisen kansanopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800–luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle* [Varifrån kommer lärarna? : de finländska lärarnas sociala bakgrund samt kulturella och sociala kapital från mitten av 1800-talet till slutet av 1980-talet]. – Åbo, 1989. – 197 s. – (Julkaisusarja / Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. A, Tutkimuksia ; 135)

Rinne, Risto, Turun kansakoulunopettajat 1900-luvulla : opettajiston kasvu ja sukupuoli sekä piirteitä ammattikunnan rekrytoinnista. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 262–281. – Summary: Turku primary school teachers in the 20th century : the growth and sex of the teaching corps, and the characteristics of teacher recruitment.

Rinta-Tassi, Osmo, Jyväskylän maamarkkinat [Lantmarknader i Jyväskylä]. // *Pysy lujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 229–250.

Rommi, Pirkko & Pohls, Maritta, Poliittisen fennomanian synty [Den politiska fennomanians uppkomst]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 67–118.

Saarenheimo, Eero, *Retki Euroopan ääreen : Giuseppe Acerbi ja hänen Lapin matkansa 1799* [En resa till Europas ände : Giuseppe Acerbi och hans resa till Lappland 1799]. – Hfors, 1989. – 264 s.

Saari, Heikki, Mielikuvitusta vai historiaa : historiallisen romaanin suhteesta todellisuuteen ja historian tutkimukseen [Fantasi eller historia : om den

historiska romanens förhållande till verkligheten och historieforskningen]. // *HAIK*. 87 (1989), s. 217–224.

Saarikoski, Vesa, Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodii-kan ongelmia [Problem rörande den personhistoriska forskningens natur och metodik]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 171–185.

Saarinen, Hannes, Studien- und Bildungsreisen von Finnern nach Berlin 1809–1914. // *Miscellanea*. 1989 (SH ; 33), s. 203–242.

Saario, Lauri, Kaatuneiden evakuoitikeskusten toiminta talvi- ja jatkosodassa. // *SHA*. 8 (1989), s. 166–208. – Summary: The role of evacuation centres (for those fallen in battle) in the Winter and Continuation War.

Salin, Timo, Sota-aika 1939–44 puoluetutkimuksen kohteena : katsaus yleisiin peruspiirteisiin ja tutkimuksellisiin erityisongelmiin [Krigstiden 1939–44 som föremål för partiforskning : en översikt över allmänna grunddrag och specialproblem i forskningen]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 225–231.

Salmelin, Pentti, *Suursaaren sota : kun Suomi Saksan voitti* [Hoglandskriget : när Finland besegrade Tyskland]. – Hfors, 1989. – 239 s.

Salmi-Niklander, Kirsti, Siskoni kohtasin varjossa yön : alistamisen ja vastarinnan keinot poliittisten naisvankien muistitiedon valossa. // *Naistutkimus*. 2 (1989):1, s. 42–59, 85. – Summary: "I met my sister in the darkness of the night" : the means of subordination and resistance in the light of the memoirs of women political prisoners.

Salminen, Esko & Suvanne, Kauko, *Kuvien sota 1939–1945 : propagandalehtiset talvi- ja jatkosodassa*. – Hfors, 1989. – 271 s. Summary: The war of pictures 1939–1945.

Saraste, Erja, Talvisodan kotirintama : tunteittomien naisten sota [Vinterkrigets hemmafront : de okända kvinnornas krig]. // *Tunteittomien talvisota : Suomi 1939–1940*. 1989, s. 103–123.

Saraste, Erja, Talvisodan taloudelliset edellytykset. // *Sotilasajakauslehti*. 64 (1989), s. 808–815. – Också eng. titel: Economic conditions of the Winter War.

Saraviita, Ilkka, *YYA-sopimus : tutkimus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä ystäväydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta 6.4.1948 allekirjoitetusta sopimuksesta Suomen oikeusjärjestyksessä* [VSB-fördraget : en undersökning om det 6.4.1948 undertecknade fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd mellan Finland och De Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund i Finlands rättsordning]. – Hfors, 1989. – 397 s. – (Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osaston julkaisuja. Sarja A ; n:o 2)

Savolainen, Raimo, *J. V. Snellman ja nälkävuodet 1867–1968*. – Kuopio, 1989. – 72 s. – (Snellman-instituutin C-sarja ; 2). – Abstract: J. V. Snellman and the crisis years 1867–1868.

Screen, J. E. O., Finsk militär tidskrift 1881–82 and 1884–1901 : professionalism and patriotism. // *Miscellanea*. 1989 (SH ; 33), s. 181–202.

Seppälä, Helge, *Suomi miehittäjänä 1941–1944* [Finland som ockupant 1941–1944]. – Hfors, 1989. – 173 s. – 2. uppl. 1989.

Sihvo, Hannes, *Suomalaisuuden pyhä tuli* [Finskhetens heliga eld]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 347–434.

Siika, Marita, Liikkumatila ulkopoliittisessa käyttäytymisessä : esimerkki Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan suhteista Kiinaan 1950- ja 1970-luvuilla [Manöverutrymme i utrikespolitiskt beteende : ett exempel rörande Finlands, Sveriges, Norges och Danmarks relationer till Kina på 1950- och 1970-talen]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 187–210.

Siisiäinen, Martti, Kansainvälisyysintresseistä syntyneet järjestöt Suomessa [De internationalism som motivering tillkomna organisationerna i Finland]. // *Rauhantutkimus*. 5 (1989):22, s. 22–43.

Siltala, Juha, The dimensions of change in psychohistory. // *Miscellanea*. 1989 (SH ; 33), s. 287–383.

Siltala, Juha, *Psychohistorian ulottuvuus*. – [Hfors], 1989. – 128 s. – Korr. uppl. av finsk originaltext av Dimensions of change in psychohistory.

Singleton, Fred, *A short history of Finland*. – Cambridge, 1989. – 211 s.

Soikkanen, Timo, Ensisijaisuus-teeseistä vuorovaikutukseen : ulko- ja sisäpolitiikan välinen suhde historiankirjoituksen ongelmana. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 63–85. – Summary: The relationship between foreign and domestic policy : a problem in historiography.

Soikkanen, Timo, Suomen pitkä tie talvisotaan [Finlands långa väg till vinterkriget]. // *Talvisota* / red.: Pertti Pesonen och Keijo Immonen. 1989, s. 31–50.

State, culture & the bourgeoisie : aspects of the peculiarity of the Finnish / ed. by Matti Peltonen. – Jyväskylä, 1989. – 82 s.

Steinby, Torsten, Johan Jakob Nervander i Italien : en europeisk grand tour 1832–36. // *HLS*. 64 (1989), s. 5–109.

Stenius, Henrik, The 'Bildungsbürgertum' and the free discussion in nineteenth century Finland. // *State, culture & the bourgeoisie*. 1989 (Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja ; 13), s. 54–69.

Stormbom, Jarl, Jan Comenius, skolfäderna och det svensk-finska skolsystemet. // *Skolhistoriskt arkiv*. 20 (1989), s. 5–47.

Stormbom, Jarl, Lektoren J. L. Runeberg och hans miljö. // *Skolhistoriskt arkiv*. 29 (1989), s. 81–109.

Sulkunen, Irma, *Naisen kutsumus : Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen* [Kvinnans kallelse : Miina Sillanpää och differentiering av könens världar]. – Hfors, 1989. – 179 s.

Sundman, Mikael, Utopi och spekulation kring sekelskiftets Helsingfors. // *HTF*. 74 (1989), s. 522–551.

Suomalainen puukirkko = Finnish wooden church / expert: Lars Pettersson. – Hfors, 1989. – 160 s.

Suomen varhaiskeskiajan lähteitä [Finlands tidigmedeltida källor] / red. Martti Linna. — [Lojo], 1989. — 160 s. — (Historian aitta ; 21)

Suomi, Juhani, *Kohtalona yksinäisyys : Risto Rytin tie Suomen politiikan johtoon* [Ensamhet som öde : Risto Rytis väg till politikens ledning i Finland]. — Hfors, 1989. — 192 s.

Suomi, Juhani, *Talvisodan tausta : Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1937–1939*. 1 [Vinterkrigetets bakgrund : Sovjetunionen i Finlands utrikespolitik 1937–1939. 1]. — 2. uppl. — Hfors, 1989. — 493 s. — 1. uppl. 1973, 1. delens titel: Holstista Erkkoon [Från Holsti till Erkkö].

Suvanto, Pekka, *Objektiivisuuden ongelma historian tutkimuksessa. // Faravid*. 13 (1989), s. 7–16. — Summary: The problem of objectivity in historiography.

Svenska frivilliga i Finland 1939–1944 : Förbundet Svenska Finlandsfrivilliga / redaktionsutskott: Sten Claëson ... [et al.]. — Stockholm, 1989. — 517 s.

Tallberg, Marianne, *Nursing and medical care in Finland from the eighteenth to the late nineteenth century : the background for the introduction of nurses' training in Finland in 1889, with some comparisons with developments in Sweden. // SJH*. 14 (1989), s. 269–283.

Talvisota [Vinterkriget] / red.: Pertti Pesonen och Keijo Immonen. — Hfors, 1989. — 279 s.

Talvisota : kronikka [Vinterkriget : en krönika] / redaktionsråd: Ensio Siilasvuo, ordf...[et al.]. — Jyväskylä, 1989. — 207 s.

Temmes, Markku, *Virastojen kehityskaaret : valtion virastojen kehitys [Ämbetsverkens utvecklingskurvor : de statliga ämbetsverkens utveckling]*. — Hfors, 1989. — 281 s.

Teräs, Kari, *Vihassa ja veljeydessä : työosuuskuntien ja ammattiyhdistysten suhteet Turussa 1900-luvun vaihteessa. // Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 317–351. — Summary: In fraternity and in strife : relations between working cooperatives and trade unions in Turku at the turn of the 19th century.

Tiihonen, Seppo, *Sotatalouden suunnittelu : tutkimus lainsäädäntökehityksen ja sotilasjohdon järjestelyjen vaikutuksista sotatalouden suunnitteluun itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä Suomessa* [Planering för en krigsekonomi : en undersökning om inverkningarna av lagstiftningsutvecklingen och militärledningens arrangemang för krigsekonomin planering under självständighetens första årtiönden i Finland]. — Hfors, 1989. — 259 s. — (Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja. D ; 6)

Tommila, Päiviö, *Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella [Vad innebar det att vara finne under förra hälften av 1800-talet]*. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 49–65.

Tommila, Päiviö, *Suomen historiankirjoitus : tutkimuksen historia* [Finlands historieskrivning : forskningshistoria]. — Borgå, 1989. — 331 s.

Tornberg, Matleena, *Ilmaston- ja sadonvaihtelut Lounais-Suomessa 1550-luvulta 1860-luvulle. // Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 58–87.

– Summary: Fluctuations in climate and harvests in South West Finland from the 1550's to the 1860's.

Torvinen, Taimi, *Kadimah : Suomen juutalaisten historia* [Kadimah : judarnas historia i Finland]. – Hfors, 1989. – 262 s.

Tuntematon talvisota : Suomi 1939–1940 [Det okända vinterkriget : Finland 1939–1940] / Jukka Nevakivi...[et al.] ; red.: Tuija Hietaniemi och Leena Riska. – Hfors, 1989. – 123 s.

Tuntematon työläisnainen [Den okända arbetarkvinnan] / Leena Laine, Pirjo Markkola (red.). – Tammerfors, 1989. – 249 s.

Turtola, Martti, Erimielisyydet sodan johdossa [Meningsmotsättningar i krigsledning]. // *Tuntematon talvisota. Suomi 1939–1940*. 1989, s. 51–64.

Turun koulu : Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989 [Åboskolan : Juhani Paasivirtas 70-års festskrift 12.3.1989] / [red.: Timo Soikkanen]. – Åbo, 1989. – 322 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26)

Tyynilä, Markku, L. Mechelinin suunnitelma senaatin uudistamiseksi vuodelta 1887. // *Lakimies*. 87 (1989), s. 948–966. – Också tysk titel: Ein Projekt für Senatsreform von L. Mechelin vom Jahre 1887.

Työ tekijäänsä kiittää : Pentti Virrankoski 60 vuotta 20.6.1989 [Arbetet är sin egen belöning : Pentti Virrankoski 60 år 20.6.1989] / red.: Eero Kuparinen. – Åbo, 1989. – 379 s. – (THA ; 44)

Uino, Ari, Kielitaistelu ja ”uusi suomalaisuusliike” 1918–1939 [Språkstriden och ”den nya finskhetsrörelsen” 1918– 1939]. // *Herää Suomi : suomalaisuusliikkeen historia*. 1989, s. 175–249.

Uino, Ari, Kokoomuspuolueen tie talvisotaan [Samlingspartiets väg till vinterkriget]. // *HAIK*. 87 (1989), s. 200–216.

Vahe, Juha, Tiellä vai korvessa? : Suomen maavoimien liikkuvuus toisessa maailmansodassa joukkojen organisaation perusteella. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 369–377. – Summary: By road or by hearsay? : the mobility of Finnish land forces during the Second World War on the basis of group military organization.

Wahlbäck, Krister, Svek Sverige Finland hösten 1939? // *HTF*. 74 (1989), s. 245–276.

Wahlbäck, Krister, Sverige och vägen till vinterkriget. // *NTfV*. 65 (1989), s. 462–471.

Vahtola, Jouko, Östkarelen i finländsk politik 1917– 1945. // *Faravid*. 13 (1989), s. 177–192. – Tiivistelmä: Itä-Karjala Suomen politiikassa 1917–1945.

Vainio-Korhonen, Kirsi, Käsityöntekijä vai taloudenhoitaja : naisten työtehtävät ja niiden taloudellinen merkitys turkulaiskultaseppien perheissä 1700-luvun jälkipuoliskolla. // *Työ tekijäänsä kiittää*. 1989 (THA ; 44), s. 137–160. – Summary: Artisan or housekeeper?

Vapaus, veljeys ja vallankäyttö [Frihet, broderskap och maktutövning] / red. Pekka Kosonen, Anneli Levo- Kivirikko. – [Hfors], 1989. – 241 s. – Festskrift till professor Paavo Uusitalo på hans 50-årsdag 12.7.1989.

Vappula, Kari, *Sotilaspapin virka Suomen asevelvollisessa sotaväessä 1881–1905*. – Hfors, 1989. – 204 s. – (FKSH ; 146). – Summary: The office of field chaplain in the Finnish conscript army from 1881 to 1905.

Vares, Vesa, Mannerheimia ja "Hoffmannia" odottaessa : porvarillinen eliitti punaisessa Suomessa keväällä 1918 muistiinpanojensa valossa [I väntan på Mannerheim och "Hoffmann" : den borgerliga eliten i det röda Finland våren 1918 i ljuset av dess anteckningar]. // *Turun koulu*. 1989 (Julkaisuja / Turun yliopisto. Poliittinen historia. C ; 26), s. 269-297.

Wargelin, Kaarina & Wargelin, Raymond, Pioneer pastors' wives chose the role of service : "a noble but often difficult calling". // *Siirtolaisuus – Migration*. 16 (1989):1, s. 16–24.

Varjola, Pirjo, Suomalaisia entisessä Venäjän Amerikassa [Finländare i det forna ryska Amerika]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 310–347.

Westerlund, Lars, Konstitutionsbygget i Finland. // *FT*. 225–226 (1989), s. 544–553.

Westerlund, Lars, Leo Mechelin som kännare av utländsk statsförfattningsrätt. // *Lakimies*. 87 (1989), s. 889–921. – Också tysk titel: Leo Mechelin als Kenner des ausländischen Verfassungsrechtes.

Westerlund, Lars, *Statsbygge och distriktsförvaltning*. – Åbo, 1989. – 444 s. – Summary: State-building & field administration.

Vihavainen, Timo, Talvisota neuvostohistoriankirjoituksessa [Vinterkriget i sovjetisk historiografi]. // *HAIK*. 87 (1989), s. 180–192.

Vihola, Teppo, Maatalouden tuotantos suunnan muutos Virroilla Alakaarten sotilasvirkatilalla v. 1880–1917 [Omläggningar av lantbrukets produktionsinriktning på Alakaarre militieboställe i Virdois åren 1880–1917]. // *Pysylujana omalla maalla!* 1989 (SHJ ; 40), s. 251–269.

Villstrand, Nils Erik, Statsmakt och migration under svensk stormakts-tid. // *HTF*. 74 (1989), s. 1–29.

Villstrand, Nils Erik, Varför beställs, skrivs och läses lokalhistoria? // *HTF*. 74 (1989), s. 483–501.

Virkkula, Seija, Romantiikan tulosta Lapin kuvauksiin. // *Faravid*. 13 (1989), s. 51–68. – Zusammenfassung: Über den Eintritt der Romantik bei den Darstellungen Lapplands.

Virkkunen, Sakari, *Mannerheim : marsalkka ja presidentti* [Mannerheim : marskalken och presidenten]. – Hfors, 1989. – 539 s. – (Suomen tasavallan presidentit ; 6)

Virolainen, Johannes, *Siirtokarjalaiset 1941–44 : kotiinpaluu, jälleerakennus, uusi lähtö* [De förflyttade karelarna 1941–44 : hemkomst, återuppbyggnad, nytt uppbrott]. – Hfors, 1989. – 262 s.

Visuri, Pekka, Talvisodan strateginen kehys. // *Sotilasaikakauslehti*. 64 (1989), s. 774–780. – Också eng. titel: Strategic frame of the Winter War.

Visuri, Pekka, *Totaa lisesta sodasta kriisinhallintaan : puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985*. – Hfors, 1989. – 344 s. – (Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja : n:o 16). –

Summary: From total war to crisis management : the evolution of defence doctrines in Western Central Europe and Finland 1945–1985.

Vuorenmaa, Anssi, Talvisota oli taitoa ja taktiikkaa. // *Sotilasaikakauslehti*. 64 (1989), s. 781–789. – Också eng. titel: The Winter War was skills and tactics.

Vuorimies, Heikki, *Jyväskylän seudun ruotusotamiehet : vuodesta 1710 Ruotsin valtakauden loppuun* [Rotesoldater i Jyväskylä-trakten : från år 1710 till svenska tidens slut]. – Jyväskylä, 1989. – 124 s.

Vähäväkisten Helsingiä : artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä [De vanlottades Helsingfors : artiklar om de fattigas liv och förhållanden i sekelskiftets Helsingfors] / red. Antti Häkkinen. – Hfors, 1989. – 100 s. – (Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja ; n:o 22)

Väliaho, Olavi, *Laatokan linnakkeet Taipaleen taisteluissa* [Ladogas befästningar i striderna om Taipale]. – Villmanstrand, 1989. – 154 s.

Yhden kortin varassa : suomalainen vallankumous 1918 [Allt på ett kort : revolutionen i Finland 1918] / Jussi T. Lappalainen...[et al.]. – Hfors, 1989. – 304 s.

Zetterberg, Seppo, Jako etupiireihin [Indelningen i intressesfärer]. // *Talvisota* / red.: Pertti Pesonen och Keijo Immonen. 1989, s. 11–30.

Zilliacus, Kurt, Skärgårdsnamn. – Hfors, 1989. – 251 s. – (SSLF ; nr 558)

Åström, Sven-Erik, Britain's timber imports from the Baltic, 1775–1830 : some new figures and viewpoints. // *SEHR*. 37 (1989), s. 57–71.

Öhrnberg, Kaj, Suomalaiset Arabiankävijät [Finländska resenärer i Arabien]. // *Matka-arkku*. 1989 (SKS ; 502), s. 36–77.

Lokalhistoriska arbeten

Halila, Aimo, *Itin historia. 1 : Varhaisimmista ajoista 1860-luvulle* [Itis sockens historia. 1 : Från de äldsta skedena till 1860-talet]. – 2. uppl. – [Itis], 1989. – 737 s. – 1. uppl. 1939.

Heikkinen, Markku, *Helsinki* [Helsingfors]. – Hfors, 1989. – 245 s. – (Vaasa-ajan kaupungit ; 1)

Heinolan kaupungin historia. 2 : (1900-1939) [Heinola stads historia. 2 : (1900-1939)] / Rauno Endén. – [Heinola], 1989. – 555 s.

Junnila, Olavi, *Hyvinkään seudun historia* [Hyvinge-nejdens historia]. – [Hyvinge], 1989. – 627 s.

Karskela, Sirkka, *Kivennapa : väestö ja tilat isonvihan jälkeen* [Kivinebb : befolkningen och hemmanen efter stora ofreden]. – [Åbo], 1989. – 289 s.

Kuopion historia. 3 : Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin : 1875-1918 [Kuopio stads historia. 3 : Från kommunalförvaltningens omdaning : 1875-1918]

till dess demokratisering 1875–1918] / Ilkka Nummela. – Kuopio, 1989. – 572 s.

Kuujo, Erkki, *Entisajan Mikkeli : Mikkelin kaupungin vaiheita 1838–1917* [Forna tidens S:t Michel : S:t Michels stads historia 1838–1917]. – 2. uppl. – [S:t Michel], 1989. – 480 s. – 2. delen av S:t Michels stads historia. – 1. uppl. 1971

Kuusisto, Seppo, *Jämsän historia* [Jämsä sockens historia]. – [Jämsä], 1989. 1. bandet : 1926–1952. – 668 s. 2. bandet : 1952–1976. – 567 s.

Lammin pitäjän historia. 1 : Ruotsin vallan loppuun [Lampis sockens historia. 1 : Till den svenska tidens slut] / förf. A. Virmala och P. Ruotsalainen. – [Nytr.]. – Lampis, 1989. – 502 s. – 1. uppl. 1972.

Lappeenrannan kaupungin historia. 1917–1966 : Toinen nide [Villmanstrand stads historia. 1917–1966 : Andra bandet] / Timo Herranen...[et al.]. – Villmanstrand, 1989. – 644 s.

Laukkonen, Ilmari, *Töysän historia* [Töysä sockens historia]. – [Töysä], 1989. – 532 s.

Längelmäveden seudun historia. 2 : Sahalahden historia 2 [Längelmävesitraktens historia. 2 : Sahalax sockens historia 2] / historiekommitté: Martti Mikkola...[et al.]. – Faksimiluppl. – [Sahalax], 1989. – 160 s. – Orig. utk.: Tavastehus, 1954.

Muuramen kirja [Boken om Muurame] / red. av Pekka Ruuskanen. – [Muurame], 1989. – 723 s. – (JYY:n kotiseutusarja ; 27)

Nirkko-Leskelä, Tyyne, *Suomenniemi 1689–1989 : ajan aalloilla* [Suomenniemi socken 1689–1989 : i tidernas vågor]. – [Suomenniemi], 1989. – 447 s.

Piikkiön historia. 1 : Esihistoria ja Ruotsinvallan aika [Pikis sockens historia. 1 : Förhistorien och den svenska tiden] / Timo Havia, Jukka Luoto. – [Piikkiö], 1989. – 667 s.

Punkalaitumen historia. 2 : Vuoteen 1985 [Pungalaitio sockens historia. 2 : Till år 1985] / Jari Niemelä, Veikko Anttila, Aimo Hakanen. – [Pungalaitio], 1989. – 601 s.

Rytkönen, Raili, *Suur-Iin historia. 1870–1925* [Stor-Ijo sockens historia. 1870–1925]. – [Haukipudas], 1989. – 592 s.

Savon historia. 3 : Savo kaskisavujen kautena 1721–1870 [Savolax historia. 3 : Savolax under svedjerökarnas period 1721–1870] / Kaarlo Wirilander. – 2. uppl. – Kuopio, 1989. – 1125 s. – 1. uppl. 1960.

Sirén, Olle, *Pernå sockens historia. 3 : Tiden ca 1870–1920 : ekonomi – förvaltning – kultur*. – Lovisa, 1989. – 596 s.

Suur-Huittisten historia [Stor-Vittis sockens historia]. – [Huittinen], 1989. 3, 1: *Hajoavan hallintokokonaisuuden kausi: Suur-Huittisten vaiheet kunnallisen itsehallinnon valmisteluajoista vuoteen 1917 asti* : Huittinen, Kauvatsa, Keikyä ja Vampula [Förvaltningsenhetens upplösningstid : Stor-Vittis' sockens historia från de tider då den kommunala självstyrelsen förbereddes till år 1917 – Vittis, Kauvatsa, Keikyä och Vampula] / Raimo Viikki. – 712 s.

3, 2 : *Väestö, matrikelit, tilastot* [Befolkning, matriklar, statistik] / Raimo Viikki. – 719 s.

Suur-Jämsän historia. 1 [Stor-Jämsä sockens historia. 1] / förf. K. Virkkala ... [et al.]. – 2. uppl. – [Jämsä], 1989. – 583 s. – Faksimiluppl. Orig. utk. 1954.

Vanhan-Ruoveden historia [Gamla Ruovesi sockens historia]. – 1989.

1 : / förf. Niilo Söyrinki, Ville Luho, Mauno Jokipii. – [2. uppl.]. – [Keuru]. – 624 s. – 1. uppl. 1959.

3, 6, 2 : *Ähtärin historia 1918-1980* [Ätseri sockens historia 1918-1980] / förf. Juhani Viertola. – [Etseri]. – 630 s.

Wirilander, Hannele, *Ristiinan historia. 1 : Esihistoriasta vuoteen 1865* [Kristina sockens historia. 1 : Från förhistorien till år 1865]. – [Ristiina], 1989. – 462 s.

Ylikangas, Heikki, *Tervasta teollisuuteen : Ylihärmän kehitys varhaisista ajoista nykypäiviin* [Från tjära till industri : Ylihärmä sockens utveckling från äldsta tider till våra dagar]. – [Ylihärmä], 1989. – 621 s.

Använda förkortningar:

FKSH	= Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia
FT	= Finsk tidskrift
HA	= Historiallinen arkisto
HAiK	= Historiallinen aikakauskirja
HLS	= Historiska och litteraturhistoriska studier
HT	= Historiallisia tutkimuksia
HTF	= Historisk tidskrift för Finland
JfGO	= Jahrbücher für Geschichte Osteuropas
NTfV	= Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri
SH	= Studia historica
SEHR	= Scandinavian economic history review
SHA	= Sotahistoriallinen aikakauskirja
SHJ	= Studia historica Jyväskylänensia
SJH	= Scandinavian journal of history
SKS	= Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia
SSLF	= Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland
THA	= Turun historiallinen arkisto

Från och med år 1986 sammanställs den historiska bibliografin för Finland som en kumulativ mikrokortsförteckning som senare kommer att utges i bokform. Bibliografin utarbetas i samarbete mellan Helsingfors universitetsbibliotek och Finska Historiska Samfundet.

Det bibliografiska urvalet uppstår litteratur rörande Finlands historia som bedömts ha ett allmänt intresse. Urvalet bygger på det material som samlas för *Finsk Historisk Bibliografi* 1986-. Målsättningen har varit att i urvalet samla centrala böcker rörande Finlands historia tryckta år 1986 samt uppsatser ur de viktigaste inhemska och utländska tidskrifterna och antologierna. I fråga om det inhemska materialet bygger urvalet på den litteratur som fram till slutet av år 1990 ankommit till Helsingfors universitetsbiblioteks friexemplarsbyrå. Materialet kan ha brister och det här publicerade urvalet eftersträvar inte bibliografisk fullständighet.

Den litteratur som ingår i urvalet återfinns även i *Suomen Historiallinen bibliografia* 1986 – (mikrokort; omkr 2500 titlar per år) samt i Kati-databasen som upprätthålls av De vetenskapliga bibliotekens adb-enhet (TKAY) och där den historiska bibliografin 1986 – ingår som en egen underavdelning "Hist".

Tidigare bibliografier efter 1980 har ingått i följande nummer av *Historisk Tidskrift för Finland*: bibliografin för år 1981: nr 2/83, s. 206–228; år 1982: 4/83, s. 464–481; år 1983: 2/84, s. 178–200; år 1984: 3/85 s. 392–415; år 1985: 4/86, s. 506–528; år 1986: 1/88 s. 123–151; år 1987: 1/89, s. 185–213; år 1988: 1/90, s. 189–216.

Medarbetare i detta nummer:

Kirsti Antin, bibliotekarie, Helsingfors universitetsbibliotek; *Tapio Bergholm*, fil.lic., visiting fellow, University of Warwick; *Max Engman*, fil.lic. (disp), professor, Åbo Akademi; *Thomas Lindqvist*, fil.dr, t.f. professor, Åbo Akademi; *J.A. Mangan*, doctor, Jordanhill College of Education, Glasgow; *Henrik Meinander*, fil.mag., assistent, Helsingfors universitet; *Eljas Orrman*, fil.dr. överinspektör, Riksarkivet, t.f. biträdande professor, Helsingfors universitet; *Panu Pulma*, fil.dr, docent, Helsingfors universitet; *Kari Selén*, fil.dr, docent, Helsingfors universitet; *Kentth Sjöblom*, fil.mag., forskare, Finlands Idrottsarkiv; *Elsa Sjöholm*, docent, Uppsala universitet.

Expertkommittén för översättning av finskspråkig facklitteratur till svenska har bekostat följande översättningar i detta nummer: uppsats av J.A. Mangan och recensioner av Panu Pulma och Kari Selén (övers. Max Engman) samt recension av Tapio Bergholm (övers. John Strömberg).

HYVIÄ HISTORIAN KIRJOJA

K L E I O
□□□□□□ JA □□□□□□
NYKYPÄIVÄ

Historiaa uudella tavalla valoittava sarja.
Sarjassa ilmestyy vuosittain 1-2 kirjaa, jotka yhdistävät historian tapahtumat nykypäivään.

ONNELLINEN SISYFOS

Jukka-Pekka Pietiläinen

Kirja sisältää tutkimuksen sivupolkuja, historian popularisointiyrityksiä, tosikkomaisia kirja-arvosteluja ja kiivaita kolumneja. Artikkeleissa on menneisyyden lisäksi läsnä nykypäivä.

165 mk

PUNAISESTA SINIMUSTA-VALKOISEEN

Seppo Kuusisto

Seppo Kuusisto on seurannut Viron tapahtumia koko 1980-luvun ajan. Kirja sisältää artikkeleita, haastatteluja ja kolumneja vuosilta 1982-1991. Mukana siis myös aivan viimeaikaiset tapahtumat Virossa. Monissa artikkeleissa peilataan menneisyyttä virolaisten kokemusten kautta.

167 mk

KANSAKUNTA SODASSA

toimittanut Silvo Hietanen

1. osa. Sodasta sotaan 1939-1941
2. osa. Vyö kireällä 1941-1943
3. osa. Kuilun yli 1943-1948 (tulossa)
Kirjasarjan painopiste on sota-ajan sosiaali- ja taloushistoriassa sotatapahtumiakaan unohtamatta.

1785 mk / koko sarja

YHDEN KORTIN VARASSA

Suomalainen vallankumous 1918
Jussi T. Lappalainen, Juhani Piilonen, Osmo Rinta-Tassi, Marja-Leena Salkola

Kirja on kertomus vuoden 1918 punaisesta Suomesta: sen synnystä, hallinnosta, häviöön tuomitusta armeijasta ja systä, jotka nostivat veljen veljeä vastaan.

159 mk

SOTAKORVAUKSISTA VAPAAKAUPPAAN

Kai Hoffman, Yrjö Kaukiainen, Erkki Pihkala

Suomalaista taloushistoriaa, jonka kehyyket muodostuvat teollisuus-, energia- ja merenkulkupoliitikasta. Ajallisesti teos kattaa aikakauden toisen maailmansodan päättymisestä 1980-luvun puoliväliin.

195 mk

KASVUN VUOSISATA

Riitta Hjerpppe

Kokonaisesitys Suomen taloudellisesta kehityksestä 1860-luvulta tähän päivään.

164 mk

KUOLEMA ILOITSEE PALVELLESAAN ELÄMÄÄ

Mikko Niemi

Suomen anatomian opetuksen ja tutkimuksen historiaa 1640-1990.

149 mk

TYÖTTÖMYYS 1900-LUVUN YHTEISKUNTA-POLITIIKASSA

Jorma Kalela

Tarkastelun kohteena on julkisen vallan suhtautuminen palkkatyön puutteeseen 1800-luvun lopulta nykyaikaan. Kalelan tutkimus muuttaa totuttua historian kuvaa. Kun tarkastelu painottuu tavanomaisen politiikan sijasta politiikan sisältöihin, monet historialliset tilanteet asettuvat uuteen valoon.

138 mk

LENIN JA SUOMI 1-3

livonen, Ketola, Klemettilä, Kujala, Minkkinen, Piilonen, Polvinen, Vihavainen

Suurten historiallisten tapahtumien vahva dokumentti, jossa on hyvää taustatietoa Suomen itsenäisyyden ajan historian ymmärtämiseksi.

750 mk / koko sarja
300 mk / osa

HALLITUSVALTA

Seppo Tiihonen

Laaja kokonaisesitys Suomen valtioneuvoston historiasta vuodesta 1917 aina 1980-luvun taitteen tienoille. Tilatessasi teoksen saat samalla maksutta Suomen hallintohistorian.

240 mk

VAPK-KUSTANNUS

PL 516, 00101 HELSINKI, VAIHDE (90) 56 601

Puhelintilaukset numerosta (90) 566 0266

Edited by Michel Feher with
Ramona Naddaff and Nadia Tazi
**FRAGMENTS FOR A HISTORY
OF THE HUMAN BODY**

Zone, Second Print 1990

Part One 480 s.

Part Two 552 s.

Part Three 578 s.

185,-

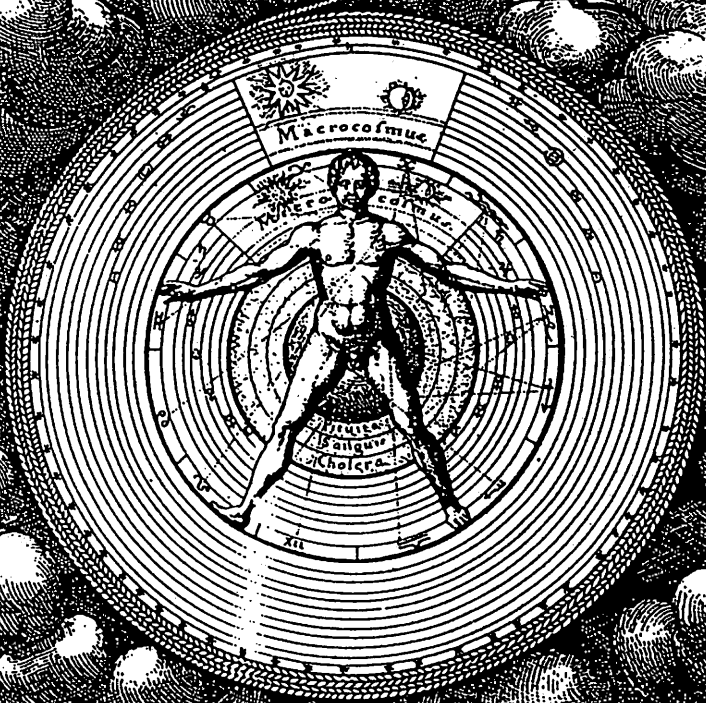
per volume

Henning Eichberg
**LIIKUNTAA HARJOITTAVAT
RUUMIIT**

Kohti ruumiin ja urheilun
uutta sosiaalitydettä

Vastapaino 1987 143 s.

82,-

AKADEMISKA BOKHANDELN

Centralgatan 1, 00100 Helsingfors. Tel. 90-121 41.

Öppet må-fre 9-20, lö 9-18.

Innehåll

Jubelår och spänst.....	1
Henrik Meinander: Idrottsmannens bevekelsegrunder. Artur Eklund och 1910-talets idrottsrörelse.....	4
Max Engman: Crawl och språkstrid.....	30
Kenth Sjöblom: Finlands idrotts historia – en idrottshistorisk dragkamp.....	64
Översikter och meddelanden:	
Henrik Meinander: Idrottshistorisk forskning i Norden: traditioner och trender 1970–1990.....	83
J. A. Mangan: Nationalismen, Europa och idrotten.....	98
Kenth Sjöblom: Idrottsarkivering.....	105
Granskningar:	
Richard Holt: Sport and the British: A Modern History. Tony Mason (ed.): Sport in Britain: A Social History. Av Henrik Meinander.....	110
Seppo Hentilä: Suomen työläisurheilun historia III. Työväen Urheiluliitto 1959–1979. Av Tapio Bergholm.....	115
Göran Dahlbäck (red.): Svensk medeltidsforskning i dag. En forskningsöversikt. Av Eljas Orrman.....	117
Kurt Zilliacus (red.): "Finska skären". Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet. Av Thomas Lindkvist.....	119
Reijo Solantie: The Climate of Finland in Relation to its Hydrology, Ecology and Culture. Av Eljas Orrman.....	124
Jari Niemelä: Tuntematon ruotosotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa. Av Panu Pulma.....	128
Lauri Haataja: Kun kansa kokosi itsensä. Suomalaisen talvisota. Hannu Rautkallio: Talvisodan Erkko ja amerikkalaiset yhteydet. Av Kari Selén.....	131
Diskussion:	
Sveriges medeltidslagar. Av Elsa Sjöholm.....	136
Underrättelser.....	140
Finländsk historisk litteratur 1989. Bibliografiskt urval av Kirsti Antin.....	142

Historisk Tidskrift för Finland

Redaktionens adress: Berggatan 6 A 9, 5 vån. 00100 Helsingfors

Prenumerationspris 1991: Mk 100,– Postgiro 952 63-7

Lösnummerpris: Mk 35,– Försäljning: Akademiska bokhandeln i Helsingfors och Åbo, Vetenskapsbokhandeln (Kyrkogatan 14, Helsingfors) samt genom redaktionen.